

143

ΠΟΛ

Τ.Ε.Ι. ΠΕΙΡΑΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΟΥ

ΘΑΝΑΣΟΥΡΑ ΜΗΝΑ - ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Θέμα :

" ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΛΑΜΙΑΣ "

ΕΙΣΗΓΗΣΗ - ΕΠΙΒΛΕΨΗ :

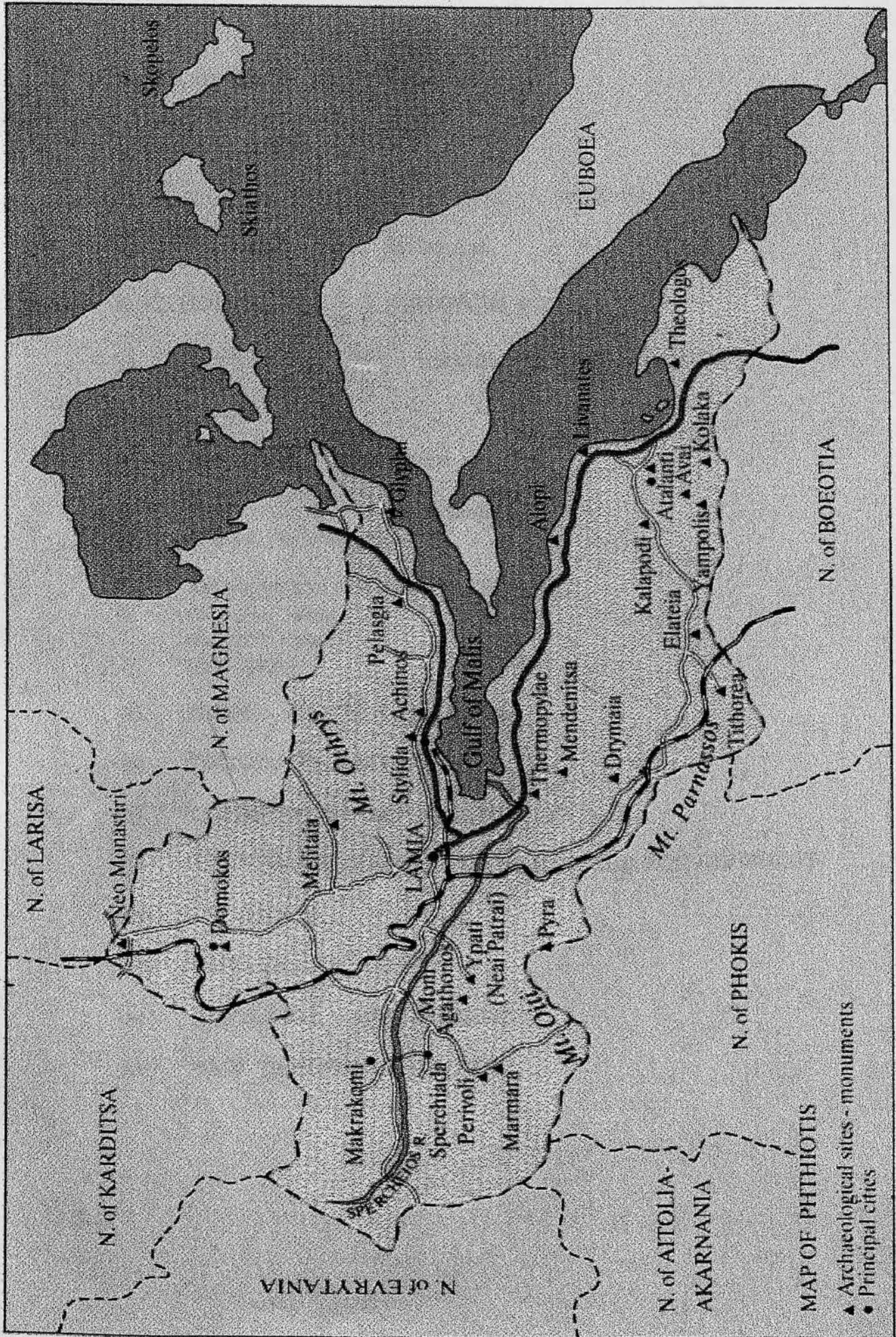
ΠΟΠΗ Π. ΘΕΟΔΩΡΑΚΑΚΟΥ ΒΑΡΕΛΙΔΟΥ

Αρχιτ. - Πολεοδ. ΕΜΠ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΛΑΜΙΑ
1999

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

B. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γ. ΙΣΤΟΡΙΑ ΛΑΜΙΑΣ

Γ1 ΓΕΝΕΣΗ - ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΑ - ΙΣΤΟΡΙΑ - ΕΙΣΒΟΛΕΣ

Γ2 ΚΤΙΣΜΑ ΛΑΜΙΑΣ - ΟΧΥΡΩΣΗ

Δ. ΚΑΣΤΡΟ ΛΑΜΙΑΣ (ΖΗΤΟΥΝΙ)

Δ1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ - ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ - ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

Δ2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Δ3 ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

1. ακρολαμίας λείψανα - χρόνος κτίσεως αυτής
2. φράγκων και καταλανων προσθήκες
3. τούρκων συμπληρώσεις

Δ4 ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΕΙΧΩΝ

1. εσωτερικό τείχος
2. εξωτερικό τείχος
3. μετατόπιση

Δ5 ΠΥΛΕΣ - ΠΥΡΓΟΙ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

Δ6 ΤΟΙΧΟΔΟΜΙΑ ΚΑΣΤΡΟΥ

Δ7 ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΚΑΣΤΡΟΥ

Δ8 ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΟΛΟΥ

Δ9 ΣΤΡΑΤΩΝΑΣ

Δ10 ΥΔΡΕΥΣΗ ΑΚΡΟΛΑΜΙΑΣ

Δ11 ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ - ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΙΣ

Δ12 ΝΑΟΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΑΡΧΟΝΤΙΚΗΣ

Ε. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΑΝΟΙΓΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

**Ε1 ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΩΝΩΝ ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ
ΚΑΙ ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΣΕ ΜΟΥΣΕΙΟ**

**Ε2 ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΦΕΡΟΝΤΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΤΟΥ
ΚΤΙΡΙΟΥ - ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ**

ΣΤ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ζ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Φθιώτιδα, μαρτυρική αλλά ένδοξη, η γωνιά αυτή της Ελληνικής γης. Γωνιά γεμάτη θρύλους, ανδρειοσύνη και αυτοθυσία. Δεν είναι υπερβολή να πει κανείς, ότι από την όμορφη κοιλάδα του Σπερχειού, μέχρι τις Θερμοπύλες, γράφτηκε η ωραιότερη σελίδα της βιογραφίας του Ελληνισμού δια μέσου των αιώνων και ότι εδώ παίχτηκαν τα τραγικότερα και ενδοξότερα δράματα της Ελληνικής φυλής, η οποία από τη μοίρα της, υποχρεώνεται κατά καιρούς, ν' αγωνίζεται εναντίον άσπονδων εχθρών με επίλογο πάντοτε τη Νίκη.

Κάθε σπιθαμή της γης της και ένα τρόπαιο, μια αυτοθυσία, ένα ολοκαύτωμα, πηγές για ν' αντλήσει ο καθένας το ύδωρ της ψυχικής και εθνικής ανάστασης. Κι όμως! πόσοι και πόσοι κινούνται στον ιερό τούτο χώρο, σχεδόν ανευ ουδενός ψυχικού συγκλονισμού και εθνικής ανάστασης της ψυχής τους, λόγω της άγνοιας της ιστορίας του.

Ένας απ' αυτούς που αγνοούσαν αρκετά από τα ιστορικά γεγονότα της περιοχής μου, καθώς και την σπουδαιότητα του αξιολογότερου ιστορικού μνημείου της Λαμίας, του όμορφου Κάστρου της ήμουν και εγώ.

Θεωρώ ότι είμαι από τους πιο τυχερούς και αισθάνομαι απέραντη ευγνωμοσύνη προς την καθηγήτριά μου κα. Πόπη Θεοδωρακάτου - Βαρελίδου που μου έδωσε την ευκαιρία, με την ανάθεση της πτυχιακής μου εργασίας με θέμα το << Κάστρο της Λαμίας >>, ν' ασχοληθώ διεξοδικά και να μάθω πάρα πολλά πράγματα για την ιστορική μας κληρονομιά και ν' αποκτήσω ωφέλιμες και χρήσιμες γνώσεις για τα τεχνικά και δομικά στοιχεία του Κάστρου.

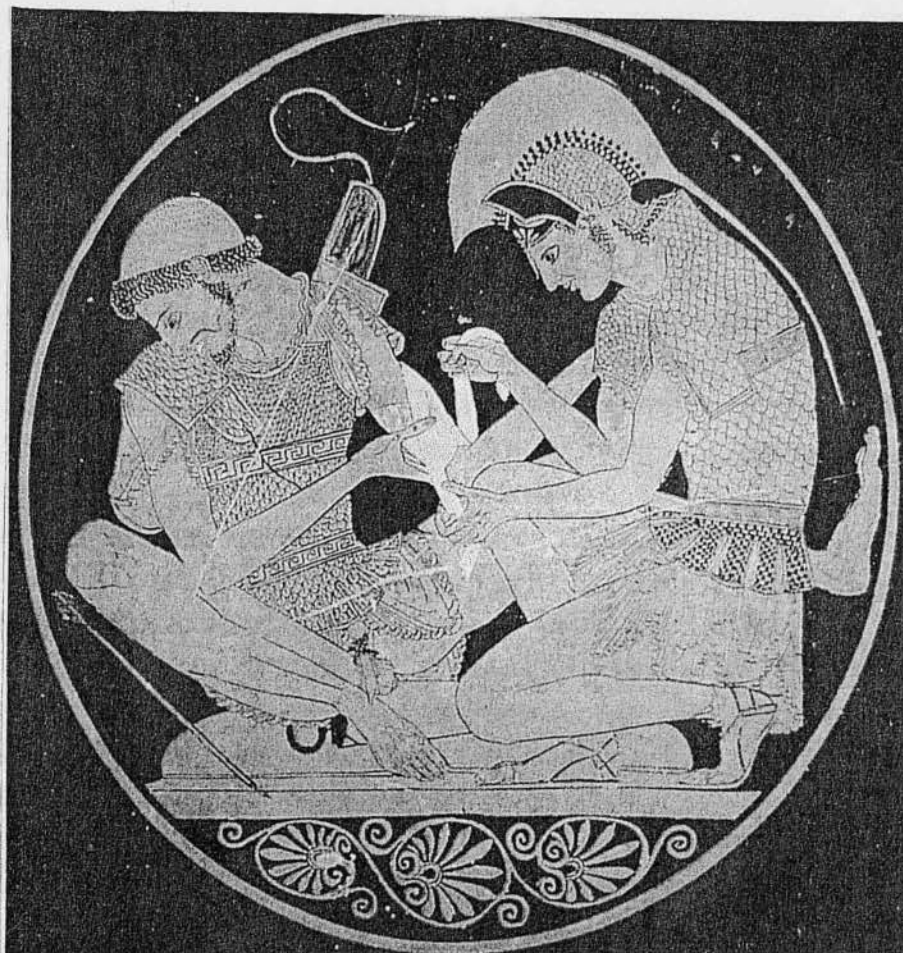
Η επαφή μου με ανθρώπους μελετητές της ιστορίας μας, το φωτογραφικό υλικό, η εύρεση και άντληση στοιχείων, τα διάφορα βοηθήματα, συγγράμματα μελετητών, αρχαιολόγων και η διαρκής μελέτη μου με βοήθησαν να γνωρίσω σε βάθος την πλούσια και ελκυστική ιστορία μας, καθώς και τα λαμπρά μνημεία της γενέτειράς μου, που η μητέρα γη διατήρησε στην αγκαλιά της για να τα αποκαλύψει μετά από χρόνια η Αρχαιολογική σκαπάνη.

THE KASTRO OF LAMIA

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Φθιώτιδα είναι η περιοχή με τους καρπερούς ελαιώνες, τους κυματιστούς λόφους, τα σκιερά ρουμάνια, τις πολλές νεροσυρμές και τα δαντελλωτά ακρογιάλια.

Είναι ο γεωγραφικός χώρος, που περιβάλλεται απ' την μεγαλόπρεπη Λιάκουρα, την πράσινη Οίτη, το μυροβόλο Βελούχι και την περήφανη Όρθρη. Είναι το τμήμα της χώρας μας, που νανουρίζει τα μυρωμένα κύματα του Μαλιακού και του βόρειου Ευβοϊκού, που αρδρεύουν τα κρύα νερά του Γοργοποτάμου και της Αλαμάνας και που στολίζουν τα ρουμάνια του Καλλιδρόμου.

Τέλος είναι η Φθιωτική γη, η οποία έχει το προνόμιο να κατοικείται πάντοτε από ανθρώπους. Οι άνθρωποι της γης τούτης στα

αρχαία χρόνια έκτισαν πόλεις και ύψωσαν γύρω τους προστατευτικά τείχη, οχύρωσαν τοποθεσίες, ίδρυσαν ναούς και λάτρευσαν το θείο, θέσπισαν νόμους και έκοψαν νομίσματα, αντιστάθηκαν σε επιδρομές και έκλεισαν το βιολογικό τους κύκλο.

Στα κατοπινά χρόνια τάχθηκαν στη δούλεψη του ντόπιου και του ξένου κυρίαρχου, ενώ στη νεότερη εποχή με τα χέρια τους αρχικά και τη μηχανή αργότερα εξευγένισαν και υπέταξαν την πάνοπλη και απειλητική φύση, εξεβίασαν τη γη και απέδωσε καρποπούς, άνοιξαν δρόμους, γεφύρωσαν περάσματα, εκμεταλλεύτηκαν τις υδατοπτώσεις για να θέσουν σε λειτουργία σλιτριβεία, ντριστελλές και νερόμυλους, << μάζεψαν το ψωμί της χρονιάς >> με το δρεπάνι, έκτισαν πετράλωνα, εκκλησίες και μοναστήρια, ύψωσαν καμπαναριά και ίδρυσαν σχολεία, βελτίωσαν την κατοικία τους και εκμεταλλεύτηκαν το θησαυρό της θάλασσας, έκαναν εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες.

Αποσταμένοι έσβησαν τη δίψα τους σε πετρόχτιστες βρύσες με πελεκημένες κούπες, λιγόστεψαν τα βήματά τους σε μελαγχολικές φθινοπωριάτικες μέρες, ενώ στις χειμωνιάτικες παγερές νύχτες ζήτησαν θαλπωρή σε λιθόκτιστα κονάκια, για να μαζέψουν κατόπιν ανοιξιάτικα λουλούδια σε όχτους και προσήλια. Όταν βρέθηκαν στον << όργο >>, τους έκαψε ο ήλιος και τους ζάλισε το φλύαρο τζιτζίκι, ενώ το βράδυ τους ξεκούρασε το δροσερό αεράκι και το γλυκόφωνο αηδόνη, οι ίδιοι κυνήγησαν το λύκο και << κούμπωσαν >> τον ξεσπιτωμένο κούκο.

Οι άνθρωποι του φθιωτικού χώρου όλων των εποχών έζησαν, υπόφεραν, ήλπισαν και << έφυγαν >>. Άφησαν όμως χαραγμένα τα σημάδια τους και οι σημερινοί κάτοικοι συνεχίζουν τα βήματά τους στον ίδιο τόπο με τη δημιουργική παρουσία τους.

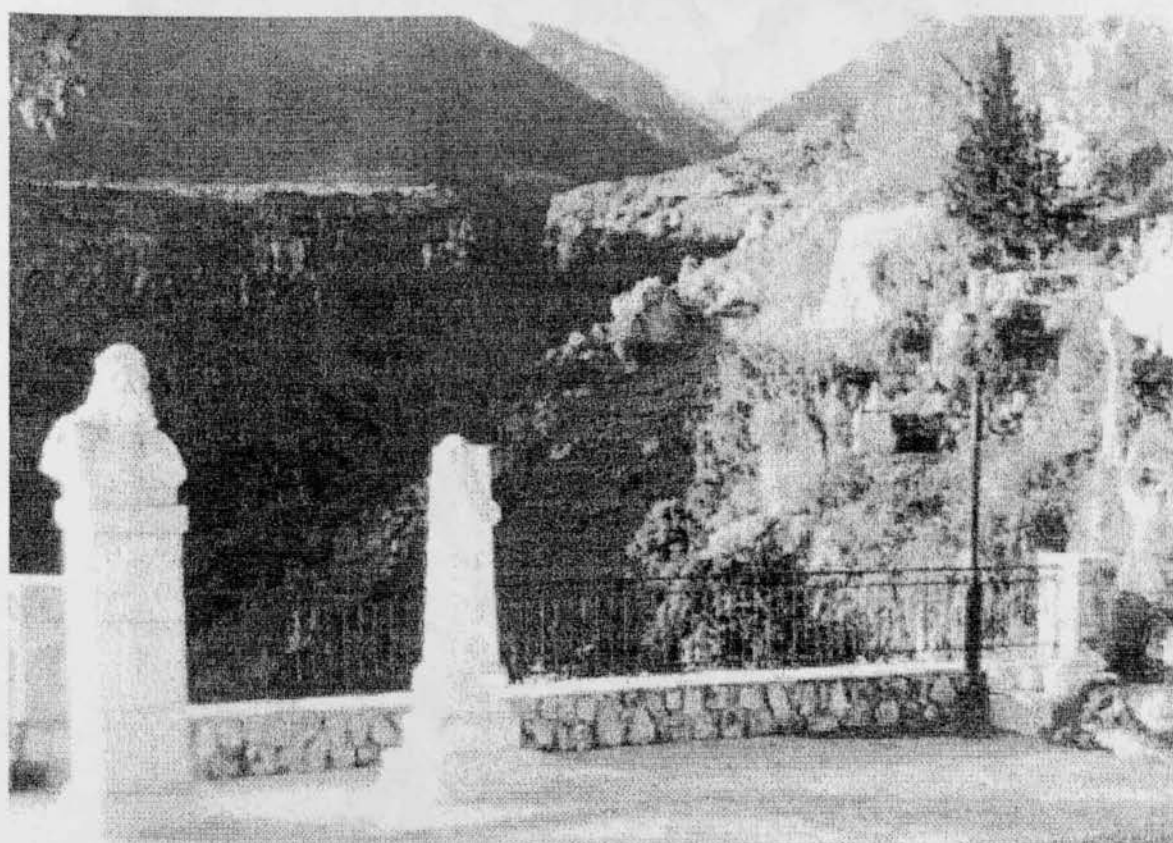
Όσοι λοιπόν επισκεφτούν τη Φθιώτιδα θα αντικρύσουν ερειπωμένα φρούρια, θα θαυμάσουν μεταβυζαντινά μοναστήρια και καταστόλιστες με τοιχογραφίες εκκλησίες, θα τους χαϊδέψει το δροσερό αεράκι και θα γεμίσουν τα ρουθούνια τους με θαλασσινή ευωδιά, θα τους δεχθούν φιλόξενες, καθαρές και ήσυχες ακρογιαλιές, θα τους αντικρύσει ντροπαλά το θαλασσινό φεγγάρι, ενώ το ανάλαφρο κύμα και ο φλοίσβος θα μαλώσουν για το ποιός θα τους νανουρίσει. Οι επισκέπτες του χώρου τούτου θα τρέξουν σε μεγάλους και άνετους δρόμους και θα βαδίσουν σε στενά και ρομαντικά δρομάκια, θα βρουν φαγητά της αρεσκείας τους και χώρους για διασκέδαση. Θα κολυμπήσουν ακίνδυνα και θα απολαύσουν το παγωτό τους με την άνεσή τους. Τέλος θα δούν, θα μάθουν και θα αισθανθούν όσα οι ίδιοι επιθυμούν.

Στην περιοχή του σημερινού νομού Φθιώτιδας, τον οποίο στην κλασσική αρχαιότητα αποτελούσαν η Θεσσαλική Αχαΐα, η χώρα των Αινιάνων, η χώρα των Μαλιέων, η Ανατολική Λοκρίδα και η κοιλάδα του Φωκικού Κηφισσού, στην περιοχή λοιπόν αυτή απ' τις αρχαίες πόλεις άλλες σώζονται, όπως αναφέρει ο Σερ. Τσίτσας, στην ίδια θέση των ομώνυμων οικισμών (Λαμία, Υπάτη, Πελασσία, Αμφίκλεια, Τιθορέα, Λάρυμνα), άλλες συνεχίζουν τη ζωή τους με άλλα ονόματα (Φάλαρα - Στυλίδα, Φαρύγαι - Μενδενίτσα, Δαφνούς - Αγ. Κωνσταντίνος, Θαυμακοί - Δομοκός) άλλων σώζονται τ' αρχαία ερείπια κοντά σε ασήμαντους σημερινούς οικισμούς (χωριά) σατα οποία έδωκαν το αρχαίο τους όνομα, όπως της Μελιταίας (Αβαρίτσα), της Σκάρφειας (Αντερας), της Δρυμαΐας (Γλούνιστα).

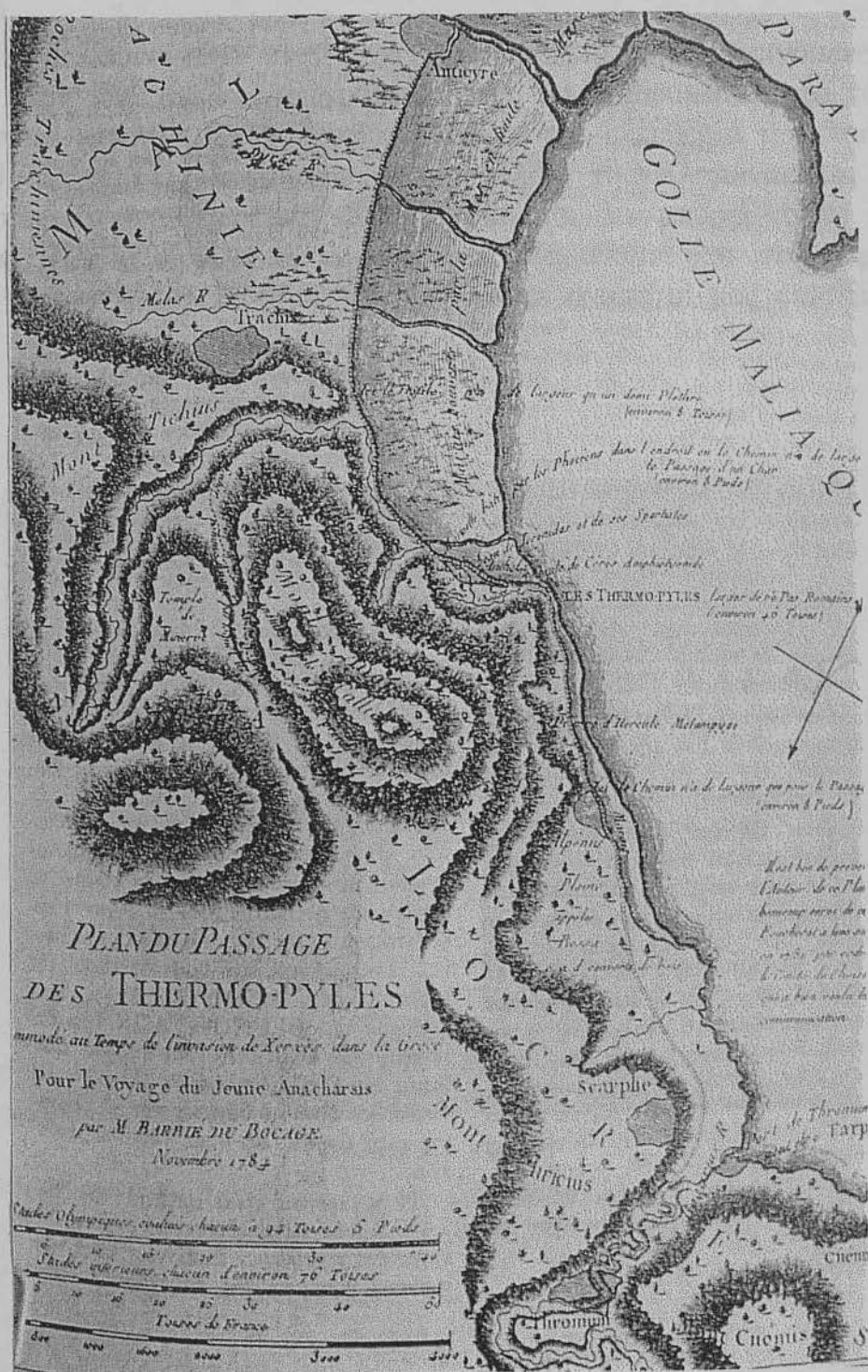

Πολλές, τέλος παλιές πολιτείες χάθηκαν στα υποχθόνια της ελληνικής γης (Τραχίς, Αντίκυρα, Ανθήλη, Νίκαια, Κόρσεια, Ελλάς κ.λ.π.) Στους γεωγραφικούς και ιστορικούς αυτούς όμως χώρους << συναντιούνται οι στρατιές του μύθου, του θρύλου και της ιστορίας >> όπως αναφέρει συγχρόνος Φθιώτης λόγιος. Πλούσια λοιπόν τα Φθιωτικά μυθικά χρόνια και πλουσιότερα τα ιστορικά, αφού από μύθους και γεγονότα κατακλύζεται το παρελθόν του νομού. Εδώ θέλησε η φαντασία των προγόνων μας να γίνει ο κατακλυσμός του Δευκαλίωνα και στην Ανθήλη ν' ακουστούν τα πρώτα στον κόσμο φιλειρηνικά κηρύγματα του Αμφικτύονα. Τα κατορθώματα, αλλά και οι πόνοι των ομηρικών ηρώων και των ημίθεων της Φθιωτικής γης μετουσιώθηκαν σε τέχνη, αφού ενέπνευσαν όχι μόνο τους κορυφαίους Έλληνες τραγικούς ποιητές, αλλά και το Λατίνο Σινέκα (<< Ηρακλής ο Οιταίος >>).

Στα κατοπινά χρόνια οι Έλληνες Αχαιοί θα κατοικήσουν στη γόνιμη κοιλάδα του Σπερχειού, τους οποίους θα διαδεχθούν οι Δωριείς. Η Περσική κατά της Ελλάδας επιβουλή θα αντιμετωπισθεί στις Θερμοπύλες απ' τους κατοίκους του ελλαδικού χώρου σε μια καθοριστική για το μέλλον του Ελληνισμού σύγκρουση, στην οποία δίδαξαν τη μεγάλη αλήθεια ότι οι ηθικές δυνάμεις νικούν πάντοτε την υλική βία.

Και πριν εκστρατεύσει εναντίον της Μ. Ασίας ο Μ. Αλέξανδρος απήλλαξε τους κατοίκους της περιοχής τούτης από φόρους, αφού μίλησε προς αυτούς, επειδή σεβόταν τον Αχιλλέα. Στα ελληνιστικά χρόνια ο φθιωτικός χώρος θα γίνει θέατρο συγκρούσεων ανάμεσα στους Μακεδόνες και τους άλλους Έλληνες για πολιτικές ελευθερίες. Και αν ακολούθησε η παρακμή στα πρώιμα βυζαντινά χρόνια, στο Σπερχειό όμως ποταμό νικήθηκαν κατά κράτος οι εισβολείς το 995 μ. Χ. από τον Νικηφόρο Ουρανό και ήταν τόσο μεγάλη η απώλεια τους ώστε, όταν ο Αυτοκράτορας του Βυζαντίου, ο Βασίλειος ο Β΄, πέρασε απ' τη Φθιώτιδα και είδε τα λευκαθέντα οστά, εθαύμασε το θέαμα, αλλά λυπήθηκε για το γεγονός.

Χάρτης των Θερμοπυλών

Όταν στη συνέχεια η καταδυνάστευση του ασιατικού δεσποτισμού έριχνε τη σκιά της στην τιμημένη γη μας, η Χριστιανική πίστη και η Ελληνική διάνοηση δεν άφησαν να σβήσει η αποσταλμένη ελπίδα του Έλληνα ραγιά, ώσπου ήρθε της νύχτας το ξημέρωμα, που βρήκε το Διάκο να πολεμάει και πάλι στον ίδιο χώρο και ενάντια στον ίδιο εχθρό.

Εκεί στα <<απάτητα εδάφη>> (τον Απρίλιο του 1941) επαναλήφθηκε η συνάντηση των λαών υπέρ της ελευθερίας κατά του Άξονα, ενάντιον του οποίου πολέμησαν Νεοζηλανδοί και Άγγλοι.

Με ίδιο αγωνιστικό φρόνημα και έπειτα από λίγα χρόνια στον γειτονικό Γοργοπόταμο και πάλι αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης σε συνεργασία με τους συμμάχους αγωνίστηκαν για τη χιλιάκριβη τη λευτεριά.

Σπάνια συναντάμε στην παγκόσμια ιστορία τέτοιο φαινόμενο, δηλαδή στον ίδιο σχεδόν γεωγραφικό χώρο να διαδραματίζονται τόσο καθοριστικά γεγονότα, που έχουν σχέση με την ελευθερία των λαών.

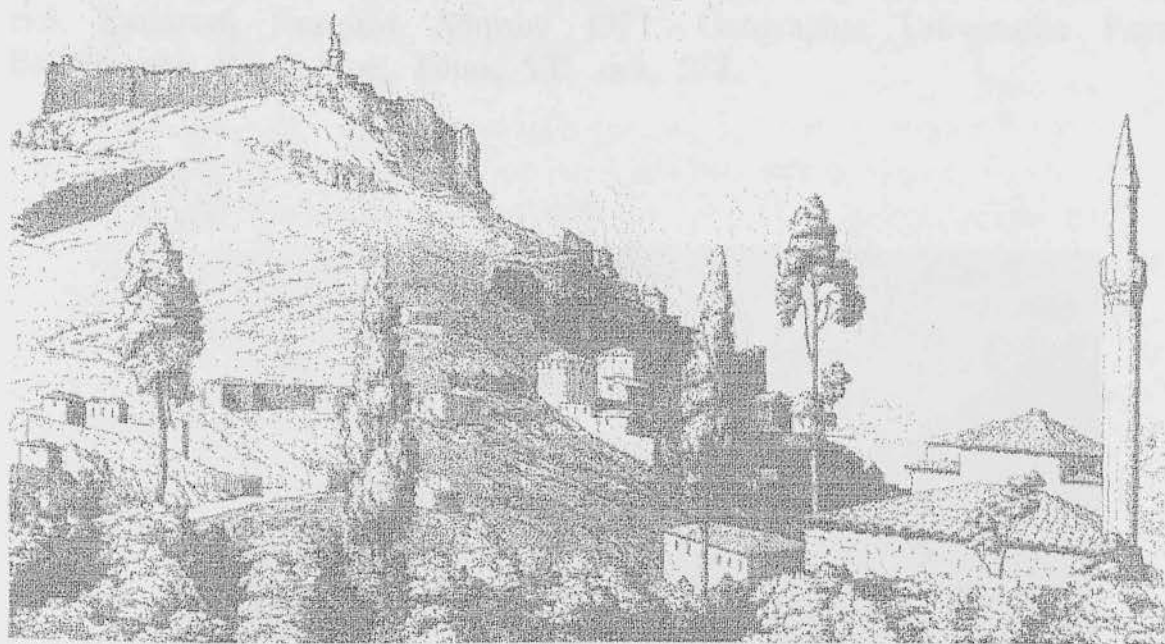
Η ακτινοβολία λοιπόν των Θερμοπυλών, της Αλαμάνας και του Γοργοποτάμου είναι πράγματι εκθαμβωτική και δεν μπορεί να τη σβήσει ο χρόνος. Τέτοια είναι η πνευματική μας κληρονομιά και στη χώρα τέτοιων μύθων και γεγονότων θα βρεθούν οι αγαπητοί μας επισκέπτες.

Ο Διάκος στην Αλαμάνια

Γ. ΙΣΤΟΡΙΑ ΛΑΜΙΑΣ
Γ1 ΓΕΝΕΣΙΣ - ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ - ΙΣΤΟΡΙΑ - ΕΙΣΒΟΛΕΣ

Η Λαμία το 1834

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή είναι πλούσια τα Φθιωτικά μυθικά χρόνια και πλουσιώτερα τα ιστορικά, τούτο άλλωστε αποδεικνύεται απ' τα πολλά αρχαιολογικά ευρήματα και τη μεγάλη ιστορία, που έχει ο νομός Φθιώτιδας. Η μυθολογία έχει αποτυπωθεί στα ευρήματα (αγάλματα θεών ναοί κ. λ. π.) τα οποία έχουν έρθει σε φώς από τυχαίες, αλλά και συστηματικές ανασκαφές στην περιοχή τούτη.

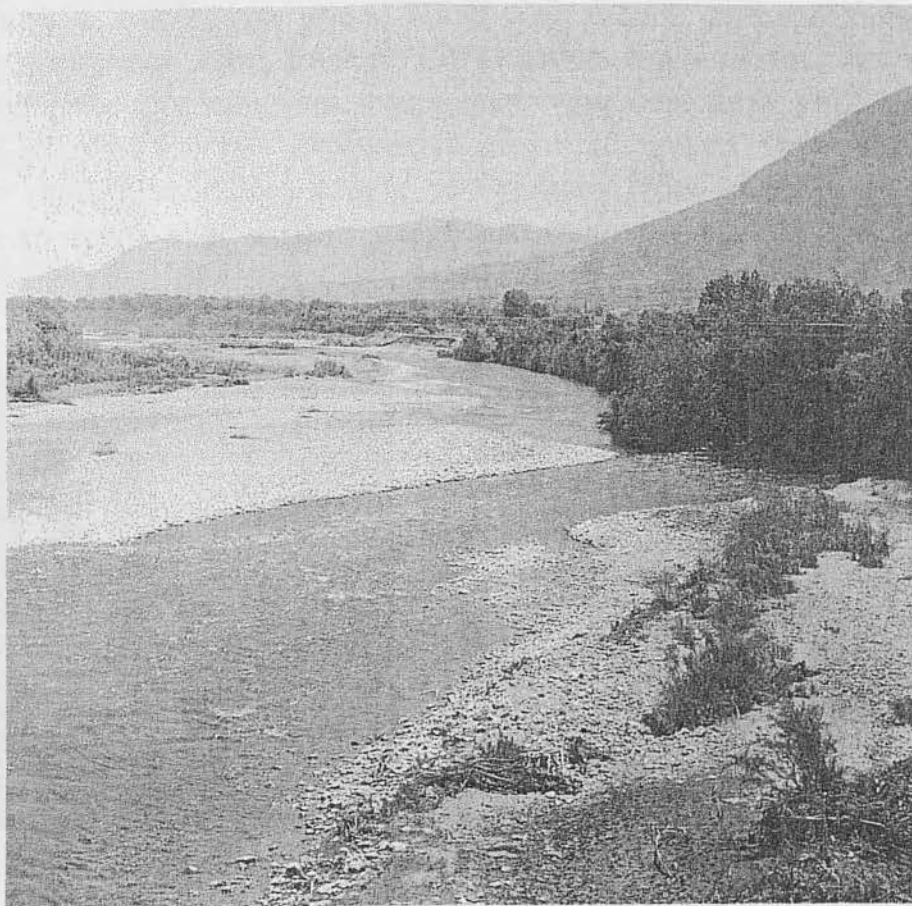
Εκτός όμως απ' τη μυθολογία υπάρχουν διάσπαρτα στο φθιωτικό χώρο τρανά σημάδια (φρούρια, τείχη, τοπωνυμία), τα οποία συνδέονται άμεσα με τα ιστορικά γεγονότα, που διαδραματίστηκαν στο παρελθόν στη φθιωτική γη και τα οποία θα δούμε σε μια σύντομη εξιστόρηση.

Η προ της Λαμίας κοιλάδα, δημιουργήθηκε την εποχή της ορογενέσεως κατά τον τριτογενή γεωλογικό αιώνα, κατ' αρχάς ως ένα μεγάλο ρήγμα μεταξύ των όρεων Οίτης και Όθρυος, συνεχιζόμενο στους

Άντληση στοιχείων του Γ : 1) Φρουριακά χρονικά του 1 / 1973

2) A. Bon Forteresses. Medievales de la Greece Centrale

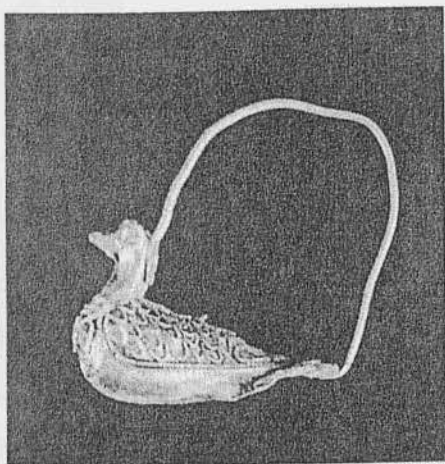
κόλπους Μαλιακού και Ευβοϊκού, που δημιουργήθηκαν λόγω αποσπάσεως της Ευβοίας από τη Στερεά Ελλάδα, λόγω των χωμάτων, και των προσχώσεων του Σπερχειού ποταμού. Όπως δέχονται οι γεωλόγοι, κατά τον τριτογενή γεωλογικό αιώνα, προ εκατομμυρίων ετών, έλαβε χώρα το μεγαλύτερο τεκτονικό γεγονός για την Ευρώπη, Ασία, Αφρική και Αμερική. Κατά τους χρόνους αυτούς δημιουργήθηκε και η Οίτη και η Οθρυς, ως παραφυάδες της Πίνδου, που αποτελούνταν συνέχεια των Διναρικών Άλπεων (Διναροταυρικών τόξον) (Γεωγραφικός Άτλας Δημητρίου σελ. 15) Ιστορία του Ελλ. Έθνους, τόμος Α', σελ. 11 εκδ. Εκδοτική Εταιρεία Αθηνών 1971 - Geographie Universelle Pays Balkaniques, Par J. Sion, Τόμος VII, σελ. 538.

Σπερχειός Ποταμός

Ο γεωλόγος A. Philippson υποστηρίζει, ότι η κοιλάδα δημιουργήθηκε από διαβρώσεις, πληρωθείσα κατόπιν δια χωμάτων (Thessalien und Epirus). Η κοιλάδα αυτή, μετά την πάροδο πολλών χιλιάδων αιώνων, λόγω ευνοϊκών κλιματολογικών συνθηκών, θεωρήθηκε πρόσφορος για την κατοικία του ανθρώπου. .

Πράγματι, ανασκαφές που έγιναν πλησίον του χωρίου Λιανοκλάδιον, έφεραν στο φως οικήματα και διάφορα άλλα έγχρωμα αγγεία, που ανήκαν σε διάφορες εποχές, από την νεολιθική μέχρι και την του σιδήρου. Αφορμή στις ανασκαφές έδωσε η ύπαρξη, και πλησίον των χωρίων Αμουρίου και Λιανοκλαδίου, ομάδων γηλόφων (μαγούλες), για τους οποίους οι αρχαιολόγοι Wace and Thomson σχημάτισαν την γνώμη, ότι δεν είναι φυσικοί αλλά τεχνητοί. Εκ των γηλόφων τούτων δυο είναι προς ανατολάς του χωρίου Αμουρίου και ο τρίτος, ο ανασκαφείς, βρίσκεται μισή ώρα δυτικά του χωρίου Λιανοκλαδίου στη θέση Παληόμυλος. Αυτός έχει μήκος 200 μ. και πλάτος ανώτερο των 140 μ. Τούτον εξερεύνησαν κατά Ιούνιον 1909 οι άνω αρχαιολόγοι, δια της μεθόδου ανορύξεως φρεάτων, και επισήμαναν τρια στρώματα γης, ολικού ύψους 51)2 μέτρων. Εκ των στρωμάτων αύτων το πρώτο, το κατώτερο, ανήκει στην πρώτη νεολιθική εποχή, το δεύτερον στην εποχή του χαλκού, και το τρίτο στην παλαιά εποχή του σιδήρου.

Αρχαιολογικά ευρήματα Μουσείου Λαμίας

Ως γνωστό η νεολιθική εποχή της Ελλάδος διήρκησε από του έτους 6.000 - 2.600 π. Χ. και διαιρείται στην παλαιότερα νεολιθική περίοδο, που διήρκησε από 6.000 μέχρι των μέσω της 4ης χιλιετηρίδος, στην μέση νεολιθική περίοδο, που διήρκησε από το τέλος της 4ης

χιλιετηρίδος μέχρι του 2.600, οπότε αρχίζει η εποχή του χαλκού, που διήρκησε από το 2.600 μέχρι το 1.100, και μετά έρχεται η εποχή του σιδήρου από το έτος 1.100 και εφεξής.

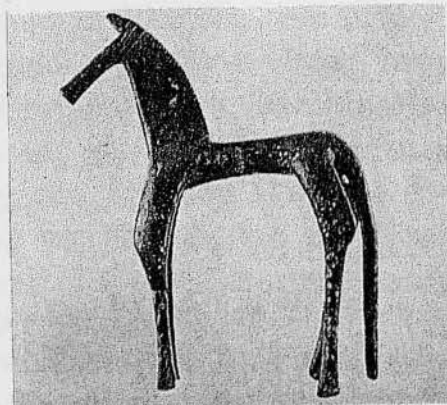

Η εποχή του χαλκού (Ελλαδική Εποχή) διαιρείται εις την προελλαδική, διαρκείας από 2.600 - 2.000/1.800 π.Χ. την μεσοελλαδική διαρκείας από 2.000/1.800 - 1.600, και την υστεροελλαδική, διαρκείας από 1.600 - 1.100 (Κ. Συριόπουλου : Η προϊστορία της Στερεάς Ελλάδος, σελ. 1 - 2). Στο ανακαλυφθέν άνω στρώμα της πρώτης νεολιθικής εποχής, βρέθηκαν σωροί ίθων, και διάφορα είδη κεραμικής, αλλά εστιλβωμένα και ζωγραφισμένα με σχέδια ερυθρά σε λευκή επιφάνεια, και άλλα με ερυθρά ή λευκή επιφάνεια. Εις

το στρώμα της εποχής του χαλκού βρέθηκαν αγγεία με χρώμα μαύρο, αλλά διαφέρανε από τα του πρώτου στρώματος.

Βυζαντινό μολυβδόβουλλο από το κάστρο της Λαμίας

Χάλκινο ιππάριο - (8^{ος} αιώνας π.Χ)

Ανάγλυφη παράσταση χάλκινου κάτοπτρου (Λαμία 3ος αιών. π.Χ.)

Στο στρώμα της εποχής του σιδήρου, βρέθηκαν διάφορα αγγεία χειροποίητα με διακοσμήσεις μαύρης και ερυθράς αργίλου. Επίσης βρέθηκαν και τα θεμέλια ορθογωνικού οικοδομήματος.

Με την πάροδο των αιώνων, σημειώνεται εισβολή προελληνικών φυλών, εκ των οποίων, κατά το 2.650 π.Χ. επεκτάθηκαν μέχρι την Κοιλιάδα του Σπερχειού. (Γ. Μυλωνά ως αν. σελ. 153 - 154). Αργότερα

τον 20ο αιώνα λαμβάνει χώρα νέα εισβολή, η λεγόμενη των Αρείων που καταλαμβάνει την κοιλάδα του Σπερχειού. Κατά την κλασική παράδοση στηριζόμενη στα έπη, και επιβεβαιωμένη από αιγυπτιακά και χιτιτικά κείμενα, οι Αχαιοί είναι οι πρώτοι Έλληνες, οι οποίοι κατήλθαν από τα βόρεια όρη. (Glottz : Ιστορία της Ελλάδος, τόμος Α, σελ. 63, Γ. Μυλωνά, ως ανωτ., σελ. 154, A Jarde : La formation du peuple Grec, σελ. 94 - 95, Κ Συριοπούλου : Η προϊστορία της Στερεάς Ελλάδος, σελ. 485 - 6).

Αυτοί οι Αχαιοί, οι πρωτοέλληνες, δημιούργησαν τον προϊστορικό πολιτισμό της ηπειρώτικής Ελλάδος, τον οποίο ο αρχαιολόγος Μπλέγκεν μετά του επίσης αρχαιολόγου Αλαν Ουάις, ονόμασαν Ελλαδικό πολιτισμό, κατ' αντιδιαστολήν προς τον Μινωϊκό.

Απόγονοι των ως άνω Αχαιών, ήταν οι κάτοικοι της κοιλάδος Σπερχειού την εποχή του Τρωϊκού Πολέμου (περί το 1.200 π.Χ.), όντες υπήκοοι του Βασιλιά της Πηλέως και του Βασιλόπαιδος Αχιλλέως.

Πράγματι η κοιλάδα του Σπερχειού αποτελεί μέρος του βασιλείου του Πηλέως ονομαζόμενη Ελλάς, σε αντίθεση με το ετερο τμήμα του βασιλείου, το και σπουδαιότερο, το ονομαζόμενο Φθία. Αυτή είναι η κρατούσα μέχρι σήμερα γνώμη, γιατί το ζήτημα της Ελλάδος - Φθίας - Ελλήνων, είναι από τα δυσκολότερα θέματα.

Όλα αυτά τα προβλήματα προσπάθησε να λύσει και ο ιστορικός Walter Leaf στο έργο του Homer and History. Αντά βάση των ομηρικών επών, ισχυρίζεται ότι το Βασίλειο του Πηλέως αποτελείται από δυο μέρη διακρινόμενα αλλήλων, την Φθία και την Ελλάδα. Το Βασίλειο της Φθίας με τη γενική του έννοια, κατανέμεται σε 4 - 5 τμήματα, τα οποία θεωρούνται ως πριγκιπάτα, βαρώνειαι, όπως τα ονόμασε ο αρχαιολόγος Alten. Το κάθε τμήμα κυβερνάται από ένα βαρόνο, πρίγκιπα, οι οποίοι δε, ήταν ο Αχιλλέως, ο Πρωτεσύλαος, ο Φιλοκτήτης,

ο Εϋμελος και ο Ευρύπυλος. Από αυτούς ο Αχιλλεύς διώκει την βαρωνεία της Ελλάδος.

Οι κάτοικοι της Ελλάδος καλούνταν Μυρμηδόνες, Αχαιοί και Έλληνες. Φθίοι καλούνταν οι υπό τον Πρωτεσίλαο και Φιλοκτήτην κάτοικοι του τμήματος της Φθίας.

Μυρμηδόνες καλούνταν κατ' αρχάς οι εξ Αιγίνης άποικοι τους οποίους είχε φέρει μαζί του ο Πυλέας, και αυτοί εγκαταστάθηκαν στο βασίλειό του. Αχαιοί ονομάζονταν όλοι οι κάτοικοι του Βασιλείου, αυτοί πήραν το όνομα Φθιώται για να διακρίνονται από τους Αχαιούς της Πελοποννήσου (Στράβων Θ. 5-9).

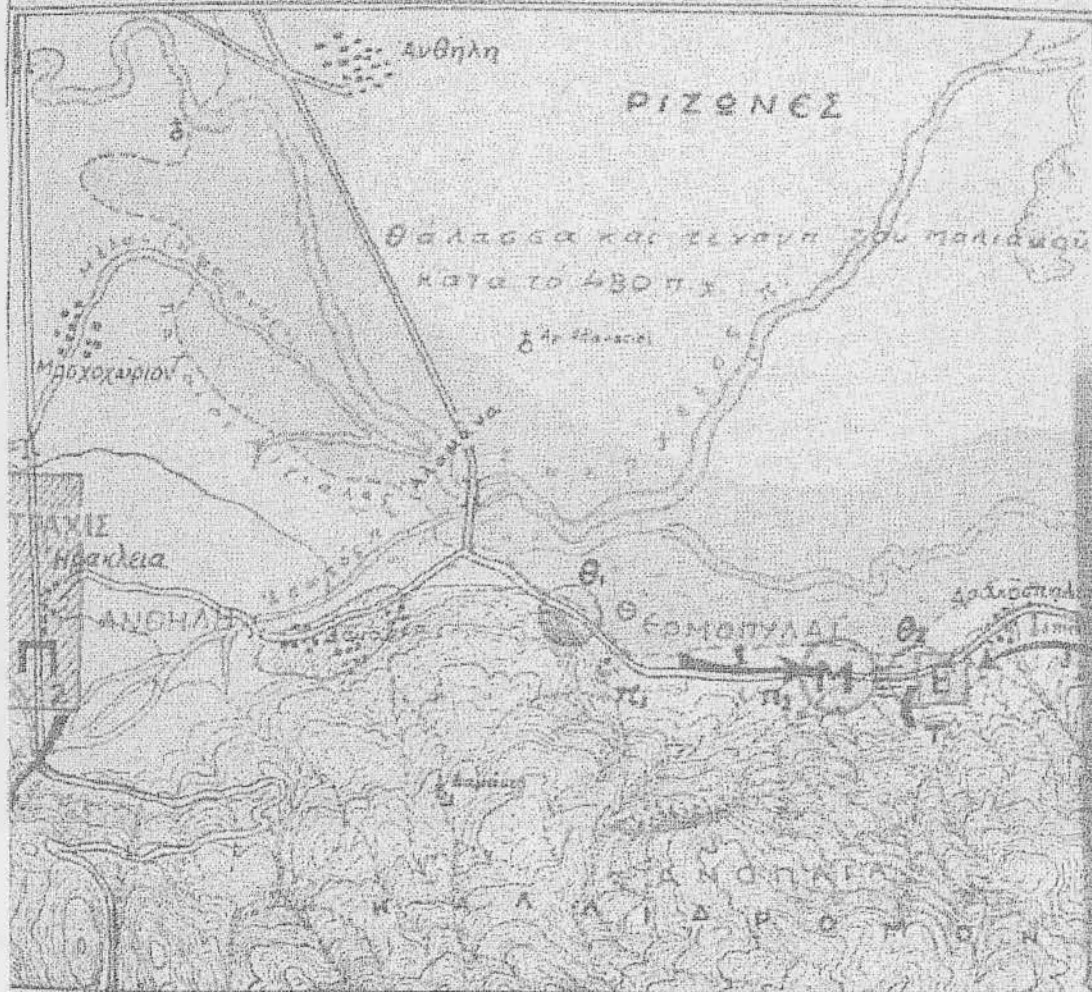
Πότε όμως προήλθε το όνομα Ελλάς και το όνομα Έλληνες, ως το πρώτο; ο Όμηρος αναφέρει.

Πολλές γνώμες έχουν διατυπωθεί. Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Αντ. Χατζής λέει ότι οι Έλληνες ή Έλλανες είναι κάτοικοι πόλεως και ότι πρέπει να ήταν του Σπερχειού.

Ο Σπερχειός ποταμός καλούνταν κατά το Μεσαίωνα Ελλάδα, όπως αναγράφεται και στο βιβλίο της Κογκέστας, και στον θρήνο της Κων/πόλεως, που συνταχθηκε λίγους μήνες μετά την άλωσιν (Στιχ. 770 981) (επετηρίς Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπ. Αθηνών 1935 -36), Αντων. Χατζή, Έλλη, Ελλάς, Έλληνες). Ο κατά το έτος 1665 ήρθε στο Ζητούνι Γάλλος καπουτσίνος Robert de Dreux και λέει ότι έφθασε στο γεφύρι του ποταμού Lada (Σπερχειου)

Επίσης ο περιηγητής Παύλος Λουκάς, επισκεφθεί το Ζητούνι το 1706 αναφέρει ότι ο ποταμός ονομαζόταν Ελλάδα. Εξ άλλου, ο αρχαιολόγος Leake επισκεφθείς το Ζητούνι λίγα χρόνια πριν την επανάσταση αναφέρει ότι ο ποταμός καλούνταν Ελλάδα. Αυτό γράφει και ο F. Rouqueville στο έργο του Voyage dans la Grece, τόμος ΙΙΙ, σελ. 255 - 56. Πάντως η κοιλάδα του Σπερχειού και ο χώρος της Δωδώνης υπήρξαν δύο περιφέρειες θεωρουμένη για πρώτη η Ελλάς. Κατά τους Περσικούς πολέμους την κοιλάδα του Σπερχειού κατοικούν τρεις λαοί, οι Μαλιείς, οι Αινιάνες και οι Οιταίοι.

ΠΕΔΙΟΝ ΜΑΧΗΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ
480 π.χ.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

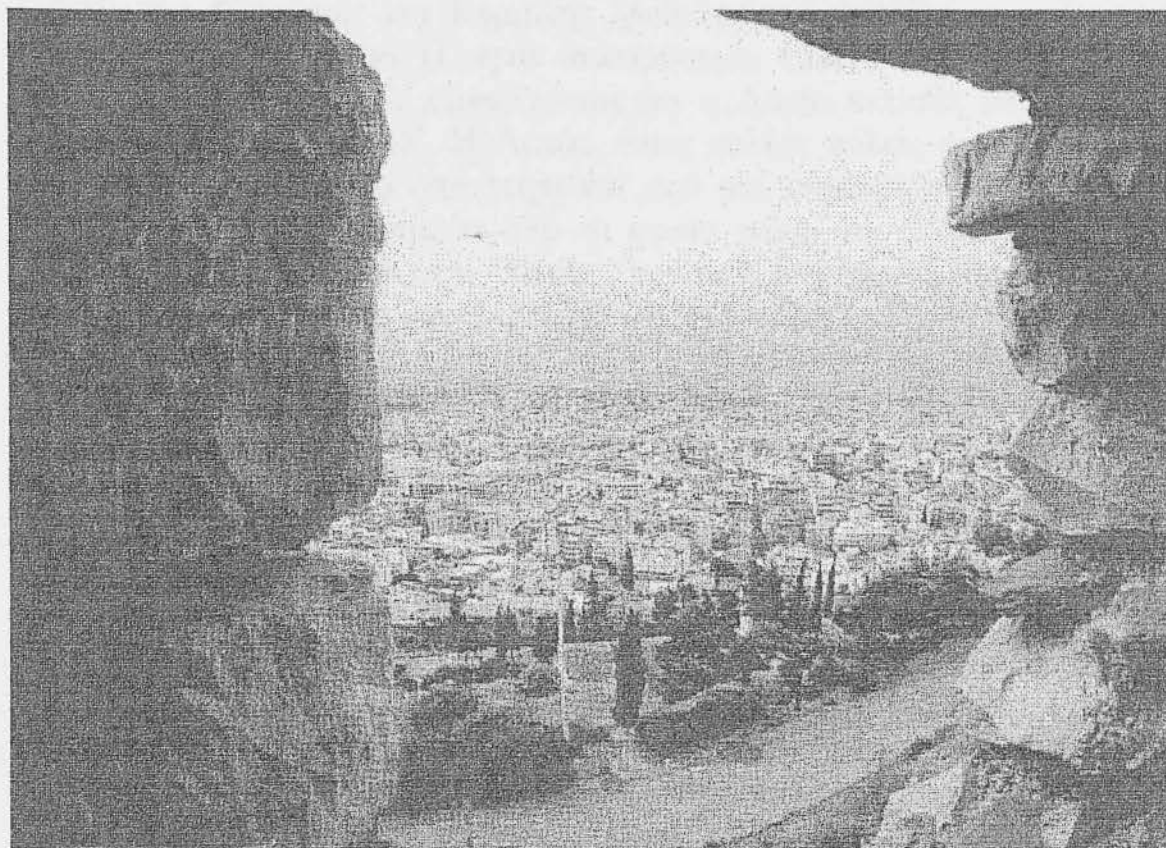
ΚΛΙΜΑΣ 1:75000

== Σημερινή άμεση όδοι == Παλαια όδοι - - - Περίπου θέση παλαιού αιγιαλού ○ Περιόμι θέσεις αρχαίων χωριών ○ θ₁ Δυτική πύλη θερμοπυλῶν ○ θ₂ Ανατολική » » ⊕ π₁ Θερμοπύλη (Ψηρονερι) ⊕ π₂ Θερμοπύλαι (Θερμοπυλῶν) ⊕ Τείχος των Φωκίων ⊕ Στρατόπεδον Ελλήνων ⊕ Στρατόπεδον Περσών	Ⓜ Χώροι της Μάχης 1 → Κύρια κατεύθυνσις επίθεσεων των Περσών κατά τὰς 3 ήμερας της μάχης. 2 → φελλογος, ἀδρακμενη, ύπερ τῶν ἐσάλευσιν Κατευθύνεισ επιθέσεως ὑπο τῶν Ἰσπανῶν 3 → φελλογῶν κατά τὴν τρίτην καὶ τελευτῶσαν ήμεραν τοῦ αγῶνος.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

1955 - ΠΙΣΤΟΤΗΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Πεδίον μάχης Θερμοπυλῶν

Η κυριωτέρα πόλις των Μαλιέων κατά το τελευταίο πέμπτο του 5ου αιώνα π.Χ. ήταν η Λαμία, η ιστορία της οποίας είναι συνυφασμένη εν μέρει με την ιστορία αυτών. Υπό το όνομα Λαμία φέρονταν εις τους μύθους και την ιστορία οι εξής: 1) Δαίμων όστις αναφορά, 2) επώνυμο πόλεων, 3) βασίλισσα Τραχινέων, 4) κόρη του Ποσειδώνος, 5) εταίρα των Αθηνών, 6) διάσημος εταίρα ερωμένη του Δημητρίου του Πολιορκήτου, 7) αρχόντισσα πλουσία, 8) τίτλοι Λατίνων προξένων (Pauly - Wisson wa βλέπε λέξιν). Εξ άλλου στο λεξικό Σουΐδα αναγράφεται << Λαμία >>.

Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης, τομ. 6, σελ. 295 - 6 γράφει (<< Λαμία βασίλισσα της Λιβύης ωραιότατη, αλλά βραδύτερον σκληροτάτη. Χάσασα τα τέκνα της από την λύπην της και την ζηλοτυπία της κατά των άλλων γυναικών, διέταξε να αποσπώσι από της μητέρας τα νεογέννητα, και να της τα παραδίδουν, όποτε τα εφόνευε >>).

Άντληση στοιχείων: 1) Y LOOK Περί Καταλανικών φρουρίων
2) Collection Greque
3) Εγκυκλοπαίδεια Ηλιος

Εν τούτοις κατά την μυθολογία η Λαμία κτίστηκε υπό του Λάμιου υιού του Ηρακλέους και της Ομφάλης, ή υπό της Λαμίας βασιλίσσης των Τραχινίων, την κόρη του Ποσειδώνος (F. Stahlin Lamia) Roscher λεξικόν της Ελληνικής και Ρωμαϊκής Μυθολογίας), Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια Δρανδάκη) Corpus inscriptionum Graecarum IX2, 62, 63).

Οι ιστορικοί όμως παραδέχονται ότι η Λαμία εκτίσθη υπό των Μαλιέων μετά το 425 π.Χ. Η Λαμία, όπως πολλές πόλεις κατά την αρχαιότητα, περιβάλλετο από τείχη και από μια ακρόπολη. Σήμερα δυστυχώς τίποτε δεν απομένει από τα ωραία τείχη της πόλεως. Ο κατά το έτος 1912 επισκεφθείς την Λαμία Γερμανός Καθηγητής και Αρχαιολόγος Fr. Stahlin αναφέρει επί λέξει τα εξής:

<< Ολίγα λείψανα των τειχών της πόλεως παραμένουν εις την παλαιάν των θέσιν, πολυάριθμοι όμως λίθοι του τείχους έχουσι χρησιμοποιηθεί δια την ανέγερσιν οίκων και περιφράξεων κήπων, ή κείνται εκεί γύρω αχρησιμοποίητοι. Εν μικρόν τμήμα του τείχους ήτο εξ ολοκλήρου από κιτρινωπούς τετράγωνους ογκόλυθους (1, 25 X 0,68 διάμετρος 0, 45) Η σπάνιαω δομή του με διασταυρούμένους τετράγωνους λίθους, συμφωνεί με την πληροφορίαν του Διοδώρου, εξαιρόντος την έξοχον κατασκευή του τείχους (Διόδωρος XVIII, 132, Fr. Stahlin, Λαμία).

Παρ' όλες όμως τις καταστροφές του τείχους, ο ως άνω αρχαιολόγος, κατόπιν επιτόπια παρατήρηση, κατώρθωσε να αναπαραστήση το τείχος ως είχε κατά την αρχαιότητα, παρατηρόντας συγχρόνως ότι με τα ελάχιστα τμήματα που διατηρούνταν το 1912, δεν ήταν δυνατή μετά βεβαιότητας η αναπαράστασις του τείχους, διότι απαιτούνταν να γίνουν ανασκαφές. Σύμφωνα με την άνω εργασία του Fr. Stahlin η αναπαράστασις του τείχους είχε ως εξής: Αρχίζει από την νοτιοανατολική γωνία της ακρωπόλεως, διήρχετο πλησίον της εκκλησίας Αγίων Θεοδώρων και στρέφονταν λίγο ανατολικά, κατήρχετο προς νότο, ακολουθούσε περίπου την σημερινή οδό Λειβαδίτου μέχρι της συναντήσεως της με την οδό Καποδιστρίου, οπότε στρεφόμενον προς ανατολικά συναντά την οδό Παλαιολόγου, και ακολουθεί με κατεύθυνση προς δυτικά και διασχίζει συνεχεία καθέτως την οδό Θερμοπυλών και Λεωνίδου, διήρχετο μπροστα του Ναού Αγ. Δημητρίου, και προχωρεί μέχρι συναντήσεως της γωνίας των οδών Αβέρωφ και Σατωβριάνδου. Στο σημείο τούτο στρέφονταν προς βορά , και συναντά την οδό Πατρόκλου, ακολουθεί προς δυσμάς μέχρι του ύψους της οδού Κοραή, ην ακολουθεί μέχρι της συναντήσεως της με την οδό Δυοβουνιώτη, ότε ελάμβανε βορειοδυτική, κατεύθυνση προς Βορρά και έφθανε μέχρι του σημείου όπου το υψόμετρο 170μ. οπότε εκάμπτετο προς ανατολάς και κατήρχετο προς την πόλιν τέμνον καθέτως τας οδούς Αχιλλέως και Υψηλάντου εις το ύψος των νυν δημοτικών θεάτρων και διερχόμενων βορείως των εκκλησιών Αγ. Δεσποίνης και Αγ. Αναργύρων.

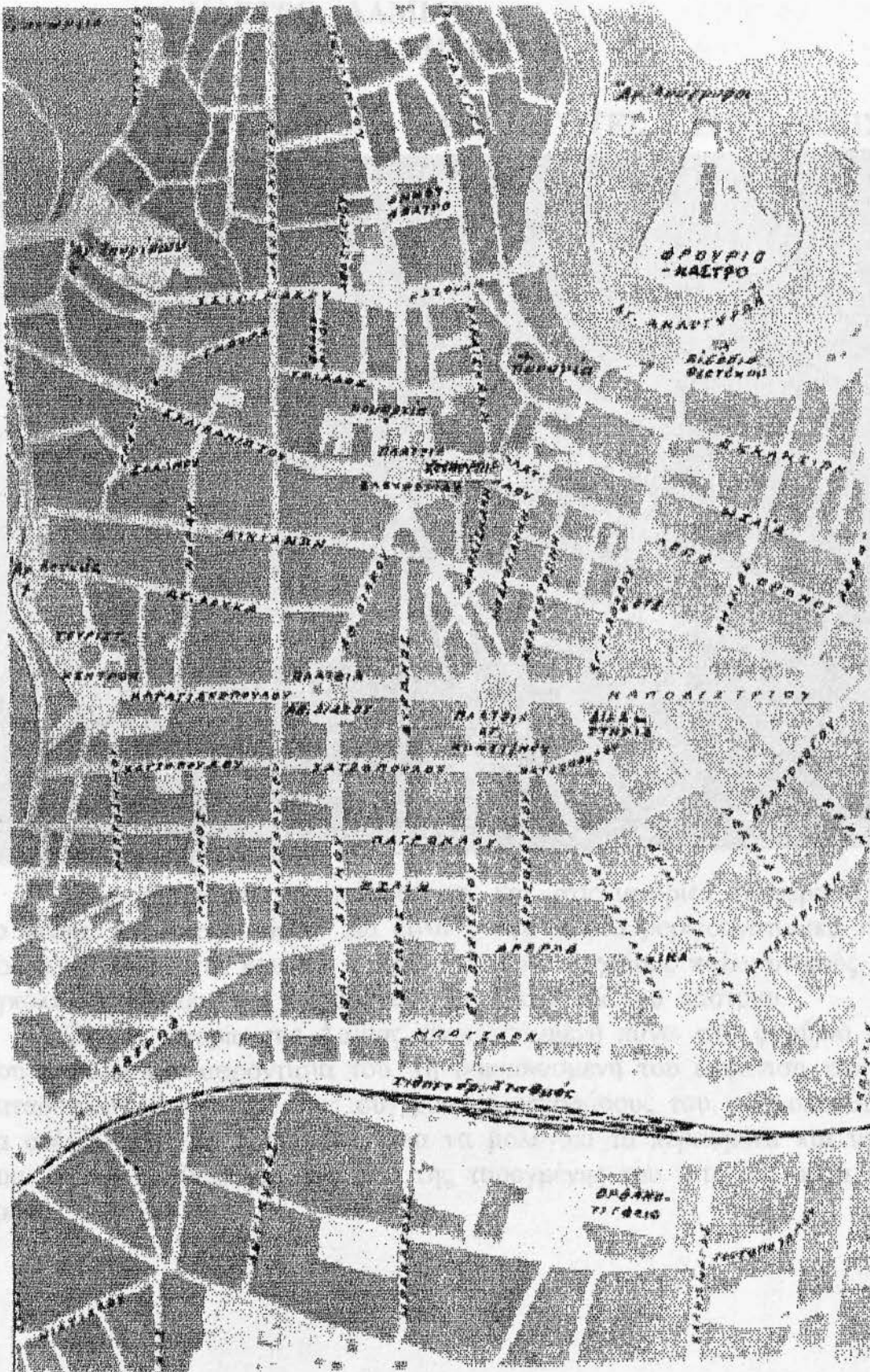
Σημειώσαν ότι το έτος 1960 κατά τας εκσκαφάς δια την θεμελίωση του χειμερινού δημοτικού θεάτρου ευρέθησαν αρκετοί ογκόλιθοι αποδεικνύοντες ότι εκεί περίπου διερχόταν το εσωτερικό τείχος (άρθρο Περί φρουρίου Λαμίας καθηγήτριας φιλολόγου Εύας Δ. Αθανασίου εις εφημερίδα Λαμίας Επαρχία της 17 - 6 - 1962).

Επειδή όμως ο μεγαλύτερος κίνδυνος ήταν από το βορρά, η Λαμία έγειρε ένα δεύτερο τείχος προς το βορρά, εξωτερικό καλούμενο, το οποίο άρχιζε από την βορειοδυτική γωνία του φρουρίου κατευθυνόμενο προς το βορρά διερχόταν μπροστά του γηπέδου του σημερινού σταδίου διέγραφε ένα ημικύκλιο στρεφόμενο προς δυτικά και ενωνόταν με εσωτερικό τείχος εις το βορειότερο σημείο αυτού. Το μήκος του εσωτερικού τείχους ήταν πλέον των τριών χιλιομέτρων και η καταλαμβανόμενη τότε έκταση υπό της πόλης υπολογίζεται σε 804.249 τετραγωνικά μέτρα που ήταν δηλαδή περίπου 804 στρέμματα.

Το σχήμα της πόλεως ήταν ελλειψοειδές και του οποίου ο μεγάλος άξονας είχε μήκος 1280 μέτρα και ο μικρός 800 μ.

Αυτή είναι η πιθανή και σε γενικές γραμμές διάταξη του εσωτερικού και εξωτερικού τείχους χωρίς να αποκλείεται ότι τα τείχη μπορεί να διέρχονταν κάπου εκεί κοντά της περιγραφείσας γραμμής, αφού όπως λέγει ο F. Stahlin, η νεότερη αναπαράσταση αυτών έγινε με τα διατηρούμενα ελάχιστα τμήματα. Αλλά όπως είπαμε η πόλη είχε και ακρόπολη περί ης κατωτέρω. Αγνωσούμε αν είχε στάδιο η πόλη διότι δεν υπάρχουν στοιχεία. Πάντως εάν είχε τοιούτον έπρεπε να βρίσκεται προς το βορρά κοντά του σημερινού σταδίου. Η νεκρόπολις φαίνεται ότι ήταν στο βόρειο μέρος διότι εκεί βρέθηκαν 4 τάφοι μεταξύ του σταδίου και του εξωκκλησίου Μιχαήλ και Γαβριήλ, αναγόμενοι στην Ελληνιστική εποχή.

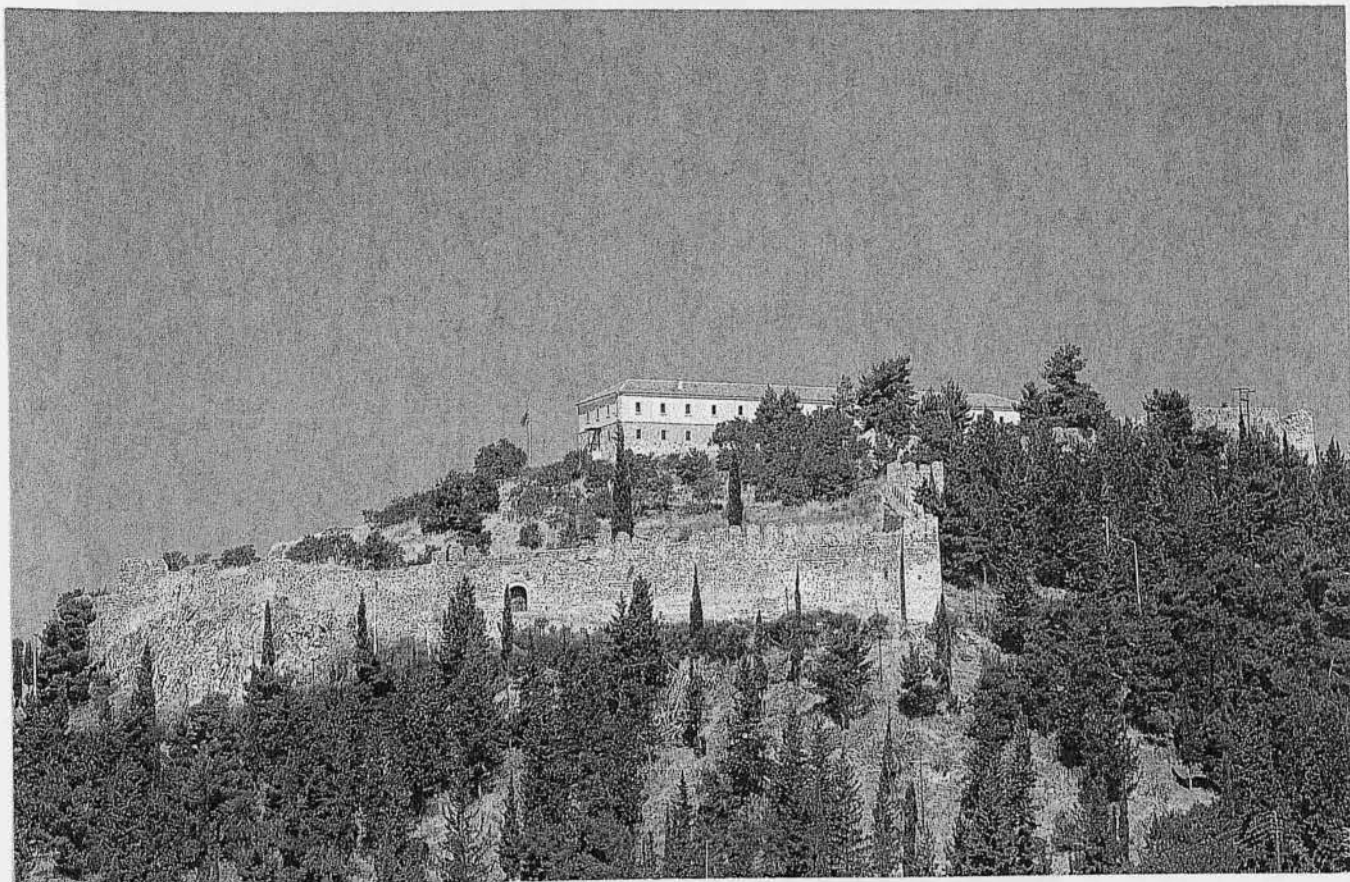
"Τουριστικός Οδηγός Φθιώτιδας"

Αναμφισβήτητο γεγονός είναι ότι η Αθήνα, η οποία σήμερα αποτελεί το κέντρο της χώρας, υπήρξε για αιώνες η πρωτεύουσα του κράτους. Η ιστορική γηραιά (Α.Γ. Πρωτεύουσα) Ελλάδα, η οποία σήμερα αποτελεί το κέντρο της χώρας, υπήρξε για αιώνες η πρωτεύουσα του κράτους.

Δ. ΚΑΣΤΡΟ ΛΑΜΙΑΣ
(ΖΗΤΟΥΝΙ)

Δ1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ - ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ - ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

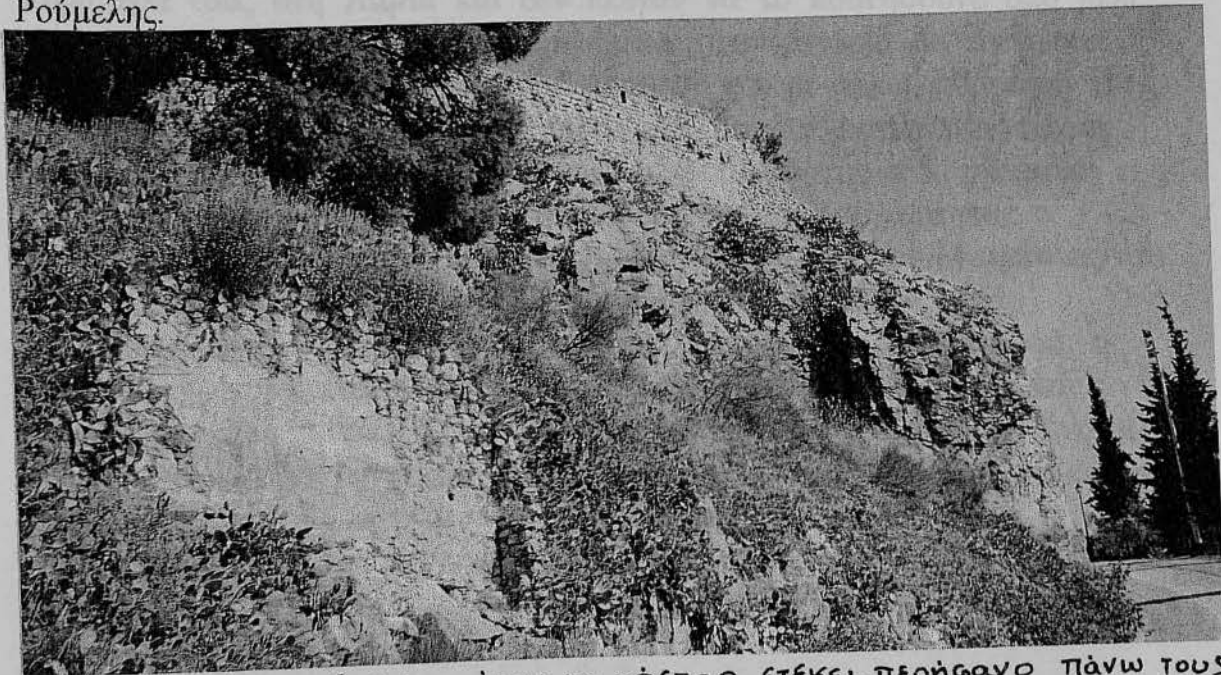

Το φρούριο στις εγκυκλοπαίδειες και στις ιστορίες αναφέρεται με το όνομα << Ακρολαμία >> και είναι χτισμένο στα βορειοανατολικά της πολιτείας πάνω στα ερείπια αρχαίων τειχών. Αρχαίους πολυγωνικούς ογκόλιθους βλέπεις και σήμερα στη βόρεια μεριά του κάστρου.

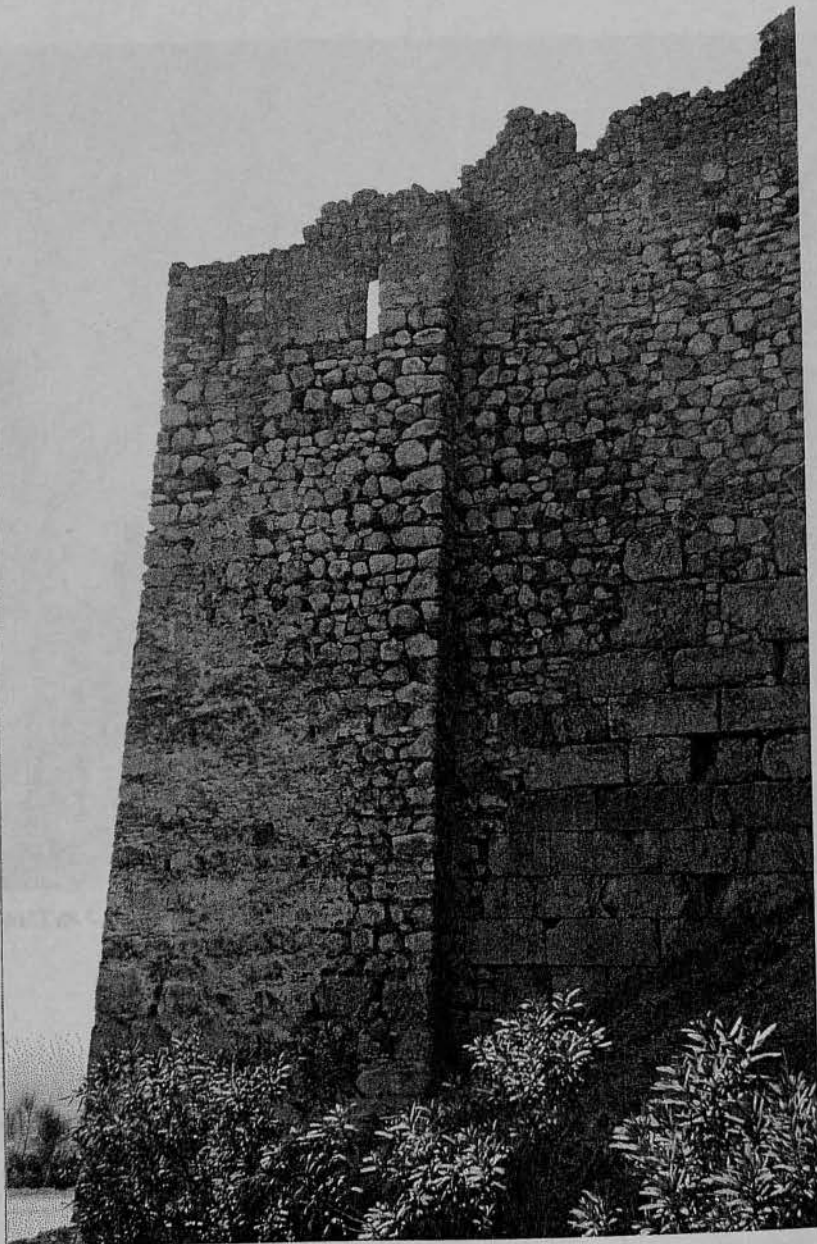
Όλη η ιστορία της Λαμίας είναι γραμμένη πάνω στο φρούριό της, που παρόλη την αφροντισιά του, τη ρημαδιασμένη του εμφάνιση και την καταδυνάστεψή του απ' τους σύγχρονους κουρσάρους του, εξακολουθεί να στέκει εκεί στο βράχο του, για να μολογάει τα περασμένα και να θυμίζει την αλήθεια και το μύθο της ταραγμένης του ιστορίας μέσα στο χρόνο.

- Άντληση στοιχείων Δ1. : 1) Collection Grecque
2) Τρ. Παπαναγιώτου (Ιστορία, μνημεία φθι/δας)
3) Ιστορικά χρονικά (Δ. Γ. Γαρδίκη)
4) Ελληνικό Παγκράτιο

Το κάστρο τούτο είναι απ' τα λίγα οχυρά που, στα χρόνια ιδιαίτερα της τουρκοκρατίας το κρατούσαν πάντα ζηλότυπα οι εχθροί. Ποτέ δεν έπεσε στα χέρια των Ελλήνων με πόλεμο ή φονικά ρεσάλτα, γιατί δεν ήταν ένα τυχαίο καστέλι. Ήταν ο ομφαλός και η δύναμη της Ρούμελης.

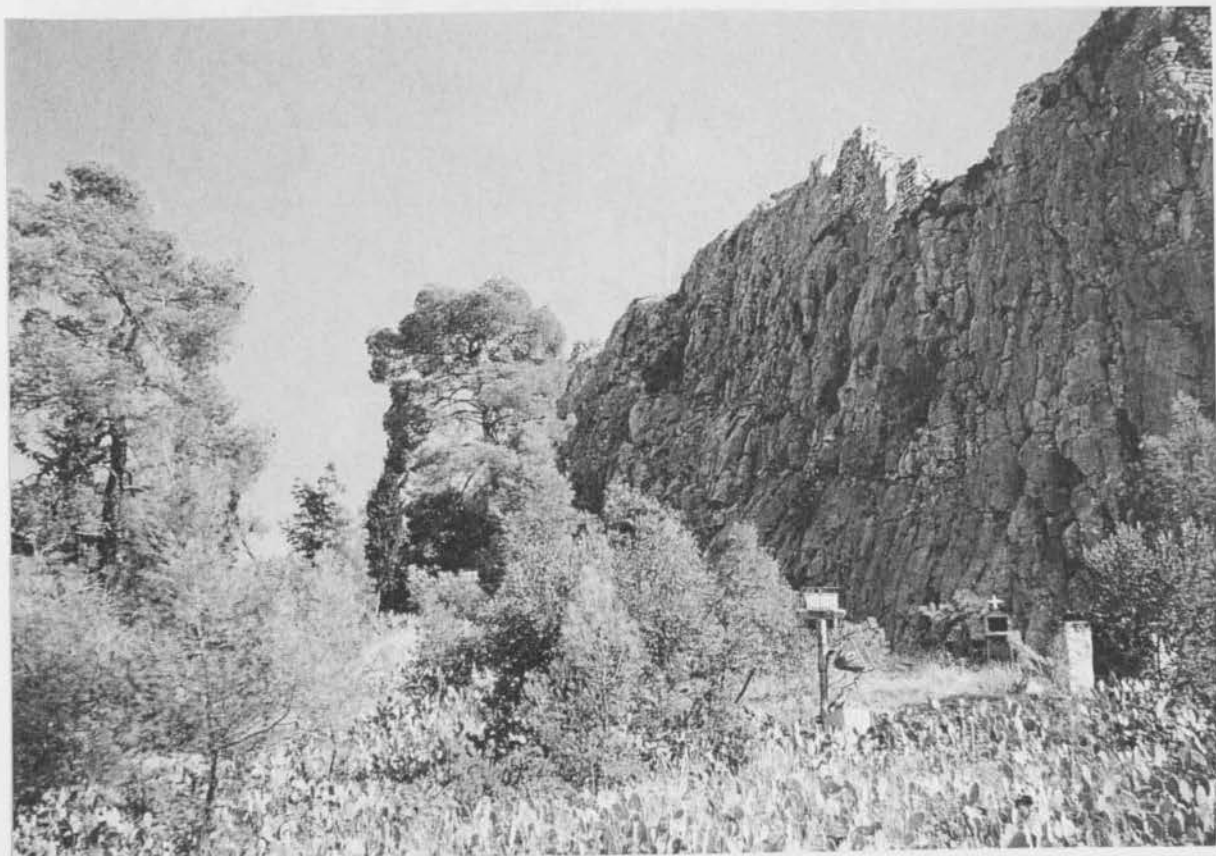
Διακρίνονται οι βράχοι όπου το κάστρο βτέκει περήφανο πάνω τους

Πολυγωνικοί ογκόλιθοι στη βόρεια πλευρά

Να όμως, με δυό λόγια, το χρονικό της Ακρολαμίας στο πέρασμα των αιώνων. Κι αρχίζουμε απ' τα αρχαία χρόνια. Μετά το θάνατο του Μεγαλέξανδρου, για πολλά χρόνια οι Μακεδόνες είχαν στερήσει την κυριαρχία τους στη Λαμία και δεν έλεγαν να το κουνήσουνε από εκεί, ώσπου ξέσπασε ένας πόλεμος που έμεινε στην ιστορία με το όνομα << Λαμιακός >>. Οι Αθηναίοι, τότε, οι Αιτωλοί και οι άλλοι σύμμαχοί τους, χτύπησαν τους Μακεδόνες στην ακρόπολη, μα δεν κατάφεραν τίποτα. Αργότερα το 302 π.Χ. ήρθε και λευτέρωσε το κάστρο και την πόλη της Λαμίας ο ξακουστός εκείνος καστροπολεμιστής της αρχαιότητας ο Δημήτριος ο Πολιορκητής. Αργότερα, ξανάρθανε πάλι οι Μακεδόνες και το 190 π.Χ., κατέφτασαν οι Ρωμαίοι. Ήρθανε κι άλλοι μετά επιδρομείς, όπως Σλαύοι, Γότθοι και στα χρόνια του Ιουστινιανού, η Ακρολαμία οχυρώνεται με καινούργια τείχη. Απ' τον 8ο αιώνα και ύστερα η Λαμία παίρνει το όνομα << Ζητούνι >>. Μ' αυτό το όνομα είναι γνωστή στα χρόνια της τουρκοκρατίας κι έτσι αποθανατίστηκε στα παλιά ιστορικά κείμενα και στα δημοτικά μας τραγούδια.

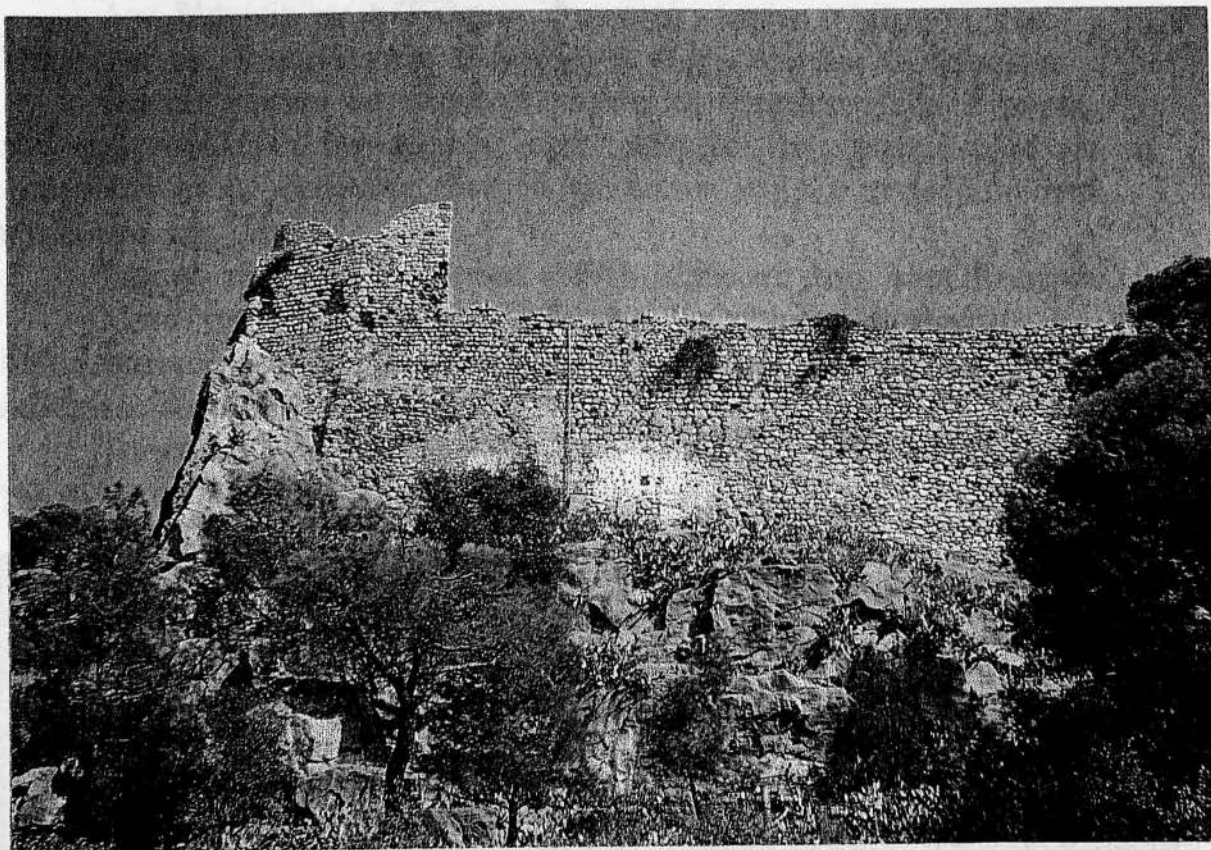
Άλλοι λένε πως το όνομα "Ζητούνι" προέρχεται απ' την λέξη που θα πεί << σιτοβόλος χώρα, σιτοβολώνας >>.

Διακρίνονται οι βράχοι πάνω στους οποίους είναι χτισμένο το Κάστρο

Μετά το 1204, το κάστρο της Λαμίας έπεσε στα χέρια των Φράγκων και τον 14ο αιώνα, ήρθαν και το κούρσεψαν οι Καταλάνοι, αυτοί οι περιβόητοι Σπανιόλοι μεσαιωνικοί πολεμιστές. Οι Καταλάνοι, στην αρχή, τα κάνανε πλακάκια με το Φράγκο Δούκα της Αθήνας, μα γρήγορα ήρθανε σε σύγκρουση μαζί του. Τσακωνόντουσαν σε ξένα χωράφια, για το ποιος θα διαφεντεύει τα κάστρα και συχνά φτάνανε στα μαχαίρια και σε πολέμους αιματηρούς. Σ' έναν τέτοιο πόλεμο οι Καταλάνοι νίκησαν τους Φράγκους της Αθήνας κι επεκτείνανε την εξουσία τους και σ' άλλα μέρη της Ρούμελης.

Πολλές ενδείξεις έχουμε ότι από την εποχή του Ιουστινιανού και μέχρι την άλωση της ΠΟΛΗΣ από τους Φράγκους, πάνω στην Ακρόπολη της αρχαίας ΛΑΜΙΑΣ την ΑΚΡΟΛΑΜΙΑ οι Βυζαντινοί είχαν δημιουργήσει Μεσαιωνικό Κάστρο.

Άλλη μια άποψη του Κάστρου που στέκει πάνω στους βράχους

Επί πλέον ένα γράμμα του Πάππα Ινοκέντιου του ΙΙΙ το επιβεβαιώνει. Σ' αυτό το γράμμα περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων και η λέξη V Castrum de situm super Ravenica. Η λέξη situm πρέπει να ισοδυναμεί μ' αυτήν του Ζητούνιου, ονομασία που πήρε η Λαμία τον 9ο αιώνα, όταν μαθαίνουμε πως ο επίσκοπος Λαμίας ο Γεώργιος

προσωνομάζεται για πρώτη φορά Επίσκοπος Ζητουνίου. Το όνομα αυτό θα επικρατήσει όλο το Μεσαίωνα σχεδόν μέχρι την μετά την Επανάσταση του 1821 απελευθέρωση.

Ο Schlumberger, ο Κ. Οικονόμου εξ Οικονομικών και ο αείμνηστος καθηγητής Π. Καλλιγιάς υποστηρίζουν ότι πρόκειται για Σλαβική λέξη, που κατά το δεύτερο, υπονοεί Σιτώνιον, δηλαδή σιτοβόλο χώρα και κατά τον τρίτο Zadum δηλαδή ή πέρα του ποταμού κειμένη χώρα. Υπάρχει και μια άλλη εγκαταλειφθείσα εκδοχή ότι προέρχεται από τη Τούρκικη λέξη Zeitoun δηλαδή Ελαία.

Ο Εβραίος περιηγητής Ραββίνος Βενιαμίν της Τουδέλης λέγει ότι αναφέρεται πόλις με το όνομα ΣΙΝΟΠΟΤΑΜΟΝ το οποίο όπως γράφει ο Ι. Βορτσέλας ο Archer ο εκδότης του οδοιπορικού του Εβραίου περιηγητού νομίζει πως πρέπει να διαβαστεί (Zeitoun sur la Riviere) δηλαδή το Ζητούνι κοντά στον ποταμό.

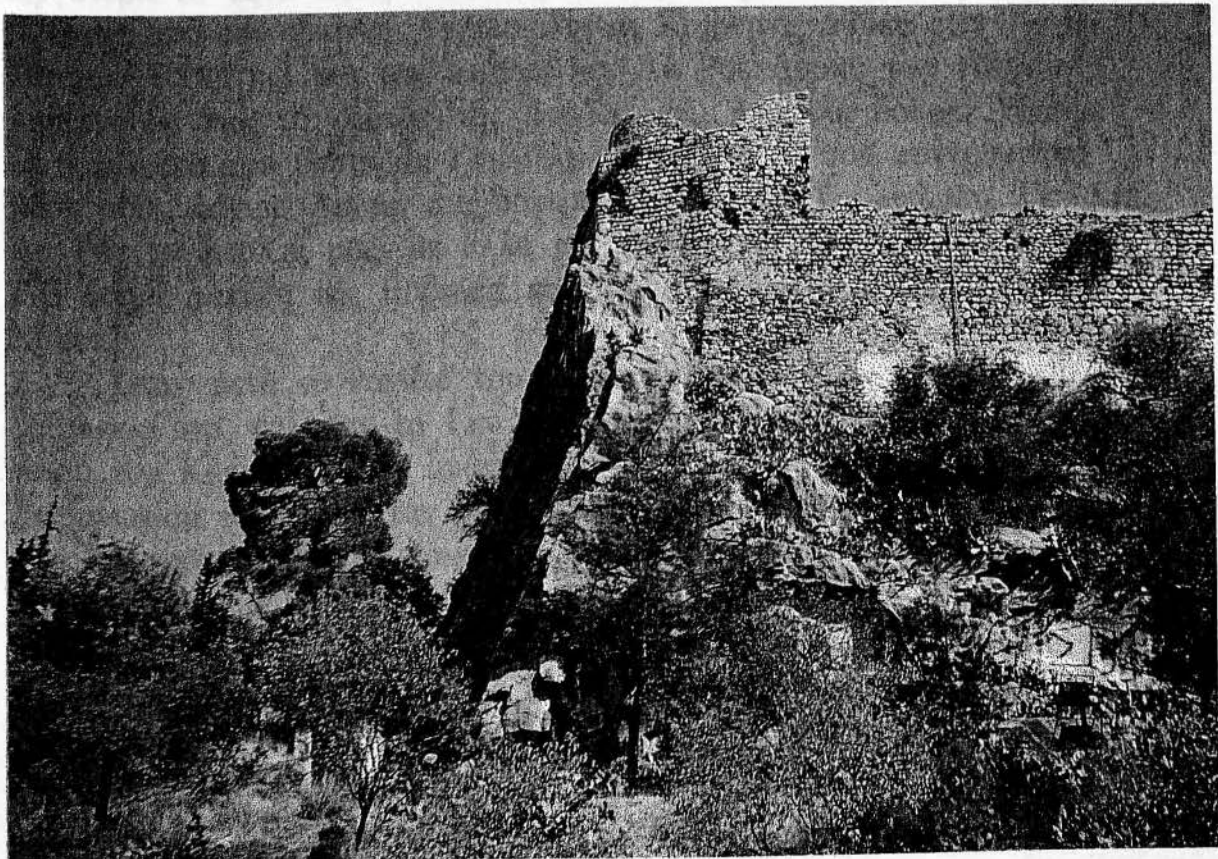
Δεν ξέρουμε αν ο Έλληνας Διοικητής έφερε αντίσταση στο Μομφερατικό. Καμιά πηγή Ελληνική ή Φράγκικη δεν το αναφέρει.

Πάντως πρέπει να υποθέσει κανείς, ότι αφού ο Λέων Σγούρος, που είχε καταλάβει την περιοχή, είχε τραβηχθεί στις Θερμοπύλες για να αντισταθεί στους φράγκους, δεν θα πρέπει να υπήρξε αντίσταση στην κατάληψη της Λαμίας.

Επίσης τίποτα δεν ξέρουμε για το αξιόμαχο του τότε Κάστρου.

Μετά την κατάληψή του από τους Φράγκους ο Βονιφάτιος ο Μομφερατικός έφτιαξε εδώ μια βαρωνεία και την παρέδωσε στο ιερό πολεμικό Τάγμα των Ναιτών. (αναφέρει ο W. Miller)

Το κάστρο αν και επισκευάστηκε, από τους Φράγκους δεν έμεινε για πολύ στα χέρια τους.

Οι μεγάλες στρατιωτικές επιτυχίες του Θεοδώρου Αγγέλου Δούκα Κομνηνού, Δεσπότη της Ηπείρου φέρανε το Κάστρο πάλι πίσω σε Ελληνικά χέρια. Αυτό πρέπει να έγινε γύρω στα 1223 και μετά. Αργότερα το 1275 ύστερα από την απόκρουση των στρατευμάτων της Νίκαιας από τον Ιωάννη Άγγελο Δούκα Κομνηνό, Δούκα των Νέων Πατρών (Υπάτης) και τον Ιωάννη ντε Λα Ρος Δούκα των Αθηνών, μαθαίνουμε πως το κάστρο της Λαμίας μαζί με άλλα δόθηκε προίκα στον αδελφό του δευτέρου Γουλιέλμο ντε Λα Ρος που παντρεύτηκε κόρη του Ιωάννη. Ακόμη πιο ύστερα ο γιός του Γουλιέλμου, Γκύ ντέ Λά Ρός το δωρίζει μαζί με άλλα κάστρα στο Βονιφάντιο ντα Βερόνα, ένα άσημο ιπότη της Εϋβοίας, που τον έχρισε Ιπότη. (αναφέρει ο W. Miller)

Όταν μετά το θάνατό του Δούκα Νέων Πατρών Κων/νουπου ήταν ξάδελφος του, κάλεσαν το Γκυ ν' αναλάβει την επιτροπεία του ανήλικου γιού του Κων/νου, του Ιωάννη Π Άγγελου Δούκα Κομνηνού και μικρανεψίου του, πήρε τον όρκο πίστης των Φεουδαρχών του Δουκάτου στο Κάστρο της Λαμίας (αναφέρει ο Ι. Κωτούλας)

Από τότε και μέχρι το 1311 έμεινε στα χέρια των Φράγκων και κατά ένα τρόπο έδρα και σταθμός του τελευταίου Δούκα των Αθηνών Βάλτερ Ι Ντε Μπριέν, στις επιχειρήσεις που έκανε μαζί με τους Καταλανούς και μετά ενάντιον των Καταλανών. (αναφέρει ο Ι. Βορτσέλας)

Έπειτα από το θάνατο του Βαλτέρ Ι όπως φαίνεται το Κάστρο και η Λαμία πέρασαν στα χέρια του Έλληνα Δούκα των Νέων Πατρών, Ιωάννη ΙΙ Άγγελου Δούκα Κομνηνού που διεκδικούσε και το Δουκάτο των Αθηνών από τους Κασταλανούς.

Όταν όμως πέθανε το 1318, το Ελληνικό Δουκάτο διαλύεται και το κάστρο με τη Λαμία καταλαμβάνονται από το γενικό Βικάριο του Καταλανικού Δουκάτου των Αθηνών του Αλφόνσο Φαδρίγ (Φρειδερίκου) πιθανότατα την άνοιξη του 1319.

Ο Αλφόνσος που παντρεύτηκε την κόρη του παλιού κυρίαρχου του Κάστρου, Βονιφάτιου Ντα Βερόνα, το διεκδίκησε λέγοντας ότι του ανήκει σαν προικώ. Αυτή υπήρξε και η πρόφαση για την κατάληψη του μεγαλύτερου μέρους του Δουκάτου των Νέων Πατρών (αναφέρει ο Horf K.)

Η κατάληψη αυτή έγινε γιατί μετά τη συνθήκη ειρήνης με τους Ενετούς υπήρχαν διαθέσιμες ετοιμοπόλεμες δυνάμεις. Από το 1319 - 1338 το Κάστρο έμεινε στα χέρια των Ισπανών (Καταλανών).

Το 1338 από τον Αλφόνσο περιέρχεται στους διαδόχους του και ο μεν Χοφ υποστηρίζει ότι περιήλθε στο γιό του Αλφόνσου, Βονιφάτιο . Ο Α. Rubio Y Lluch γράφει ότι αφού το παρέλαβε ο πρωτότοκος γιός του Αλφόνσου, Πέτρος Φαδρίγ Κόμης των Σαλώνων, όταν πέθανε το πήρε ο αδελφός του Ιάκωβος σύμφωνα με προϋπάρχοντα κληρονομικό όρο του πατέρα του Αλφόνσου. (αναφέρει ο Α. Rubio Y Lluch)

Τα επιχειρήματα του και οι συλλογισμοί του είναι τέτοια που νομίζω πως τον δικαιώνουν.

Την πλάνη του Horf αποδίδει σε σύγκρισή του που οφείλεται στον ταυτισμό του ονόματος Gittina (κατ' αυτόν Πύργου κοντά στην Αθήνα) σε Gittina που ταυτίζεται με το Citon . (αναφέρει ο Τ. Νερούτσος)

Επίσης θεωρεί εσφαλμένη τη γνώμη του Miller ότι ο Πέτρος Ντε Πού, αντιπρόσωπος του Γεν. Βικαρίου του Δουκάτου Αθηνών Ματθαίου Μογκάντα, υπήρξε ποτέ κύριος του Ζητουνίου.

Μετά το θάνατο του Ιακώβου Φαδρίγ, το Κάστρο περιέρχεται στο γιό του Λουδοβίκο Φαδρίγ και μετά το θάνατό αυτού στην κόρη του Μαρία που την επιτρόπευε η μητέρα της Ελένη Καντακουζηνή, δισέγγονη του Αυτοκράτορα Ιωάννη του ΣΤ Καντακουζηνού, και εξαδέλφη του Δεσπότη του Μυστρά Θεόδωρου Ι Παλαιολόγου. (αναφέρει ο Δ. Ζακυνθινός)

Αυτή όπως μας γνωρίζει ο Ισπανός Καθηγητής A. Rubio Y Lluch αποκαλείται σε επιστολή που της έστειλε ο Βασιλιάς Πέτρος <<Nobili Eleni Assanina : Despina : Comitissi dela sola e del cito>> δηλαδή Κόμησα των Σαλώνων και του Ζητουνίου.

Το 1393 το Κάστρο καταλαμβάνεται από τους Τούρκους που προσκλήθηκαν από τον Επίσκοπο Ζητουνίου Σάββα, που από απλός Παπάς χειροτονήθηκες Επίσκοπος από τον Μητροπολίτη της Λαρίσης.

Για τη χειροτονία αυτή, ο μεν Μητροπολίτης κλήθηκε σε απολογία από τον Πατριάρχη στη Πόλη, ο δε Σάββας κηρύχθηκε αργός. (αναφέρει ο Ι. Βοτσελάς)

Έπειτα από την ήττα του Σουλτάνου Βαγιαζήτ του 1ου και το θάνατό του το 1403, το Κάστρο καταλαμβάνεται από το Δεσπότη του Μυστρά Θεόδωρο Ι Παλαιολόγο.

Μάλιστα τη κατάληψη αυτή αναγνώρισε κι ο Τούρκος Σουλτάνος Σουλεϊμπάν. Έτσι το Κάστρο αυτό είναι το πρώτο που ξανάρχεται πάλι σ' Ελληνικά χέρια. Η παράδοση που συμφωνήθηκε αργότερα από το Θεόδωρο στους Ιωαννίτες Ιππότες φαίνεται πως ποτέ δεν πραγματοποιήθηκε.

Το 1410 εποχή που διαλύθηκε η Μαρκιωνεία της Βοδονίτσας, το προσβάλλανε οι Τούρκοι χωρίς να μπορέσουν να το πάρουν.

Σώζεται μάλιστα το όνομα του υπερασπίστου του που λεγόταν Σεβαστόπουλος. (αναφέρει ο Δ. Ζακυνθινός)

Το ίδιο συνέβει και στα 1423 όταν το πρόσβαλε ο Τουραχάν Πασάς αντιστάθηκε και πάλι με επιτυχία διοικούμενο από τον Κντακουζηνό το Στραβομύτη. Είναι το μοναδικό κομμάτι της Στερεάς μαζί με τη γύρω περιοχή του, που έχει παραμείνει Ελληνικό μέσα στη Τουρκική πλημμύρα της εποχής εκείνης των αρχαίων και μέσων του 15ου αιώνα.

Το 1444 βρίσκεται στα χέρια του Κων/νου Παλαιολόγου, όταν αυτός επιχειρούσε τη τελευταία προσπάθεια για τη δημιουργία νέου Ελληνικού Κράτους που θ' αντικαθιστούσε τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία που πέθαινε. Το 1446 μετά την ήττα του Ουνιάδη και την υποχώρηση του Κων/νου στον Ισθμό, περιέρχεται οριστικά στα χέρια των Τούρκων μέχρι την Ελληνική Επανάσταση του 1821.

Καταγράφονται αποσπασματικά και μερικές εντυπώσεις ξένων περιηγητών, που επισκέφτηκαν τη Λαμία και το Κάστρο. Ο περιηγητής Λουκάς πήγε το 1706 κι ανάμεσα στα άλλα γράφει :

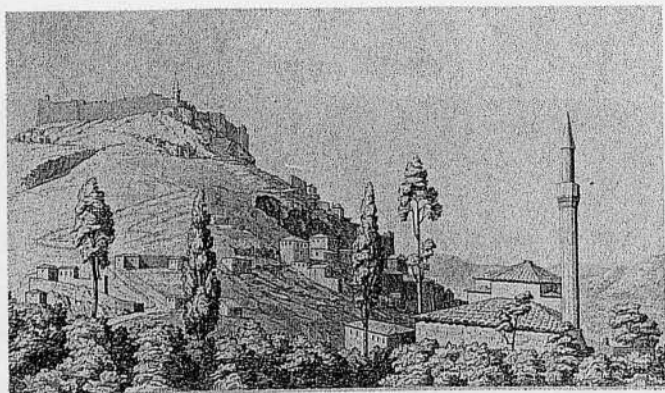
" Τα υπολείμματα των οικημάτων και ο μεγάλος αριθμός υλικού που βλέπει κανείς, πιστεύει ότι υπήρξε σημαντικότερη πόλης. Είχε άλλοτε δύο κάστρα, το ένα απέναντι του άλλου. Βλέπει κανείς το ένα ολόκληρο (αυτό που σώζεται), το άλλο (στο λόφο του αγίου Λουκά) κατεστράφη... Η πόλης Ζειτόν κατοικείται από Τούρκους και Έλληνες. Στο κάστρο δε βλέπεις παρά Μωμεθανούς. "

Ένας άλλος ταξιδιώτης, ο βαρώνος Φέλιξ ντε Μπωζούρ, που επισκέφτηκε τη Λαμία στη διάρκεια της επανάστασης, γράφει : " Το Ζητούνι περιβάλλεται από ένα τείχος οδοντωτόν, υπέρ ανέρχεται ερπού σε ένα απότομο ύψωμα όπου βλέπει κανείς ένα παλαιό φρούριο κατασκευασμένο από πελώριους λίθους, μερικοί των οποίων έχουν ανάγλυφα της αρχαίας εποχής. Εν εκ τούτων παριστά τον Κένταυρον Χείρωνα διδάσκοντα τον Ηρακλή παιδί ακόμη, να παίζει λύρα. Ο υιός της Αλκμήνης κρατεί δια της μιάς χειρός το ρόπαλο του και με την άλλη πνίγει ένα ερπετό, έτοιμο να τον καταβροχθίσει. Προς Βορρά του φρουρίου είναι μια βαθιά χαράδρα και προς το νότο η πόλη κατέρχεται αμφιθεατρικός σε μια μικρή κοιλάδα που ρέει ένα ρυάκι. Φυσικά, τέτοια ανάγλυφα που αναφέρει ο ξένος επισκέπτης δεν υπάρχουν σήμερα.

Ένας άλλος επισκέπτης της Λαμίας του 1870 περίπου, ο Γάλλος διπλωματικός υπάλληλος Μπέλλ, γράφει: Η ωραία κοιλάς του Σπερχειού εξετείνετο προς δυτικά μεταξύ δύο γραφικών βουνών, της Οίτης και της Όθρυος. Την διασχίζει μια πολύ άσχημη οδός, που οδηγεί στους πρόποδας της Όθρυος, στην πόλη της Λαμίας, της οποίας οι οικίες βλέπουμε ν' απλώνονται επί ενός λόφου στεφανωμένου από ένα παλαιό φρούριο. Διερχόμεθα μεγάλα λειβάδια γεμάτα από αγελάδες και ίππους.

Πλησιάζοντας στην πόλη παρακάμπτουμε ένα διαβγές ρυάκι, πλαισιούμενο από ωραίες λεύκες και μετά από λίγο φτάνουμε στις πρώτες οικίες, χρωματισμένες με γούστο και περιτριγυρισμένες με κήπους.

Απότομοι δρόμοι φθάνουν μέχρι τη παλιά πόλη, οι τουρκικές οικίες οι οποίες είναι χωρίς στην κορυφή μιναρέδες θυμίζουν την μακρά διαμονή των Οθωμανών.

Οθωμανικές επιδράσεις στη πόλη της Λαμίας

Στην κορυφή ενός απόκρημνουβράχου σε τουρκικό φρούριο σιρίζει τις επάλξεις του ένα αρχαίο υπόβαθρο αλλά η σημαία με την ημισέληνο αντικαταστήθηκε με μια ανεμίζουσα ελληνική σημαία... Κατόπιν ανεβαίνουμε στο φρούριο για να δούμε τη δύση του ηλίου, καθώς χανόταν συνοδεία από κόκκινα σύννεφα πίσω από ψηλά βουνά, σκοτεινά και μυστηριώδη, τα οποία λυπούμασταν ότι θα τα αφήναμε χωρίς να τα ερευνήσουμε. Μπροστά μας μια σκιά και η σιωπή τύλιγε τους δρόμους και οι πλατείες είναι διάστικτες από φώτα. Στις 6 ακριβώς ένα τηλέβολον εδόνησε τον αέρα και η ηχώ του βουνών του απάντησε. Υπέστελλον την Εθνική Σημαία και οι σάλπιγγες της φρουράς μαζεμένοι στην πλατεία, διέτρεξαν την πόλη σαλπίζοντας την αποχωρούσαν, μεταβάλλοντας δια των σαλπίγγων του ιππικού τον τόνο του ήχου σε βαρύ και επιβλητικό.

Το τελευταίο φως της δύσεως εξαφανίστηκε. Έφτασε η ώρα του σκότους, οι ληστές υψώνουν την κεφαλή.

Ο αγώνας του '21 είχε λήξει ουσιαστικά από το 1829 και η Στερεά Ελλάδα ήταν ελεύθερη, εκτός από τη Λαμία. Τότε, τα σύνορα μας τα καθορίζανε διάφορες συνθήκες που υπογράφονταν ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις της εποχής. Μια νέα, λοιπόν οροθετική γραμμή καθορίστηκε το 1832 και η επαρχία του Ζητουνίου αποφασίστηκε να παραδοθεί απ' τους τούρκους στους Έλληνες.

Δ2 Το ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΛΑΜΙΑΣ

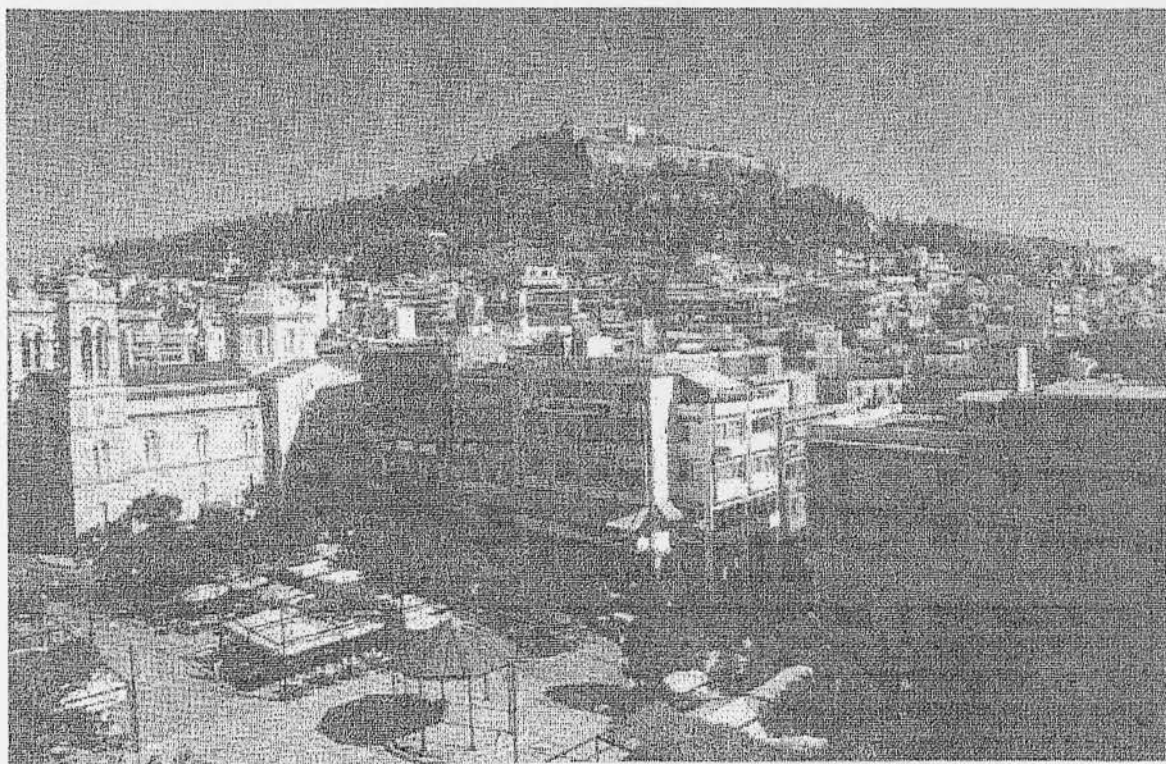
ΖΗΤΟΥΝΙ

CASTRI SITONIS - SITO - LA CITON - GIPTON -

CYTONA

CASTRUM DE SITUM

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Το κάστρο της Λαμίας, το μεσαιωνικό Ζητουни, βρίσκεται πάνω σ' ένα λόφο από βράχους, ΒΑ της Λαμίας, που έχει υψόμετρο 210μ. Ο λόφος αυτός είναι ένα από τα αντερείσματα της ΟΘΡΥΣ, απ' όπου ο παρατηρητής έχει μια πανοραμική θέα της κοιλάδας του Σπερχειού, που περικλείνεται από τα βουνά ΤΥΜΦΡΗΣΤΟ - ΟΙΤΗ - ΟΘΡΥ - ΚΑΛΛΙΔΡΟΜΟ και από το Μαλιακό κόλπο.

Τη θέση αυτή είχαν χρησιμοποιήσει από τα παλιά χρόνια σαν Ακρόπολη της αρχαίας ΛΑΜΙΑΣ, οι παλιοί πρόγονοί μας οι ΜΑΛΙΕΙΣ και την ονομάζανε ΑΚΡΟΛΑΜΙΑ.

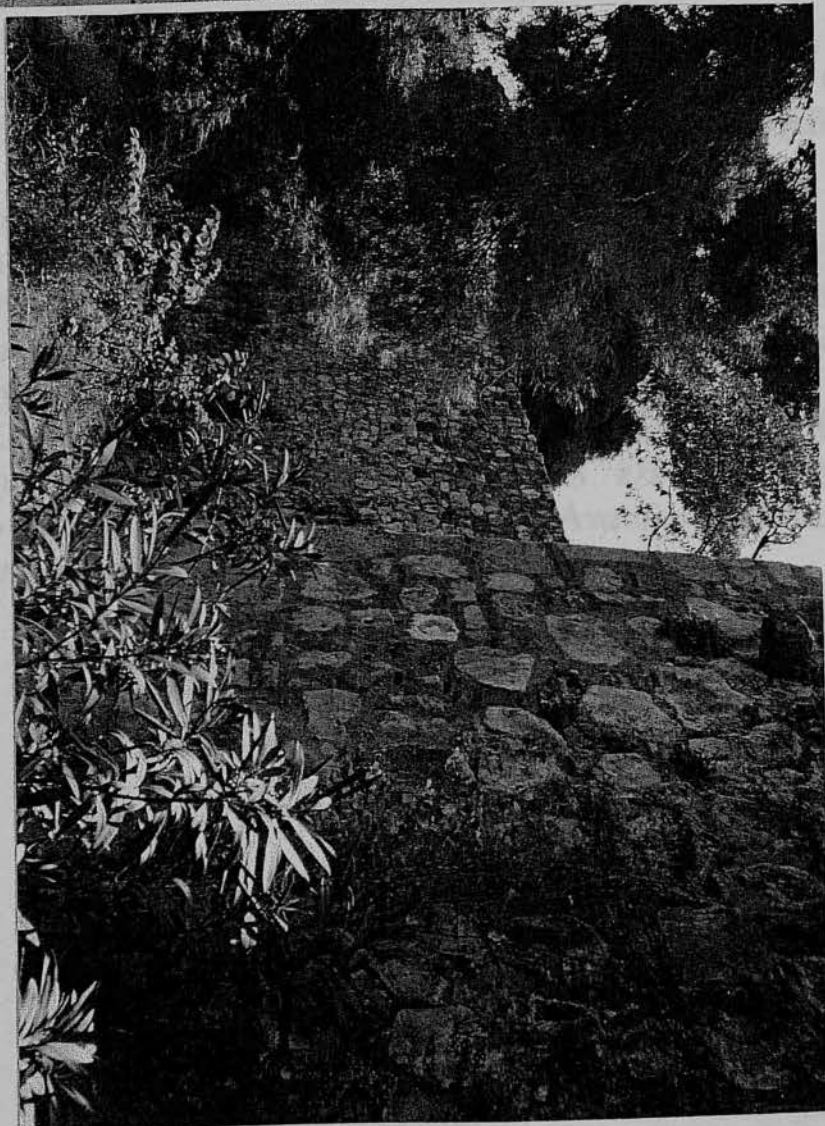
Άντληση στοιχείων του Δ2. : 1) Μεσαιωνικά κάστρα και πύργοι
(Σφηκόπουλος 1981)

2) Δ. Ζακυνθινός " Le Despotat Grec de
Moree"

3) Μεσαιωνική Φθιώτις (Γιαννόπουλος 1922)

Αρχαία Βυζαντινά - Φράγματα - Καταλάνοι και Τούρκοι
αφαιρούσαν τα τείχη τους χτισμένα πάνω στη αρχαία Ελληνικά από το

Από τον 6ο π. Χ. αιώνα πρέπει να είχε οχυρωθεί με τείχη η
ΑΚΡΟΛΑΜΙΑ. Κομμάτια από τα τείχη αυτά σώζονται και σήμερα σε
ισόδομη ή πολυγωνική δόμηση. (βλέπε παρακάτω φωτογραφίες)

Αργότερα Βυζαντινοί - Φράγκοι - Καταλανοί και Τούρκοι πρόσθεσαν τα δικά τους χτίσματα πάνω στα αρχαία Ελληνικά, αφού το οχυρό αυτό χρησιμοποιήθηκε από όλους αυτούς σαν αμυντήριο.

Σχολαστική εκμετάλλευση έγινε από όλους στα κατάλοιπα των αρχαίων Ελληνικών οχυρώσεων και εντατική χρησιμοποίηση των επί τόπου ευρεθέντων οικοδομικών υλικών, από κομμάτια οχυρώσεων που είχαν καταπέσει.

Το σημερινό διασωζόμενο Κάστρο αδιάσειστα πιστοποιεί, πως οι Φράγκοι κατά κύριο λόγο και οι διάδοχοί τους όπως συνήθιζαν, χρησιμοποίησαν και τα όρθια κομμάτια των αρχαίων Ελληνικών οχυρώσεων και τα πεσμένα υλικά όπως έκαναν στα γειτονικά Κάστρα της Βοδονίτσας και των Σαλώνων.

Η προσπέλαση του Κάστρου σήμερα είναι ευκολώτατη αφού ο δρόμος που ξεκινάει από το Στάδιο της σημερινής πόλης και που περιβάλλει σχεδόν το Κάστρο, έχει ασφαλτοστρωθεί και φαρδύνει, περνώντας δε κάτω από την κύρια Πύλη που βρίσκεται στα ΝΑ, καταλήγει στη δεύτερη σχεδόν που βρήσκειται προς Β. Μπορούμε να πούμε πως το Κάστρο αυτό διασώζεται σε πολύ καλύτερη κατάσταση από πολλά άλλα της Ρούμελης.

Αυτό πρέπει να τ' αποδώσουμε, κατά την ταπεινή μας γνώμη, στο ότι χρησιμοποιήθηκε συνέχεια από τη κατασκευή του σχεδόν μέχρι σήμερα.

Ο λόγος αυτός ήταν που οι εργασίες συντήρησης και επισκευής ήταν διαδοχικές μέχρι σήμερα ακόμη και από την Αρχαιολογική υπηρεσία.

Μετά την Ελληνική Επανάσταση και την απελευθέρωση, μέχρι το 1884 που έγινε η προσάρτηση της επαρχίας Δομοκού και της Θεσσαλίας στην Ελλάδα, το Κάστρο της Λαμίας υπήρξε ο κεντρικός σχεδόν στρατώνας των παραμεθόριων στρατιωτικών δυνάμεων.

Αυτό πιστοποιεί η ύπαρξη του μεγάλου κτιρίου μέσα σ' αυτό, που έφτιαξε για το χτίσιμό του ο βασιλιάς Όθωνας.

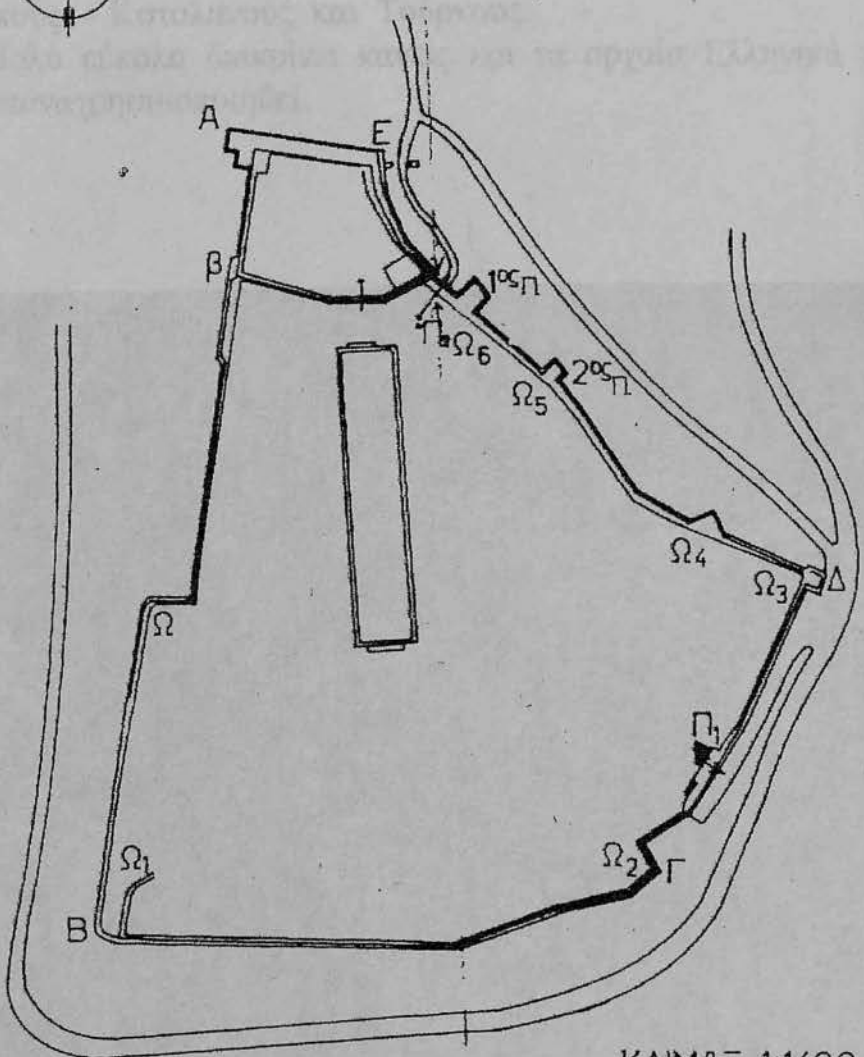
Λέγεται πως για το χτίσιμό του χρησιμοποιήθηκαν και τα υλικά ενός τζαμιού που υπήρχε στη θέση του και του οποίου ίχνη δεν υπάρχουν σήμερα.

Το Κάστρο έχει σχήμα περίπου ορθογώνιου τριγώνου. (Βλέπε διάγραμμα) Κορυφή του το σημείο Β στην ΝΔ πλευρά. Βάση του η Δυτική του πλευρά. Πλευρά του, η Β, Γ, Δ, (Ανατολική, Νότια, Δυτική) και υποτείνουσα, η Δ, Ε, Α, (Βορειοανατολική).

Παράφραση από την έκδοση του 1950 μ. (αρχική - ερώτηση) Η ΒΔ-Δ-ΝΑ πλευρά έχει μήκος 100 μ. (Α-Β)
 Η ΝΔ-ΝΑ πλευρά έχει μήκος 100 μ. (Β-Γ-Δ)
 Η ΔΒΔ-ΒΑ πλευρά έχει μήκος 100 μ. (Δ-Β-Α)

ΣΚΑΡΙΦΗΜΑ
ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ
ΛΑΜΙΑΣ

ΚΛΙΜΑΞ 1:1400
 Σχ. του Ευγγ.

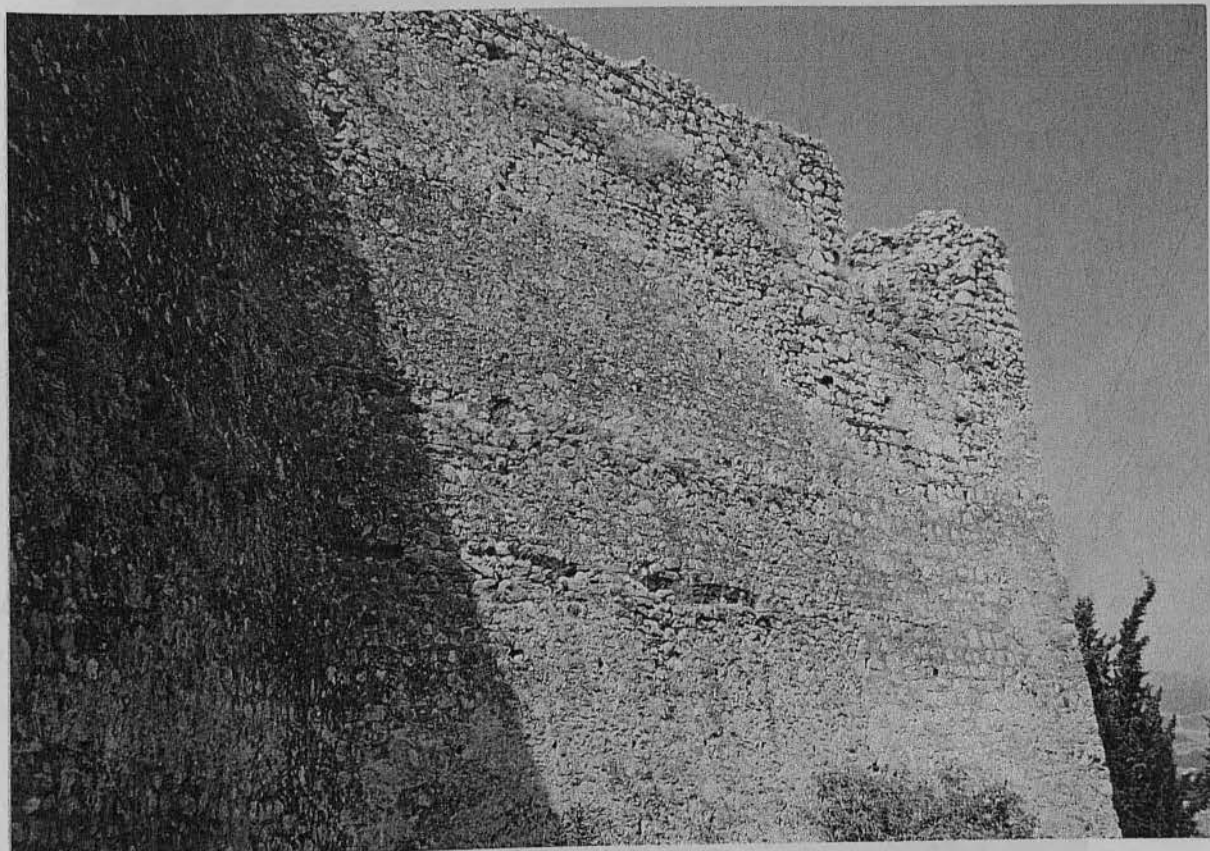
Περιβάλλεται από τείχη μήκους 596.60 μ, (εσοχές - εξοχές) Η ΒΔ - Δ - ΝΔ πλευρά, έχει τείχη μήκους 186.40 μ. (Α - Β)

Η ΝΔ - ΝΑ πλευρά, έχει τείχη μήκους 209.60 μ. (Β - Γ - Δ)

Η ΑΒΑ - ΒΔ πλευρά, έχει τείχη μήκους 200.60 μ. (Δ - Ε - Α)

Στα τείχη αυτά που εκτός από τα αρχαία Ελληνικά κομμάτια, που έχουν ενσωματωθεί *in situ* στις διάφορες πλευρές του διακρίνονται ολοφάνερα οι κατοπινές κατασκευές και προσθήκες που έχουν γίνει απ' όλους τους περαστικούς κατά καιρούς κυριάρχους του. Τους Βυζαντινούς - Φράγκους - Κσταλανούς και Τούρκους.

Πολύ εύκολα διακρίνει κανείς και τα αρχαία Ελληνικά υλικά που έχουν επαναχρησιμοποιηθεί.

Έμφανή τα υλικά που έχουν επαναχρησιμοποιηθεί

Το πάχος των τειχών κατά μέσο όρο είναι 1.35 μ. Καταλήγει δε το τείχος σε επάλξεις και περιδρόμο (Chemin de Ronde) που έχει πλάτος 0.90 μ.

Το ύψος των τειχών φτάνει μέχρι τα 10.00 μ. Έχει δύο πύλες, η μία προς τα ΝΑ που ήταν η κύρια Πύλη και η άλλη προς τα Β που ήταν η δευτερεύουσα και απ' όπου σήμερα γίνεται η είσοδος στο Κάστρο.

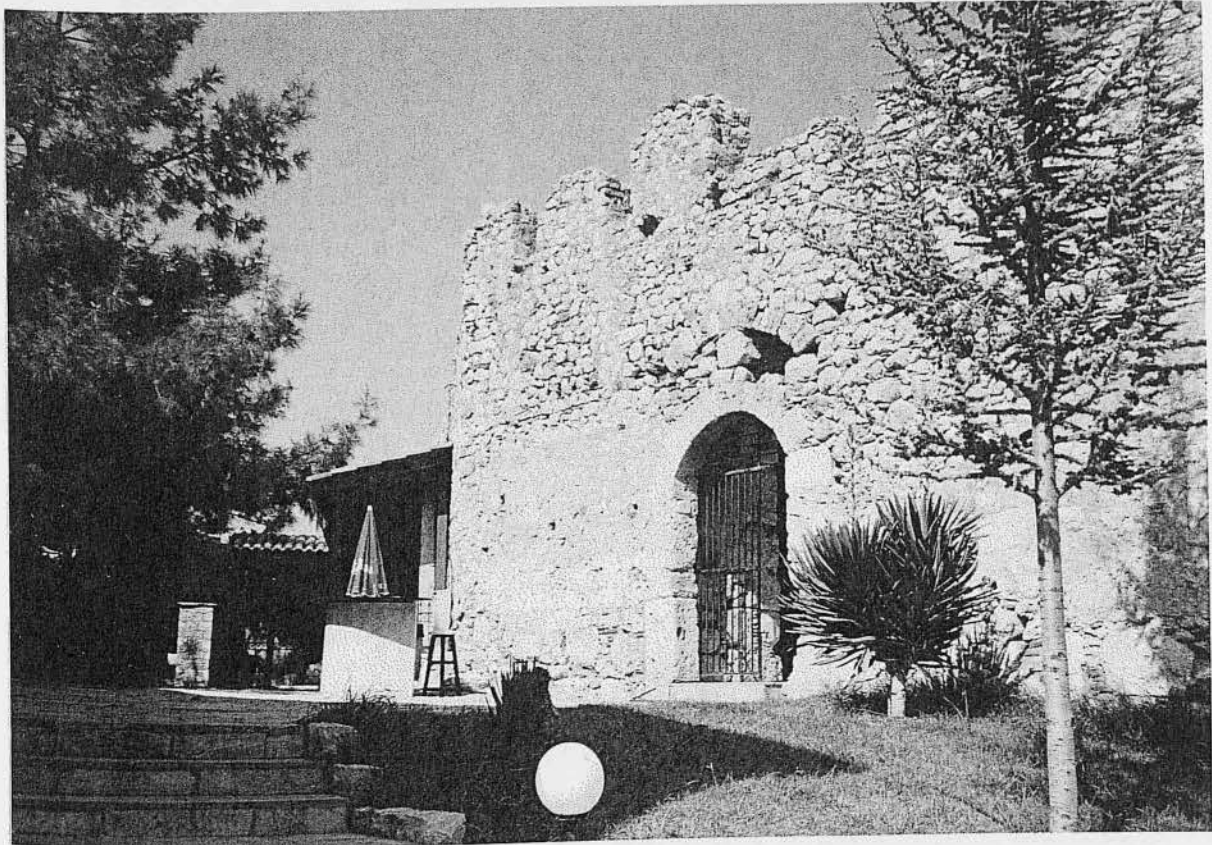
Δευτερεύουσα πύλη
κατά το παρελθόν.
Κύρια σημερινή
είσοδος

Ακριβώς απέναντι απ' αυτή και κοντά βρίσκεται το ερειπωμένο κτίριο των στρατώνων του Όθωνα, σε διαστάσεις 13.30 x 66.00 μ. Μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες σώζονταν σχεδόν όλη η στέψη των τειχών.

Σήμερα και ιδιαίτερα στη Βόρεια πλευρά όπου ο κύριος προμαχώνας του Κάστρου (Donjon) έχει εξαφανιστεί.

Μπαίνοντας μέσα στο Κάστρο αντικρίζουμε στα αριστερά μας το κτίριο των στρατώνων και στα Δεξιά μας το χώρισμα και τη Πύλη του Βόρειου Προμαχώνα (Α - β - γ - Ε). (βλ. παρακάτω φωτογραφία)

Πύλη Βόρειου προμαχώνα

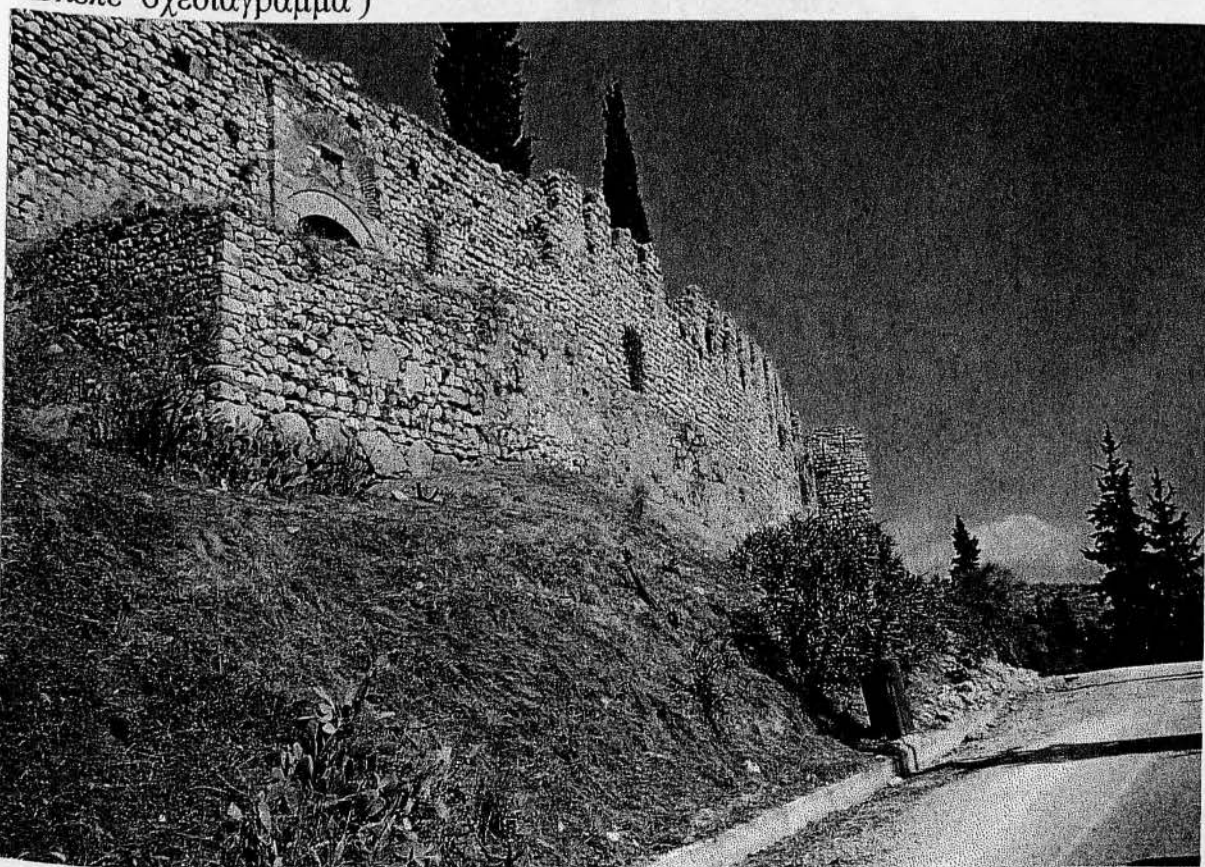
Δεξιά του στρατόνα και στο ύψος του δευτέρου Πύργου της ΒΑ πλευράς (Ω5) έκταση 23 x 23 μ. έχει παραχωρηθεί στον ΟΤΕ που σε κτίριο διαστάσεων 7.00 x 11.00 μ. που έχτισε, έχει τοποθετήσει τα μηχανήματά του.

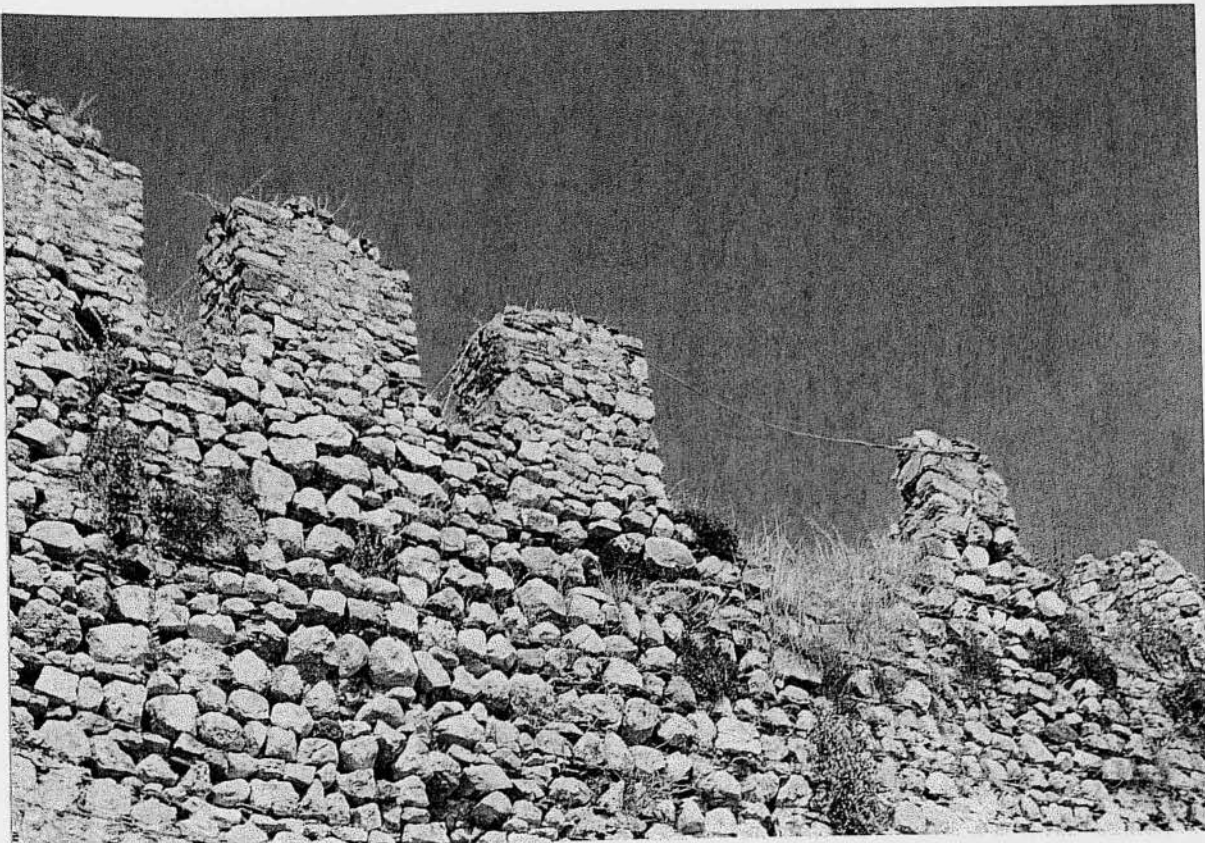
Κτίριο ΟΤΕ στο κάστρο

Ο βόρειος Προμαχώνας χωρίζεται από το υπόλοιπο κάστρο με εσωτερικό τείχος μήκους 33.40 μ. Οι διαστάσεις του προμαχώνα είναι οι παρακάτω :

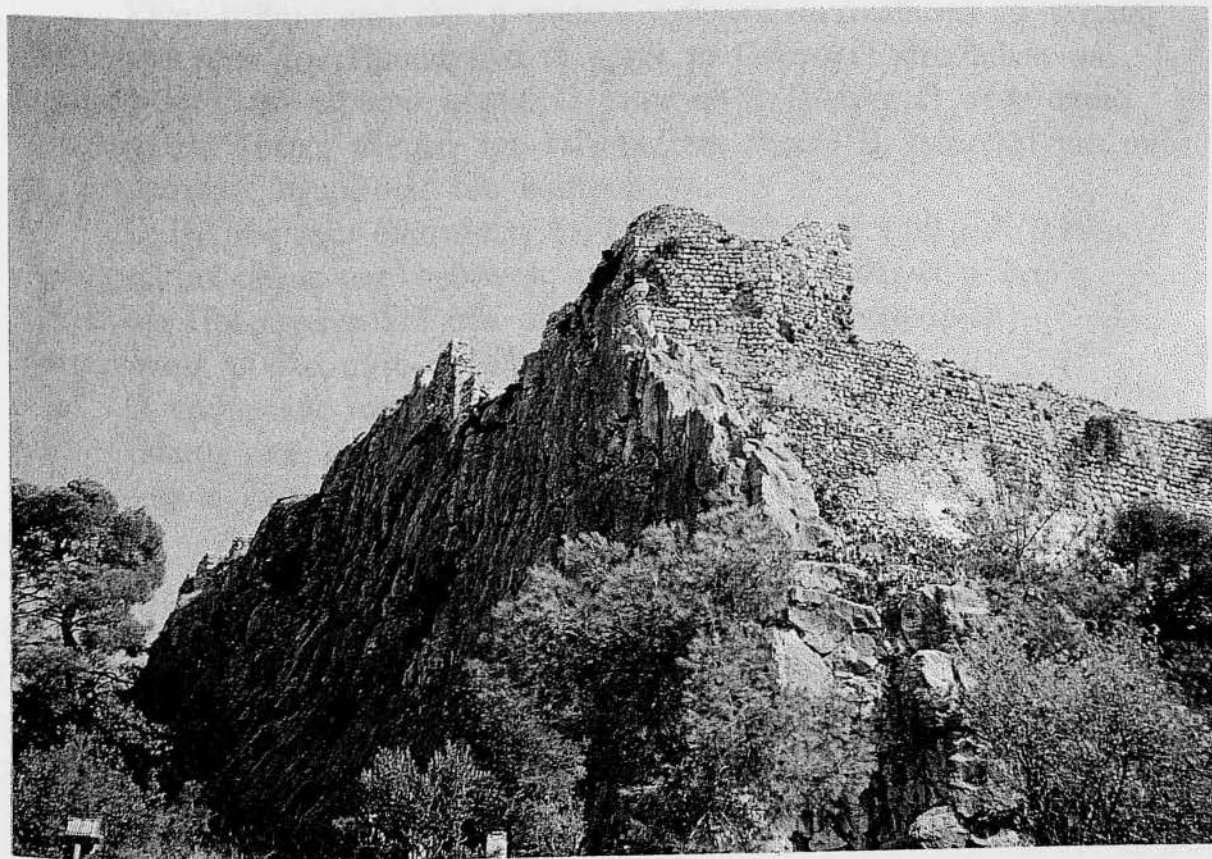
Η βόρεια πλευρά (Α - Ε) 27.60. Η Νότια (β - γ) 41.00μ. Η ΒΑ (γ - Ε) 26.00 μ. και η Δ (Α - β) 31.00 μ. Οι επάλξεις που στη Βόρεια πλευρά διασώζονται στις αρχές του αιώνα μας σήμερα εξαφανίστηκαν. Σ' ένα μεγάλο μέρος στα τείχη του διασώζεται ο περιδρόμος, πλάτους 0,90 μ. Στη ΒΔ γωνία του (σημείο σχεδιαγράμματος Α.) το τείχος κάνει μια εξέχουσα (είδος πύργου) διαστάσεων 4.80 X 3.00 X 2.90 μ. (Βλέπε σχεδιάγραμμα)

Η εξέχουσα που κάνει το τείχος είναι ελλειψοειδής

Το προιοντώ οχύρωτα

Η δυτική πλευρά του κάστρου που ξεχωρίζουν οι βράχοι

Δίπλα στη Πύλη του χωρίσματος, μόλις μπαίνουμε στο Προμαχώνα δεξιά υπάρχει δωμάτιο 5.80 X 5.40 μ. που πιθανά χρησίμευε για αποθήκη τροφίμων ή εφοδίων και πυρομαχικών. Ο Προμαχώνας αυτός, το τελευταίο οχύρωμα του Κάστρου πρέπει να θεωρηθεί σαν το Αποσκοπείο του, δηλαδή ο Donjon του Φράγκικου κάστρου.

Δεν μπορεί να πει κανείς με βεβαιότητα τίνων έργο είναι αυτό το οχύρωμα. Ενώ από τα άφθονα τούβλα, αντί των κεραμιδιών που βρίσκονται σε κάποια διάταξη, μπορεί κανείς να το κατατάξει στα Βυζαντινά ή Τουρκικά έργα, εν τούτοις πιστεύεται ότι είναι έργο των Καταλανών (14^{ος} αιώνας).

Το δυτικό τείχος συνεχιζόταν από τον Προμαχώνα προς Ν φθάνει στο ψηλότερο σημείο του κάστρου δημιουργώντας εκεί ένα είδος Προμαχώνα (Ω) που σήμερα έχει το κοντό της σημαίας και διάφορους άλλους στύλους στους οποίους στηρίζονται στις Εθνικές γιορτές διάφορες επιγραφές.

Το υψόμετρο στο σημείο αυτό φτάνει τα 210.00μ. Πρόκειται για τετράπλευρο σε διαστάσεις 17.00 X 17.00 X 16.80 X 15.00 μ.

Από τον Προμαχώνα Ω σε μήκος 21.00μ. περίπου, το τείχος είναι σχεδόν ίσο με το εσωτερικό επίπεδο του κάστρου. Από το Προμαχώνα αυτό και λίγο πιο πριν, αρχίζει το βραχώδες μέρος του λόφου που βαστάζει το κάστρο.

Είναι βέβαιο πως εδώ η φυσική οχύρωση αντικαθιστά τη τεχνική. Το έδαφος από τον Προμαχώνα Ω μέχρι το Πύργο Ω κατεβαίνει σε υψόμετρο 175.00 περίπου μέτρα. Ο τετράγωνος Πύργος Ω στον οποίο καταλήγει η Δυτική πλευρά του τείχους στο σημείο Β, αποτελεί μια από τις ισχυρότερες οχυρώσεις του κάστρου.

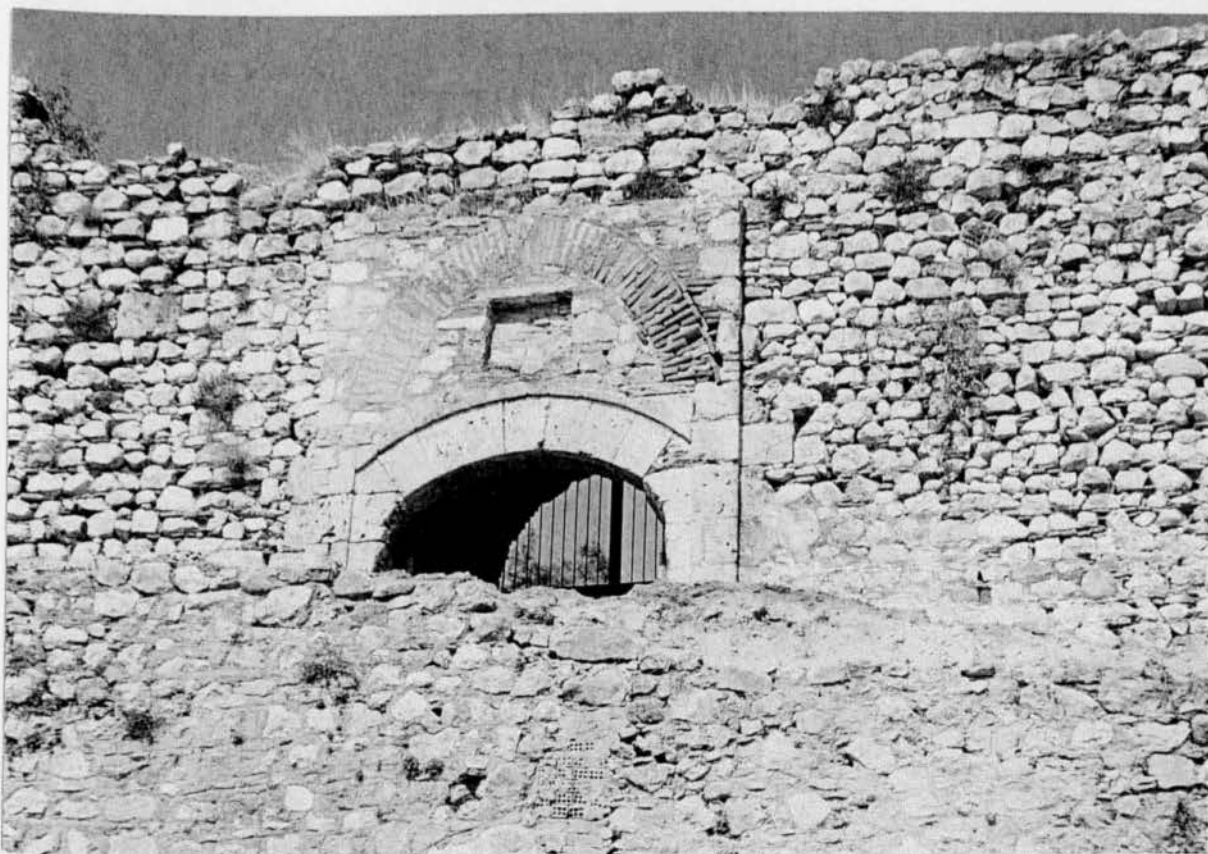
Ο Πύργος έχει διαστάσεις 6.60 μ. X 9.00 μ. X 8.60 μ. X 9.00 μ. Από εκεί το τείχος ακολουθώντας τη Ν πλευρά καταλήγει σ' ένα τριγωνικό Προμαχώνα Ω2 στο σημείο Γ (βλέπε σχεδιάγραμμα) διατηρώντας σ' όλο αυτό το μήκος τον περίδρομο.

Ο τριγωνικός αυτός Προμαχώνας έχει διαστάσεις 6.40 X 6.00 μ.

Έπειτα από 16μ. φθάνουμε στη κεντρική Πύλη του Κάστρου που σήμερα είναι κλειστή. (Βλέπε παρακάτω φωτογραφία)

Η προσπέλαση της απ' έξω γίνεται με μια ράμπα μήκους 55.00μ. περίπου πλάτους 5.00μ. αρχίζοντας από το σημείο Δ όπου ο Ανατολικός πύργος Ω3, ακριβώς στο Ανατολικό σημείο του κάστρου. Η ράμπα συνεχίζει μέχρι το τριγωνικό Προμαχώνα Ω2.

Διακρίνεται η πύλη εξωτερικά του κάστρου και η ράμπα

Η Πύλη αυτή έχει ύψος 2,95μ. και πλάτος 2,09μ. (εσωτερικές διαστάσεις). Πάνω από το από πωρόλιθο χαμηλό τόξο, το υπέρθυρο έχει ένα ανακουφιστικό τόξο από τούβλα και μέσα σε τύμπανο μια ρηχή τετράγωνη κόχη που όπως φαίνεται περιλάμβανε ή κάποιο οικόσημο ή κάποια χητορική επιγραφή. Στο εσωτερικό μέρος του τείχους και στο σημείο που βρίσκεται η Πύλη από κάτω, μια πέτρινη σκάλα με 4-5 σκαλοπάτια κατεβαίνει από τον περιδρόμο σ' αυτή. Σ' όλο το μήκος του τείχους από τον τριγωνικό Προμαχώνα Ω2 μέχρι τον Πύργο Ω3 που βρίσκεται στο σημείο Δ και επί μήκους 73.00μ. ο περιδρόμος διατηρείται σε άριστη κατάσταση.

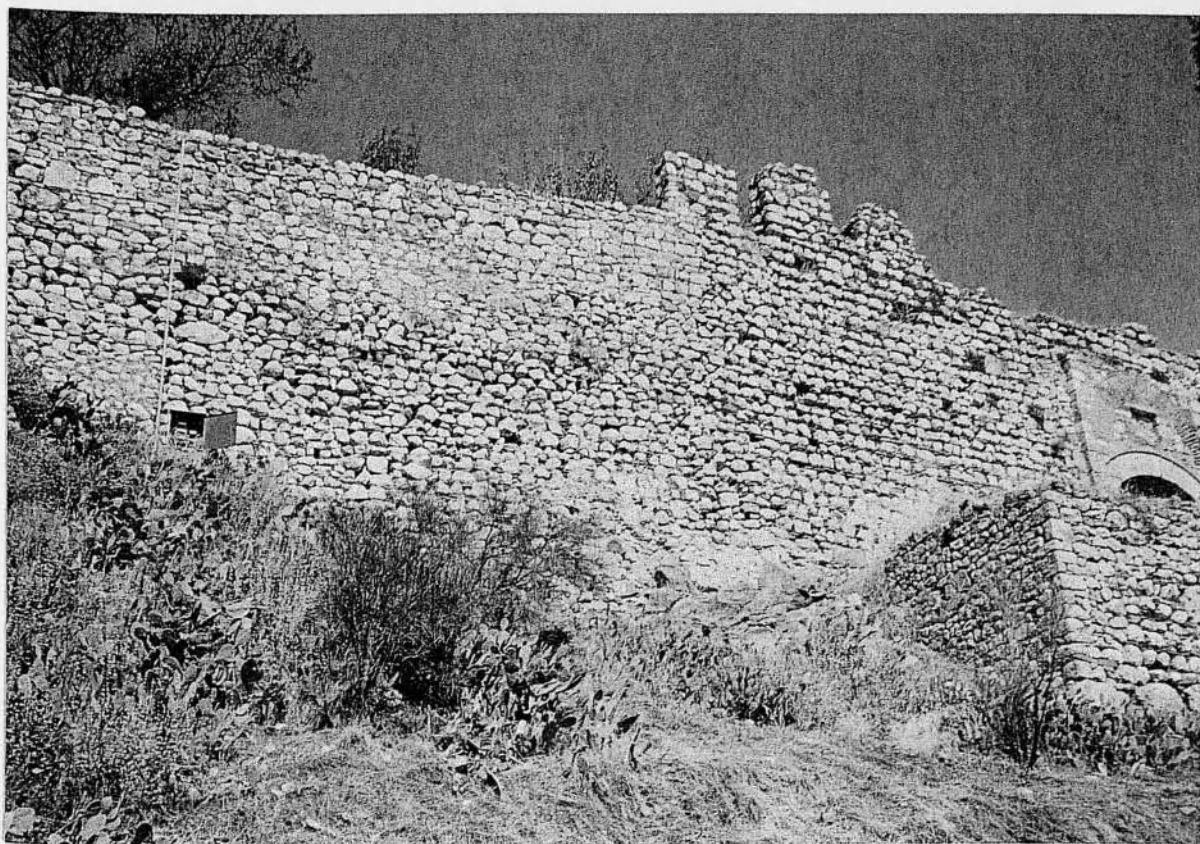
Επίσης στο αριστερό της πύλης διασώζονται τρεις επάλξεις και στο Δεξιό άλλες τέσσαρες.

Φανερές στο τμήμα αυτό του τείχους είναι οι επισκευές που έκανε στα τείχη η Αρχαιολογική Υπηρεσία, στα 1958 - 1959.

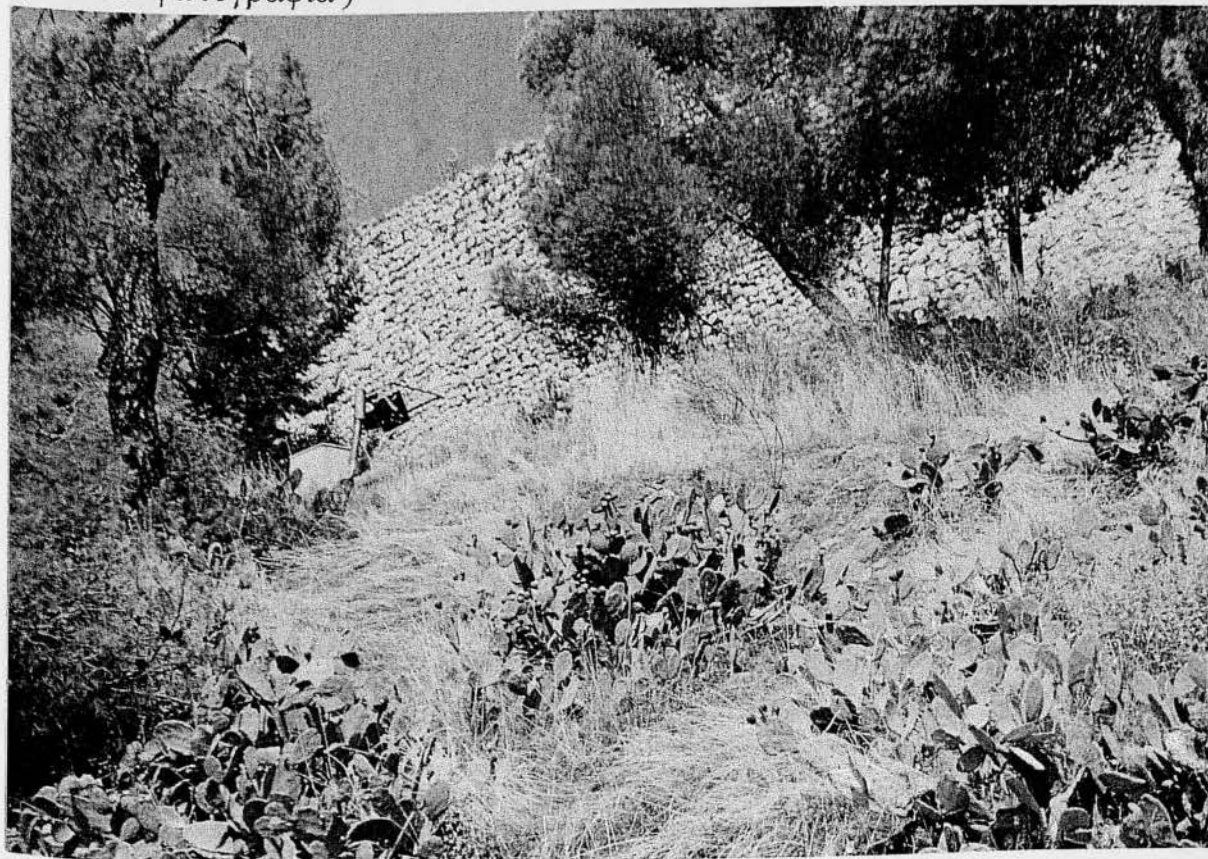
(Βλέπε παρακάτω φωτογραφίες)

Ο πύργος Ω3 που βρίσκεται στο σημείο Δ έχει διαστάσεις 2.00 X 4.00 X 4.40 μ. και κάθε πλευρά του πύργου φέρει από δύο πολεμίστρες.
(Βλέπε φωτογραφία)

Η γωνία Δ του κάστρου βρίσκεται στο χαμηλότερο σημείο του εδάφους του λόφου που είναι χτισμένο το κάστρο. Έχει υψόμετρο 175.00μ. περίπου.
(Βλέπε φωτογραφία)

Στο σημείο αυτό έχει και το μεγαλύτερο ύψος, περίπου 10.00μ.
(Βλέπε φωτογραφία)

Στο εσωτερικό μέρος του τείχους που συνεχίζει προς Β και περί τα 6.00μ. πίσω από τον Πύργο, υπάρχει υπόγεια δεξαμενή σε διαστάσεις 2.60 X 6.20μ.

(Βλέπε φωτογραφία)

Ακριβώς λίγο πιο πάνω, υπάρχει πριονωτό οχύρωμα (Ω4) σε σχήμα τριγώνου διαστάσεων 6.00 X 7.00 μ.
(Βλέπε φωτογραφία)

Διακρίνεται Το πριονωτό οχύρωμα

Το τείχος συνεχίζει 50.00 μέτρα περίπου μέχρι το Πύργο Ω5 διαστάσεων 2.40 X 5.00 X 3.00 μ. Ακριβώς πίσω του υπάρχει ο χώρος του χτιρίου του ΟΤΕ που προαναφέραμε.

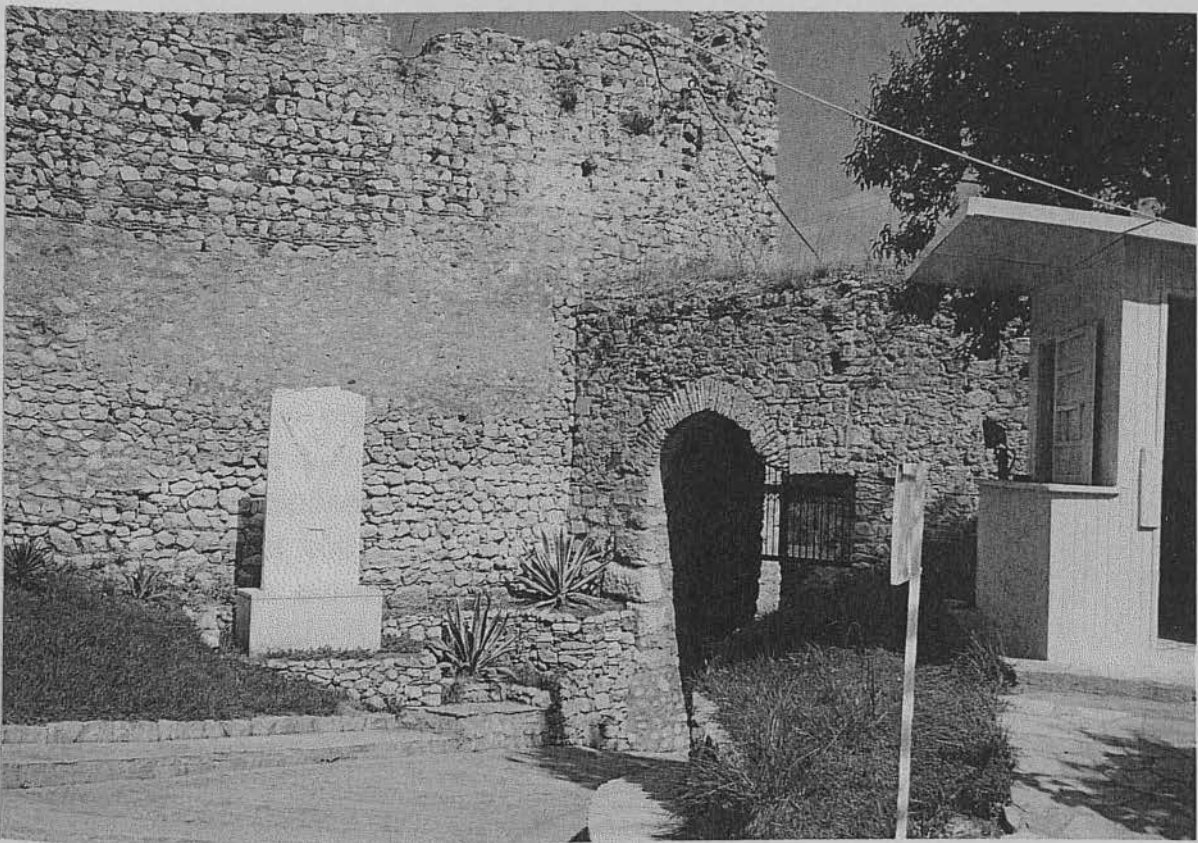
Σε απόσταση 18.00 περίπου μέτρων υπάρχει ο πύργος Ω6, μεγαλύτερος σε διαστάσεις 4.40 X 5.60 X 6.00 μ. που χρησίμευε για την υποστήριξη της δεύτερης πύλης Π2 που σήμερα είναι και η πύλη από την οποία επιτρέπεται η είσοδος στο κάστρο και στην οποία καταλήγει ο αμαξιτός δρόμος σήμερα.

Φωτογραφία του τόξου της σημερινής πύλης

Σημερινή πύλη

Η θηφερινή πύλη εσωτερικά και την πλευρά
του Καΐτρου

Η θηφερινή κλειστή
πύλη.

Δ3 ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗΣ

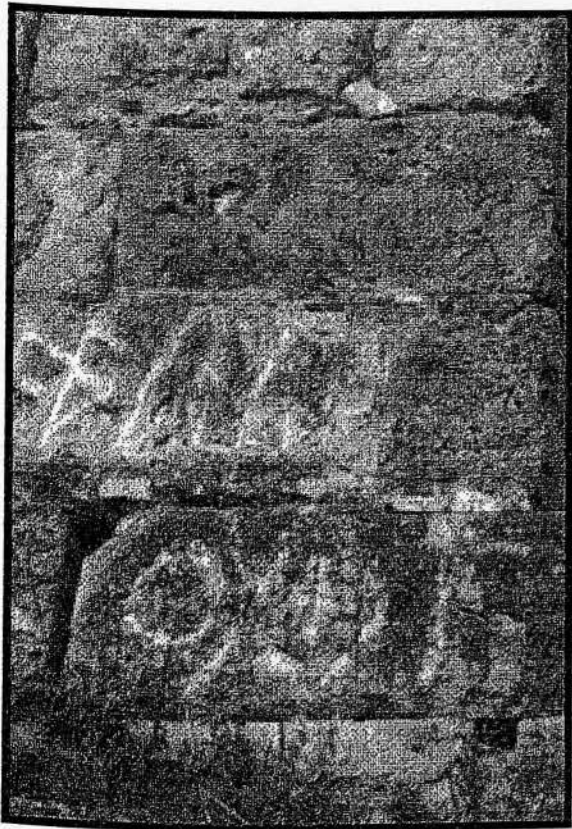
1. Ακρολαμίας Λείψανα - Χρόνος Κτίσεως αυτής

Το σωζόμενο σήμερα κατά την δυτική πλευρά πολυγωνικό τμήμα του περιβόλου της αρχαίας Ακρολαμίας, με το χαρακτηριστικό της επιφάνειας των παρόλιθων βελόνιασμα, μαρτυρεί ότι το οχυρό αυτό κτίσθηκε στα τέλη του 6^{ου} ή στις αρχές του 5^{ου} π. Χ. αιώνα.
(Βλέπε παρακάτω φωτογραφία)

Αυτά τα τεκμήρια δεν αποκλείουν ηλικία μεγαλύτερη αυτής που αποδεικνύεται σήμερα. Είναι πολύ πιθανό, εκ της από ημέρας εις ημέραν φωτιζόμενης Προϊστορίας του τόπου, να αποδειχθεί ότι και κατά την Μυκηναϊκή εποχή η φύση οχυρά και μεγάλης στρατηγικής σημασίας αυτή είχε χρησιμοποιηθεί και από τους Αχαιούς της εριβόλου Φθις, επί της οποίας εξαπλώθηκε η επικράτεια του ένδοξου Αχιλλέως.

Επί πυργοειδούς προβολής της Ακρολαμίας, κατά την ανατολική πλευρά, διατηρείται αμετάβλητο ισόδομο τμήμα. Τούτου οι άριστα πελεκημένοι ορθογώνιοι παρόλιθοι (διαστάσεων 1,20 X 0,60 μ. περίπου) προσαρμόζονται άριστα, άνευ διαμέσου συνεκτικής ύλης.
(Βλέπε παρακάτω φωτογραφία)

Λίγο πιο πάνω της θέσης αυτής έχουν χρησιμοποιηθεί μεταγενέστερα αρκετοί δόμοι της Ακρολαμίας για την ανοικοδόμηση μεγάλων τμημάτων του τείχους

Στην βάση της δυτικής πλευράς σώζεται μεγάλο μέρος του τείχους, οσαύτως ισοδομικό, του οποίου οι ορθογώνιοι παρόλιθοι έχουν υποστεί διάβρωση

Εξωτερικός, στους αρμούς των δομών, διακρίνεται γωνιάδες λάξευμα, το οποίο σχηματίζει διέδρη γωνία. Η υπεράνω δε του τμήματος τούτου ζώνη, έχει ανοικοδομηθεί με λίθους εκ του αρχαίου οχυρού.

Εκτός αυτών παρά τη βάση της ανατολικής πλευράς και σε μικρή απόσταση από την κεντρική πύλη διακρίνεται μικρό τμήμα τείχους ακανόνιστου τραπεζιοσχήματος τοιχοποιίας. Αυτό παραμένει σήμερα εκτός του ανακτισμένου αργότερα και υφιστάμενο ήδη περιβόλου της Ακροπόλεως.

Πάντα τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν ότι καθ' όλο τον 5^ο αιώνα και 4^ο π.Χ. αιώνα ο βραχώδης αυτός λόφος αποτελούνταν το αξιολογώτερο της περιοχής οχυρό.

Άντληση στοιχείων Δ3.

- 1) Υπουργείο συντονισμού Ανατολικής Στερεάς
- 2) Τρ. Παπαναγιώτου (Ιστορία, μνημεία, φδ.)
- 3) Μεσαιωνική Φθιώτις 1922

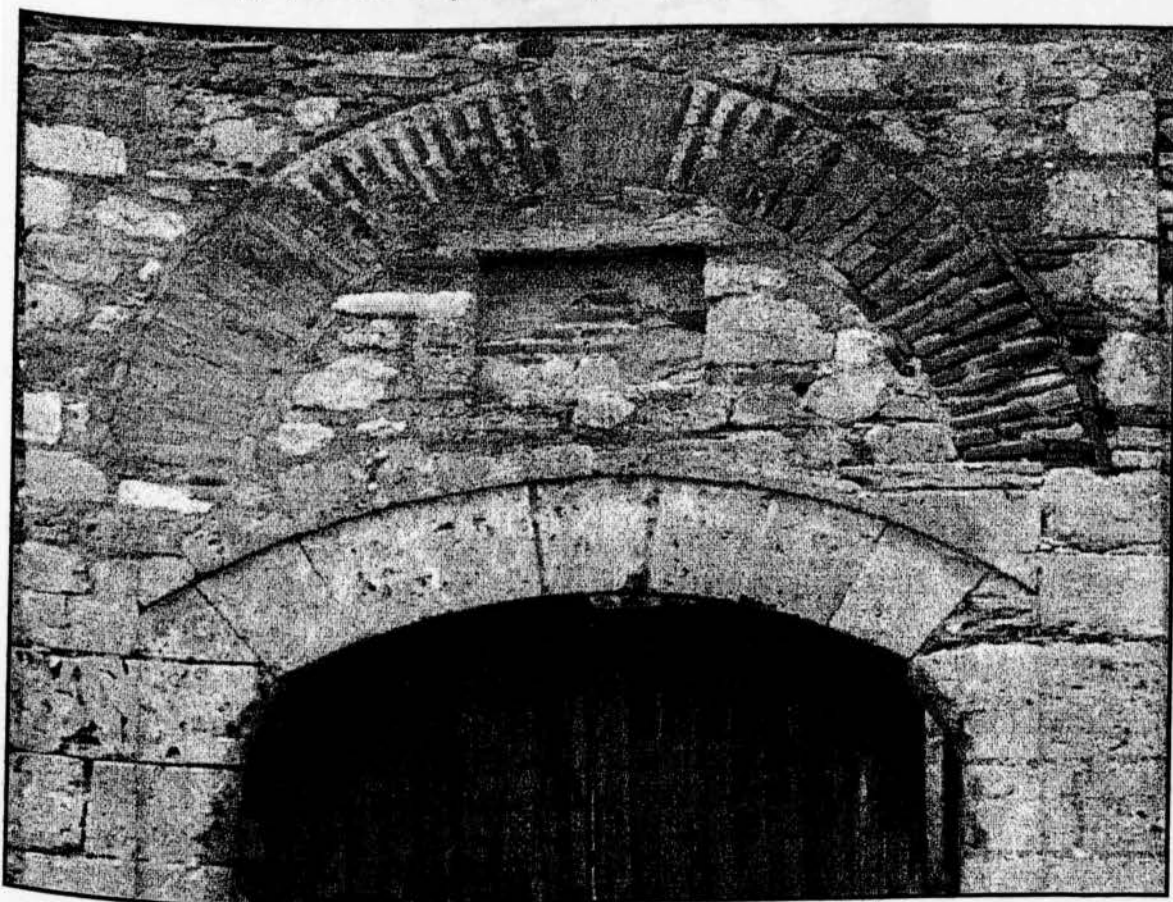
2. Παλαιοχριστιανικά - Βυζαντινά Τμήματα

Σε μεγαλύτερη έκταση αναγνωρίζονται ακριβώς τα επισκευασμένα κατά το τέλος της Παλαιοχριστιανικής εποχής, τμήματα του κάστρου. Άλλα βυζαντινές συμπληρώσεις και επισκευές μαρτυρεί ο ιστορικός Προκόπιος, στην τοιχοποιία της περιόδου εκείνης.

Στο βιβλίο του ιστορικού Προκοπίου αναφέρεται ότι ο αυτοκράτωρ Ιουστινιανός πραγματοποίησε διάφορες επιδιορθώσεις οχυρών της μεταξύ Θεσσαλίας και Θερμοπυλών χώρας. Κατά συνέπεια δεν ήταν δυνατό να αγνοηθεί το στρατηγικής σημασίας οχυρό της Λαμίας, έστω και εάν ο ανωτέρω ιστορικός δεν έχει μιλήσει συγκεκριμένα γι' αυτό.

Τις αποδείξεις περί συμπληρώσεων, κατά την Παλαιοχριστιανική - Βυζαντινή περίοδο, εκτός των τοιχών εκείνων, οι οποίοι υπέρκεινται των σωζόμενων τμημάτων της Ακρολαμίας, συνιστούν πιθανώς :

1. το εκ τετραγώνων οπτόπλινθων (τούβλων) ανακουφιστικό τόξο, το οποίο διατηρείται υπεράνω του χαμηλού υπέρυθρου της κεντρικής πύλης (Βλέπε παρακάτω φωτογραφία)

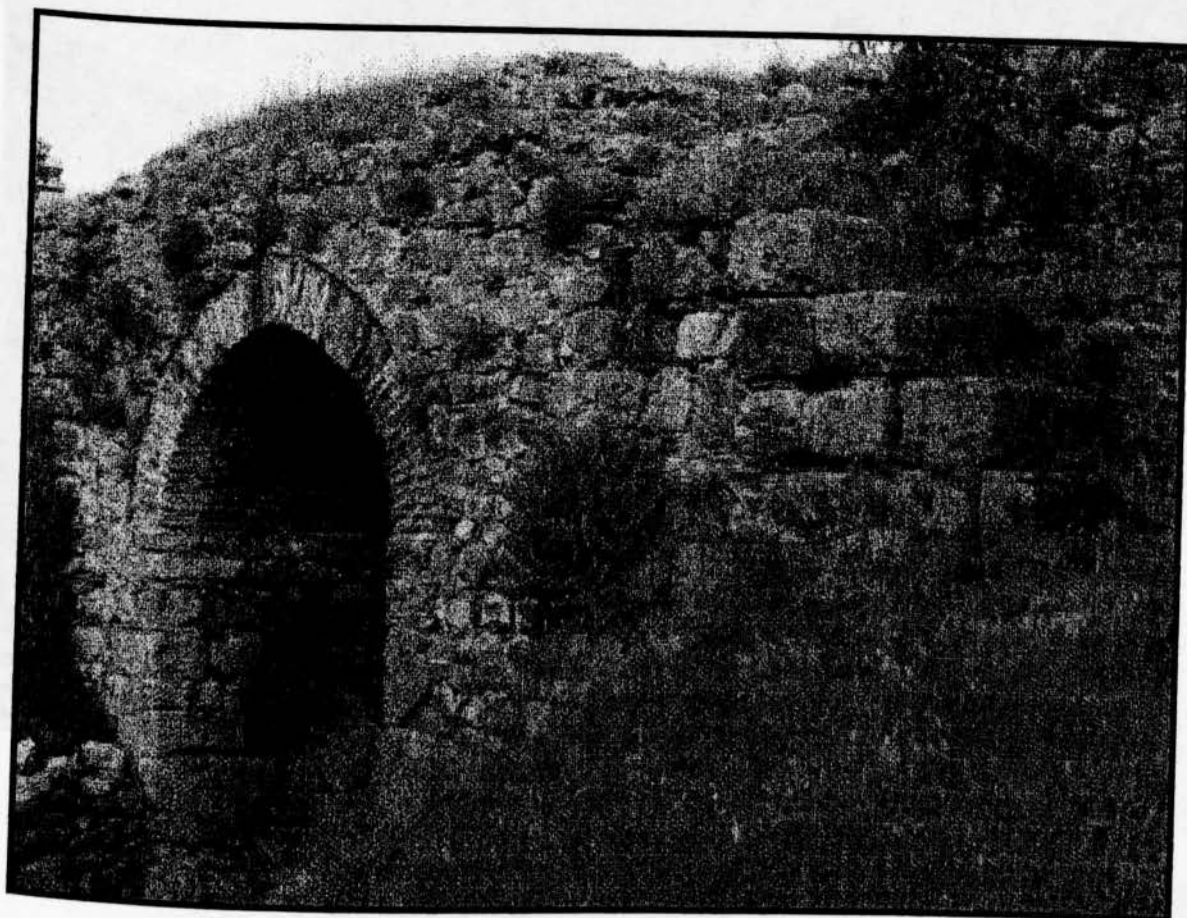

2. η δια παχέως τοίχου εσωτερική ενίσχυση των παραστάδων της ανατολικής πύλης , ώστε το μήκος αυτού να υπερβαίνει τα τρία μέτρα.
3. σωζόμενοι δυο αβαθείς κόγχες οι οποίες έχουν ανοιχθεί σε καθεμία των παραστάδων και ιδιαίτερος το εξ όμοιων οπτόπλινθο τόξο, Είναι βέβαιο ότι αυτές, πέρα πρακτικής ωφελιμότητας (τοποθέτηση πραγμάτων κ.λ.π.) εξυπηρετούν και αισθητικούς σκοπούς (διακόσμησης του πλάτος τοίχου) (Βλέπε παρακάτω εικόνα)

Η αβαθής κόγχη επί της παραστάδος
της ανατολικής πύλης

4. το θολωτό ημικυλινδρικό υπέρθυρο του εσωτερικού της πύλης το οποίο βρίσκεται κατά 1.60 ψυλότερα του υπερθ'υρου της εισόδου. (Βλέπε παρακάτω εικόνα σελ . 51)
5. και το θολωτό ημικυλινδρικό οξυκόρυφο πως υπέρθυρων της βόρειας πύλης.

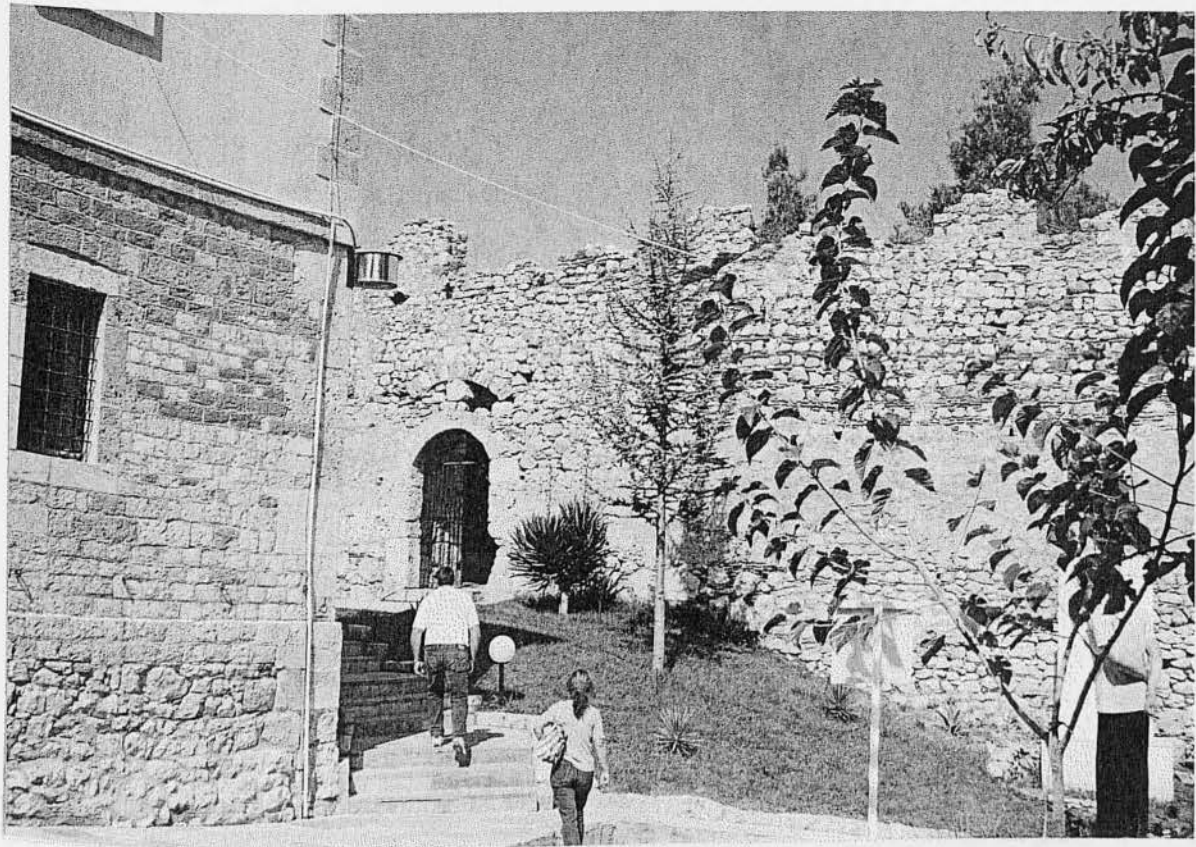

3. Φράγκων και Καταλάνων προσθήκες.

Όταν οι Φράγκοι κατέκτησαν την Ελλάδα (1204 μ.Χ.) και ίδρυσαν διάφορα κρατίδια (δουκάτα, μαρκιωνία, βαρωνία) χρησιμοποίησαν το Κάστρο του Ζητουνίου αφού, προηγουμένως προέβησαν σε διάφορες επισκευες.

Καταλανικής μάλλον, παρά φραγκικής κατασκευής φαίνονται τα σωζόμενα μέχρι σήμερα διάσπαρτα του Κάστρου τμήματα, τα οποία έδωσαν στο περίβολο του οχυρού την σημερινή μεγαλόπρεπη και επιβλητική μορφή. << Το σπουδαιότερο δε τείχος της μεσημβρινής γωνίας της ανατολικής πλευράς ... , υπομνήσκει τα τείχη των φρουρίων των σταυροφόρων της Παλαιστίνης ... , το ανώτερο μέρος και τα εσωτερικά οχυρώματα είναι φραγκικά ή καταλανικά >>. (Βλέπε παρακάτω εικόνα σελ. 52)

Τα τμήματα αυτά έχουν κτισθεί εκ μικρών λίθων, τα δε μεταξύ των κενά έχουν πληρωθεί με μικρές κεράμους και αμμοκονίαμα. (Βλέπε παρακάτω εικόνα σελ. 52)

φραγκικές και καταλανικές προθήκες

4. Τούρκων συμπληρώσεις.

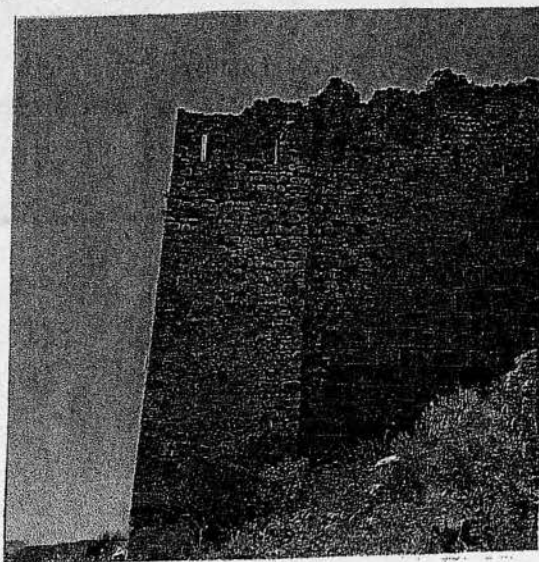
Επί Τουρκοκρατίας (1414 - 1832) κατεσκευάσθηκε στην σημερινή της μορφή ή κεντρική πύλη με το τοξωτό υπέρθυρον, κατασκευασμένο από τετράγωνο οπτόπλινθω ανακουφιστικού τόξου, το οποίο σαφώς διακρίνεται.

Η βόρεια πλευρά φαίνεται ότι ενισχύθηκε σημαντικά. Επίσης καθ' όλη σχεδόν την ζώνη του περιβολου διακρίνονται προσθήκες της περιόδου αυτής και διατηρούμενες

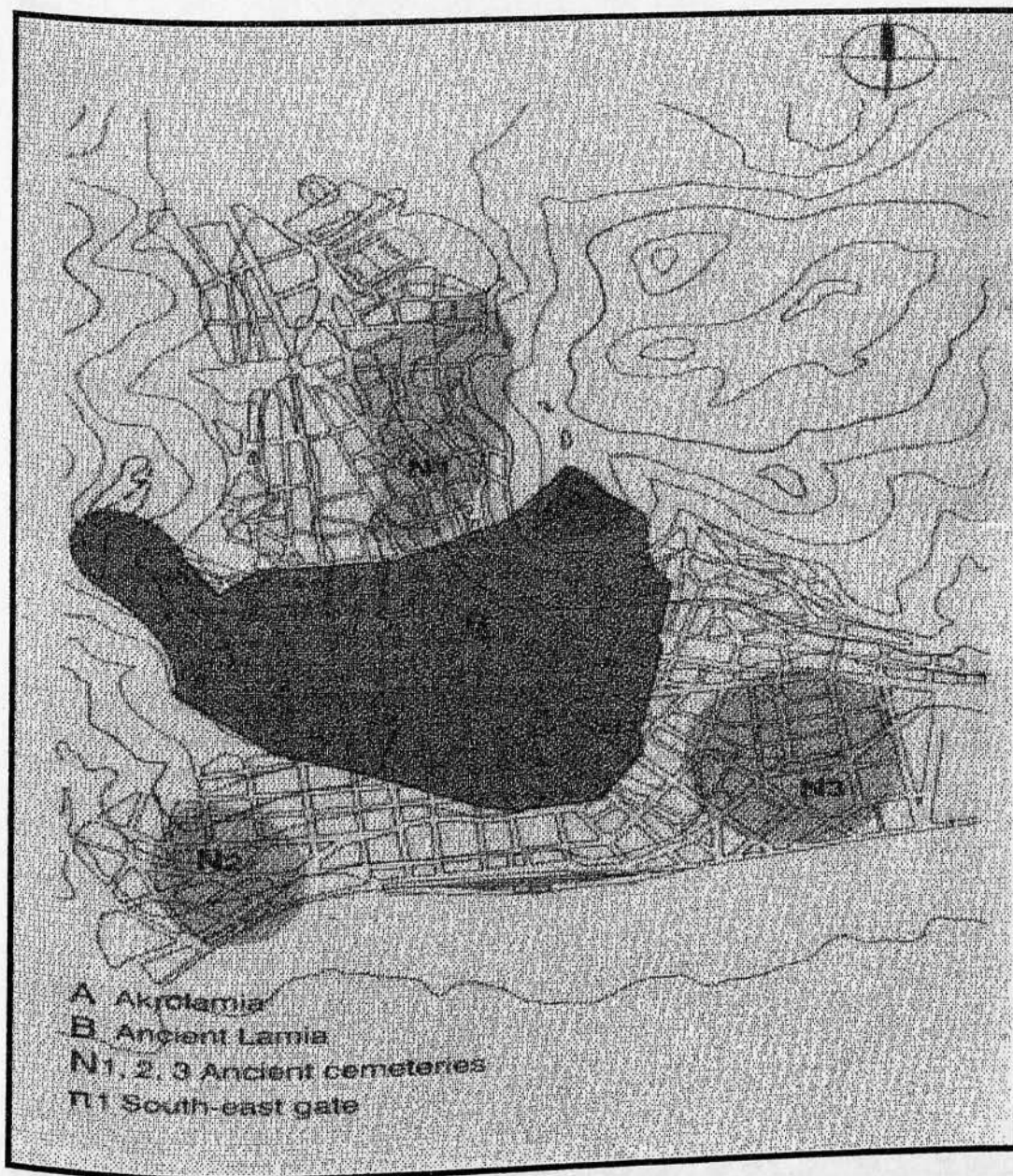
πολεμίστρες. Αυτά επιβεβαιώνει ο Buchon στο έργο του : *La Grèce continental et la Moree* (σ. 326) και αποδεικνύει η τουρκική οικοδομική τοιχοποιία, την οποία χαρακτηρίζει η χρήση του ασβεστοκονιάματος.

Η τοιχοποιία του Κάστρου έχει μέσο πλάτος 1,35 μ. η κορυφή του τείχους κατά το μεγαλύτερο καταλήγει σε οδοντωτές επάλξεις. Εσωτερικώς στις βάσεις των επάλξεων περίδρομος πλάτους 0,90 - 1,20 μ. περιτρέχει το τείχος ενώ στην νότια πλευρά η κορυφή ευθυγραμμίσθηκε κατά τις πρόσφατες εργασίες αναστηλώσεων.

Δ 4. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ

Το αμυντικό σύστημα της Λαμίας, όπως και πολλών Θεσσαλικών πόλεων, στηρίζονταν στην οχυρωμένη ακρόπολη και στο τείχος της κάτω πόλης

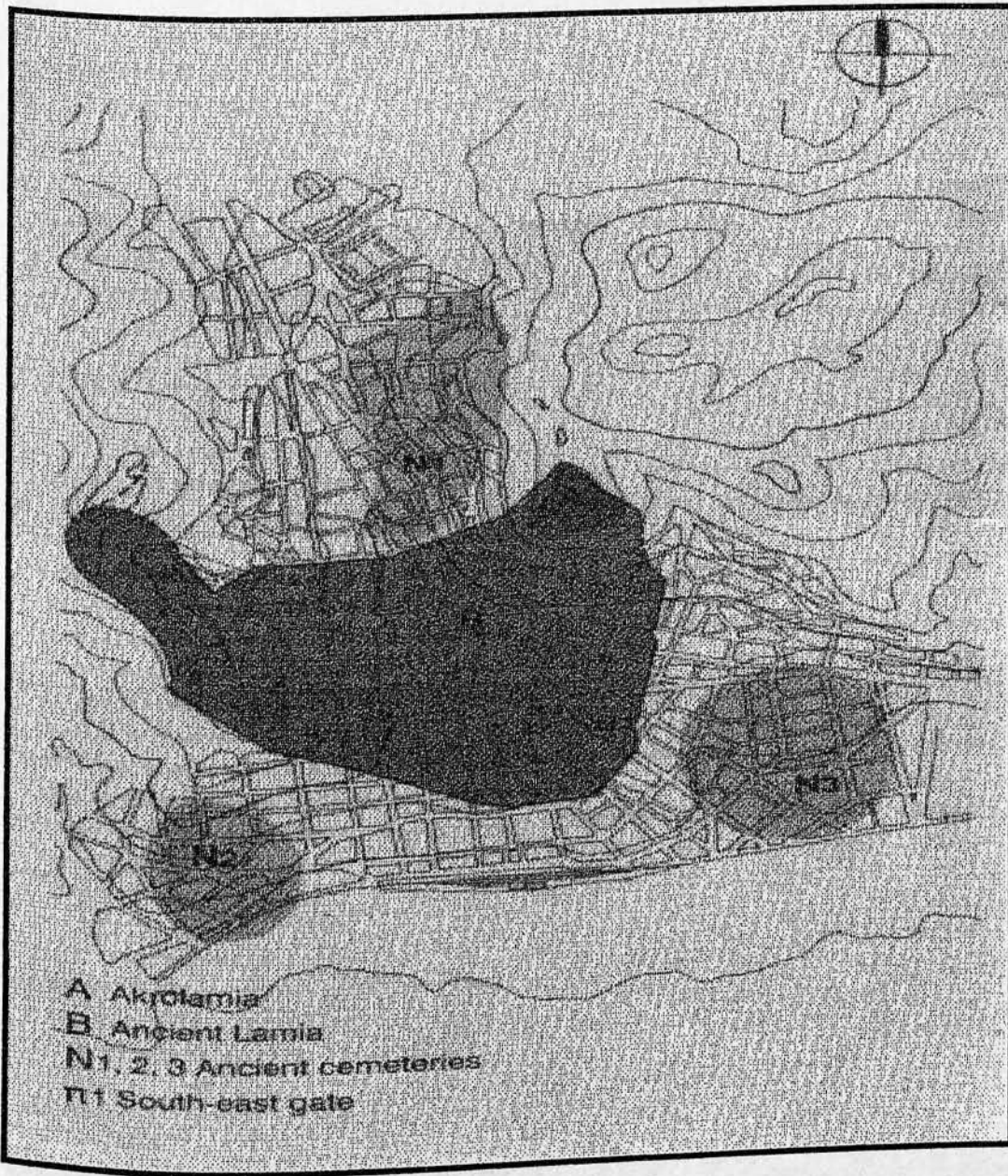

Άντληση στοιχείων Δ4. : 1) Τρ. Παπαναγιώτου
2) Μ. Φ. Παπακωνσταντίνου (Το Κάστρο της Λαμίας)

Δ 4. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ

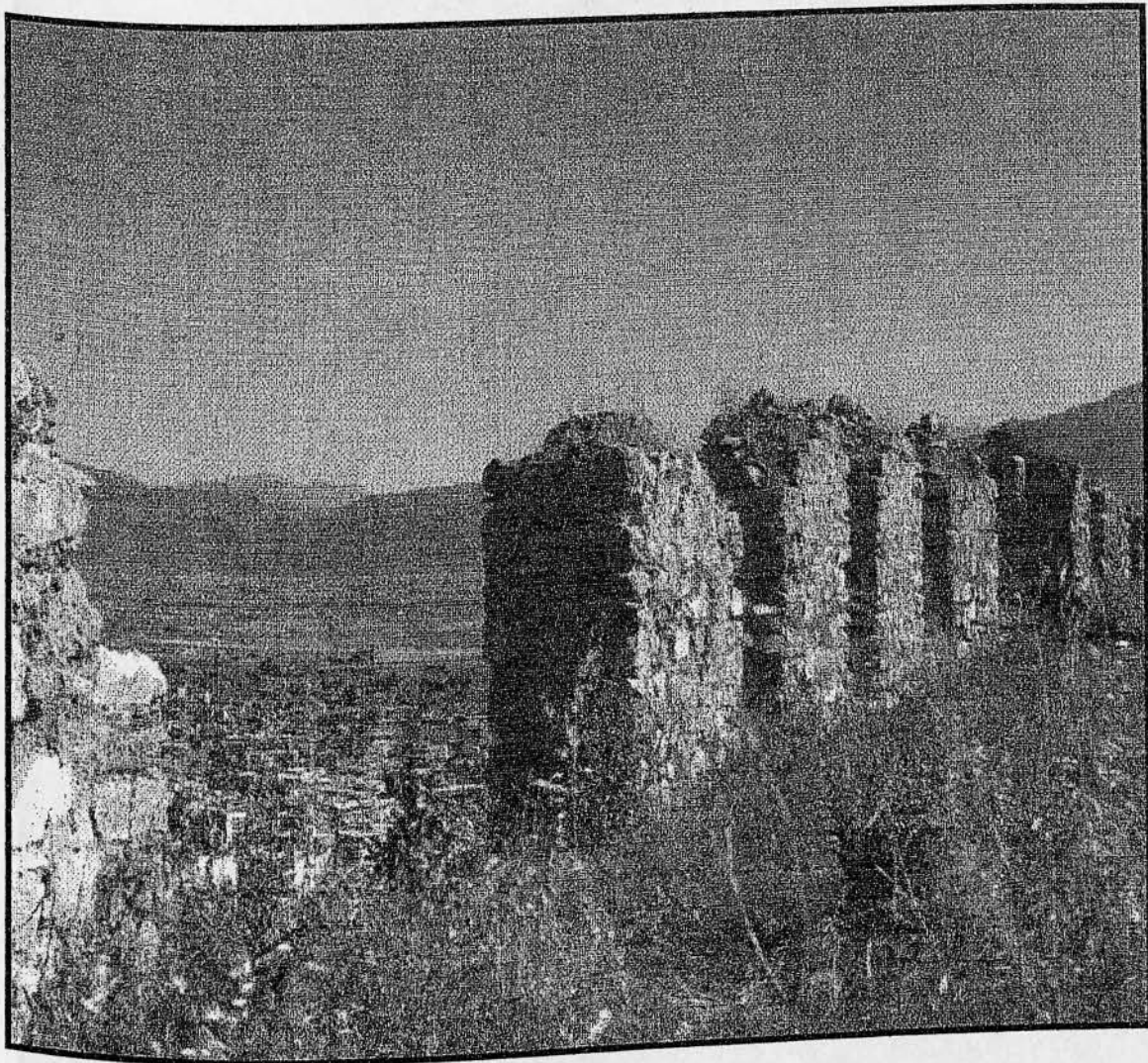
Η ακρόπολη βρίσκεται στο κέντρο της έμμοιας ημικύκλιας από νηότερο σημείο της πόλης στην κεντρική ενός βραχονόσου λόφου έκτασης 16 προμετρικών πεδίων, με κλίση Β-Ν, και μέσο υψόμετρο 117 μ.

Το αμυντικό σύστημα της Λαμίας, όπως και πολλών Θεσσαλικών πόλεων, στηρίζονταν στην οχυρωμένη ακρόπολη και στο τείχος της κάτω πόλης

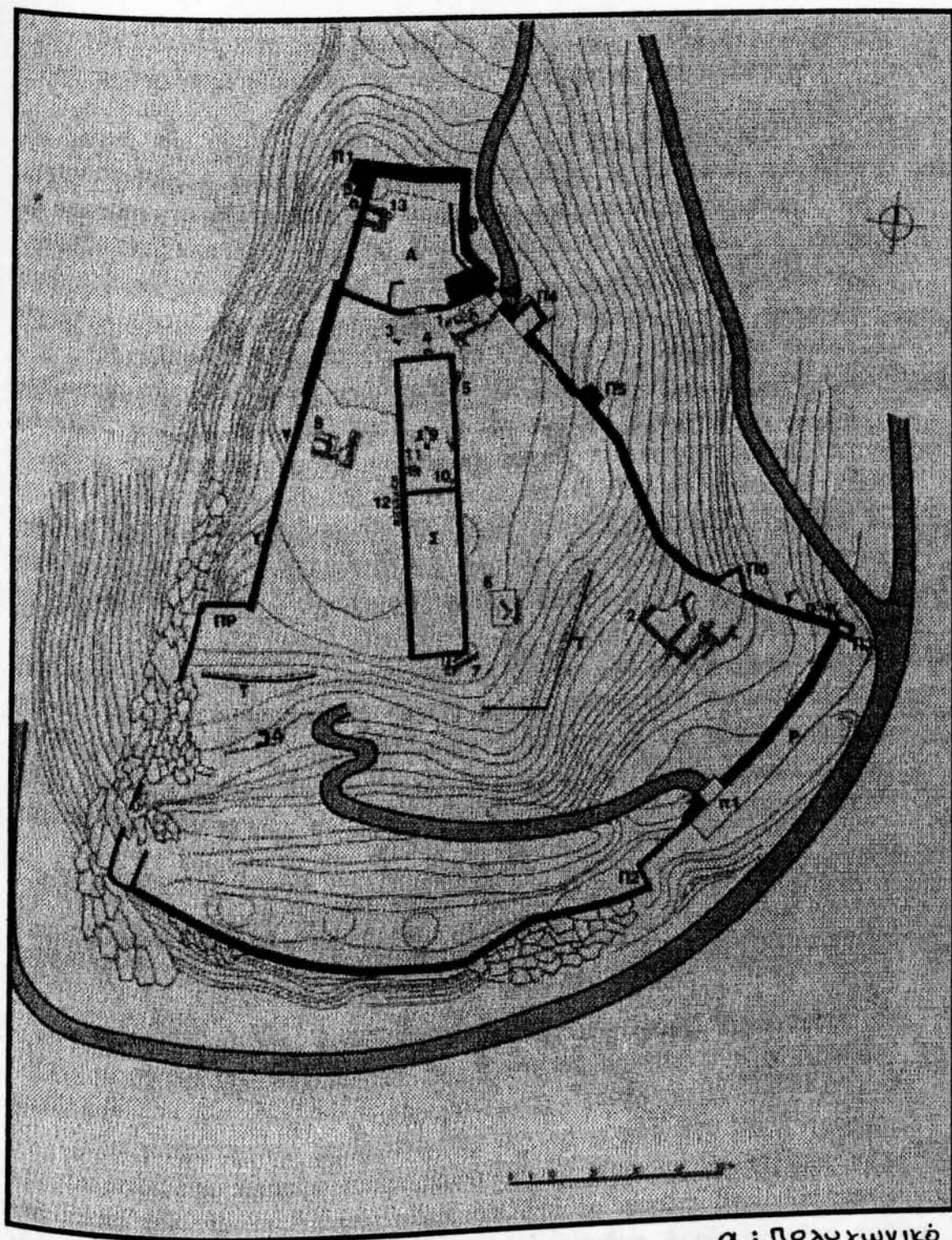
Άντληση στοιχείων Δ4. : 1) Τρ. Παπαναγιώτου
2) Μ. Φ. Παπακωνσταντίνου (Το Κάστρο της Λαμίας)

Αποτελούσε τον ισχυρότερο κρίκο στην αλυσίδα των οχυρώσεων που προορίζονταν για την επιτήρηση της κοιλάδας του Σπερχειού της παραλιακής οδού, και του στενού περάσματος που οδηγεί διαμέσου της Όθρυος στη Θεσσαλία.

Από την αρχαία οχύρωση διατηρούνται τμήματα στη βάση της βορειοδυτικής και της νοτιοανατολικής γωνίας καθώς και της δυτικής πλευράς, τα οποία μαρτυρούν ότι η αρχική κάτοψη της ακρόπολης δεν θα πρέπει να διαφέρουν πολύ από αυτή που σώζεται σήμερα.

Ο οχυρωματικός περίβολος έχει σήμερα κάτοψη ορθογωνίου τριγώνου, με την ορθή γωνία στα ΝΔ.
(Βλέπε παρακάτω διάγραμμα)

- Π₁: Νοτιοανατολική πύλη
 Π₂: Βορειοανατολική πύλη
 Π₃: Πύργος ανατολικής γωνίας
 Π₄, Π₅, Π₆: Πύργοι βορειοανατολικής πλευράς
 Πρ: προμαχώνας
 Ρ: Ράμπα
 Α: Ακροπόρτιο
 Τ: Αναληφματικός τοίχος
 Δ: Δεξατενή
 Σ: Στρατώνας

- α: πολυγωνικό σύστημα
 α': ορθογώνιες πολυγωνικοί λιθοπλινθοί
 β: τραπεζοειδές σύστημα
 β': ορθογώνιοι τραπεζοειδής πέτρες
 γ: Ισόδοτο σύστημα
 γ': ορθογώνιες λιθοπλινθοί

ΑΝΑΣΚΑΜΜΕΝΕΣ ΘΕΣΕΙΣ

1. Τοίχοι, αχώς
2. Οικοδομήματα
- 3-9. Τοίχοι
10. Δεξατενή
- 11-12. Τάφοι
13. Τετράγωνο κτίσμα

Το τείχος της πόλης, η οποία εκτεινόταν στους νότιους και νοτιοδυτικούς πρόποδες του λόφου, ξεκινούσε κατά πάσα πιθανότητα από τη νοτιοανατολική γωνία της ακρόπολης. Κατευθυνόταν νότια, νοτιοδυτική και στη συνέχεια βορειοανατολικά θα πρέπει να κατέληγε στη βορειοδυτική γωνία της ακρόπολης. Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης σημειώνει την επιμελημένη κατασκευή του τείχους.

Η πιθανή του πορεία καθορίστηκε από τα σωζόμενα ορατά τμήματά του στις αρχές του αιώνα και επιβεβαιώθηκε ή διαφοροποιήθηκε μερικώς από τα αποτελέσματα των πρόσφατων ανασκαφών, με τη βοήθεια των οποίων αρχίζει να διαγράφεται η τοπογραφία της αρχαίας πόλης. Δημόσια και ιδιωτικά οικοδομήματα έχουν αποκαλυφθεί καθώς επίσης και μεγάλα τμήματα των τριών νεκροταφείων (N1, N2, N3,) έξω από τα τείχη, στα σημεία εξόδου από την πόλη, όπου θα πρέπει να υπήρχαν και ισάριθμες πύλες. Η ανασκαφική έρευνα αποκάλυψε μια από τις πύλες αυτές (π1) στη νοτιοανατολική πλευρά του τείχους. Αντίθετα, δεν έχει μέχρι σήμερα πιστοποιηθεί ένα δεύτερο υποτιθέμενο ημικυκλικό τείχος για την οχυρωματική ενίσχυση της πόλης από βορρά. Εκτός από το εξωτερικό τείχος, στην ακρόπολη περιέβαλλαν και άλλα ενδιάμεσα τείχη - διατειχίσματα που λειτουργούσαν και ως αναλήμματα λόγω της κλίσης του εδάφους.

1. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΕΙΧΟΣ

Πρόνοια αμύνης είχε ληφθεί και δια την εντός της Λαμίας υφισταμένη μεταξύ των λόφων του Κάστρου και του Αγίου Λουκά κοιλάδα.

Το μέτρο τούτο αποδεικνύεται όχι μόνο από την διαπιστωθείσα και το παρελθόν ύπαρξη εσωτερικού εκ της Ακρολαμίας τείχους προς τον λόφο του Αγίου Λουκά, αλλά και από το σαφώς διακρινόμενο μέχρι προ τινος εντός του προαυλίου του Α΄ Γυμνασίου Αρρένων μέγα τμήμα ισοδομικού κτιρίου επ΄ της ίδιας γραμμής του προς την Ακρολαμία και μέχρις αυτής τείχους, διαστάσεων 9 x 6 μ.

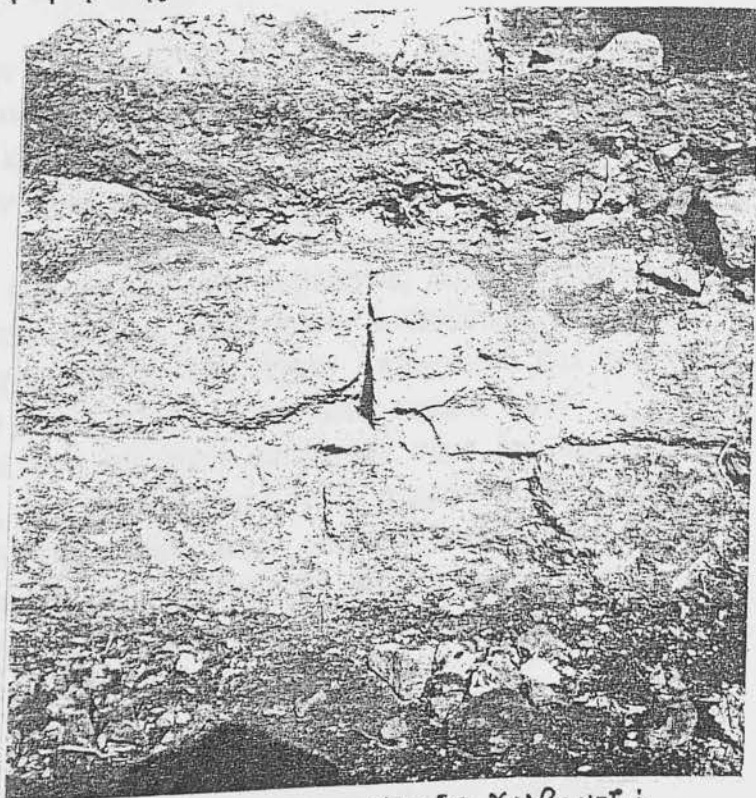
Την ύπαρξη του εσωτερικού εγκάρσιου τείχους βεβαιώνουν τα παρακάτω :

1. τα διατηρούμενα ακόμη εντός φρεατίου του Ο.Τ.Ε. ισοδομικά λείψανα υπό την διασταύρωση των οδών Υψηλάντου και Καζούλη - Τσιριμιώκου, πύλη γυμνασιακού περιβόλου,

2. οι ανευρεθέντες στα θεμέλια του Δημοτικού θεάτρου ορθογώνιοι ογκόλιθοι,
3. ο υφιστάμενος υπεράνω του ναυδρίου <<Άγιος Μηνάς>> αναλημματικός ισοδομικός κατά το πλείστον τοίχος
4. η κατά χώρα διατήρησης ορθογωνίων δομών πλησίον του εικονίσματος <<Άγιος Φανούριος> υπό το Κάστρο και
5. οι παρατηρηθέντες ορθογώνιοι πωρόλιθοι, στο τέρμα της οδού Τσιριμώκου κατά την εκσκαφή οικοπέδου της Μάγκα.

Άλλα λείψανα αρχαίου τείχους, υφιστάμενα Αφών Κυριαζοπούλου και άλλα παρόμοια, αποκαλυφθέντα κατά την εκσκαφήν των θεμελίων :

1. της απέναντι του ζαχαροπλαστείου και της επί της ίδιας οδού οικοδομής Κυριαζοπούλου (κατάστημα Ζορμπαλά)
2. του ανεγερθέντος προσφάτως κτηρίου Λεβαδίτου, πλησίον του, ζαχαροπλαστείου <<Πικαντίλυ>> παρά την ίδια οδό.
3. της αποπερατωθείσας ήδη πολυκατοικίας Φλώρου, επί της οδού Αινιάνων (παραπλεύρως της Εκκλησιαστικής Σχολής) και της ανεγειρόμενης επί του οικοπέδου εις την αυτήν οδό Χαλβαντζή

Λείψανα κτηρίου στο οικόπεδο Χαλβαντζή

4. της τριορόφου κατοικίας Δ. Αθανασίου, επί της οδού Κοραή και εις την ίδιαν περίπου ευθείαν από το ζαχαροπλαστείο Αφών Κυριαζοπούλου, μαρτυρούν ότι και έτερων εγκάρσιων

εσωτερικών τείχος - παράλληλων σχεδόν προς το προαναφερθέν - κατέληγε πιθανώς πλησίον του υψώματος << Άγιος Λουκάς >> όπου συναντά το κατά την νοτιοδυτική πλευρά της Λαμίας εξωτερικό τείχος. Επομένως την εντός της Λαμίας κοιλάδα έφρασσαν εκτός του εξωτερικού, και δύο αλληπάλληλα εσωτερικά τείχη, τα οποία επροστατεύοντο από τον γρανιώδη ωχυρωμένον βράχο της Ακρολαμίας και από το έτερον φρουριακό συγκρότημα τειχών επί του δεσπόζοντος της κοιλάδος του Αραπορέματος λόφου του Αγίου Λουκά.

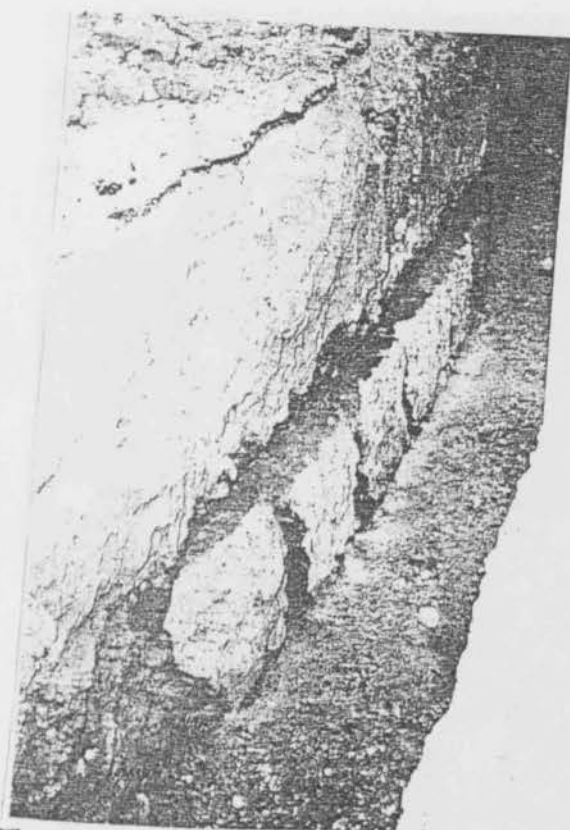
2. ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΤΕΙΧΟΣ

Μαρτυρία περί της πιθανής γραμμής, την οποίαν ακολουθεί το εξωτερικόν τείχος της αρχαίας Λαμίας μας δίνει ο κατά το 1912 επισκευθείς την πόλη Γερμανός αρχαιολόγος F. Stahlin (Lamia 1912). Αυτός επισταμένως παρατήρησε τις θέσεις των υφισταμένων τότε ισοδομικών λειψάνων και επέτυχε πιθανόν της γραμμής του αρχαίου τείχους.

Σύμφωνος προς την μαρτυρία του Stahlin το τείχος της πόλεως ήρχιζεν εκ της νοτιοανατολικής γωνίας του κάστρου, κατήρχετο προς την νότια πλάγια του λόφου και διήρχετο πλησίον των Αγίων Θεοδώρων. Κατόπιν εστρέφετο ολίγον προς ανατολάς, εν συνεχεία ηκολούθει την οδό Λεβαδίτου μέχρι της Καποδιστρίου και από εκεί, στρεφόμενων και πάλι ανατολικά, συναντά την γραμμή της σημερινής οδού Παλαιολόγου.

Επί του άξονος αυτού και με κατεύθυνση νοτιοδυτική διερχόταν μπροστά του σημείου, μέχρι σήμερα του Αγίου Δημητρίου, και προχωρεί μέχρι της γωνίας Αβέρωφ και Σατωβριάνδου. Στο σημείο αυτό εκάμπτετο προς βορρά και στη συνέχεια ακολουθεί προς δυσμάς την οδό Πατρόκλου μέχρι το ύψος της οδού Κοραή, τότε στρέφετε προς βορρά. Ακολούθως επί του άξονός της φθάνει στην οδό Δυοβουνιώτου, τότε ελάμβανε κατεύθυνση βορειοδυτική, διέσχισε τη δυτική πλευρά του λόφου του Αγίου Λουκά με κατεύθυνση προς βορρά και έφθανε μέχρι του σημείου, όπου το υψόμετρο ήταν 170μ.

Από εκεί στρεφόταν προς νότο και ανατολή και, κατέβαινε επί του άξονα της σημερινής οδού Τσιριμώκου, έτεμνε κάθετα τις οδούς Αχιλλέως (Ι. Μακροπούλου) και Υψηλάντου και ανέβαινε προς την ακρολαμίαν, και ενωνόταν στην βορειοδυτική γωνία αυτής. Το μήκος του τείχους αυτού υπερέβαινε τα 3 χιλ. (Βλέπε παρακάτω εικόνα)

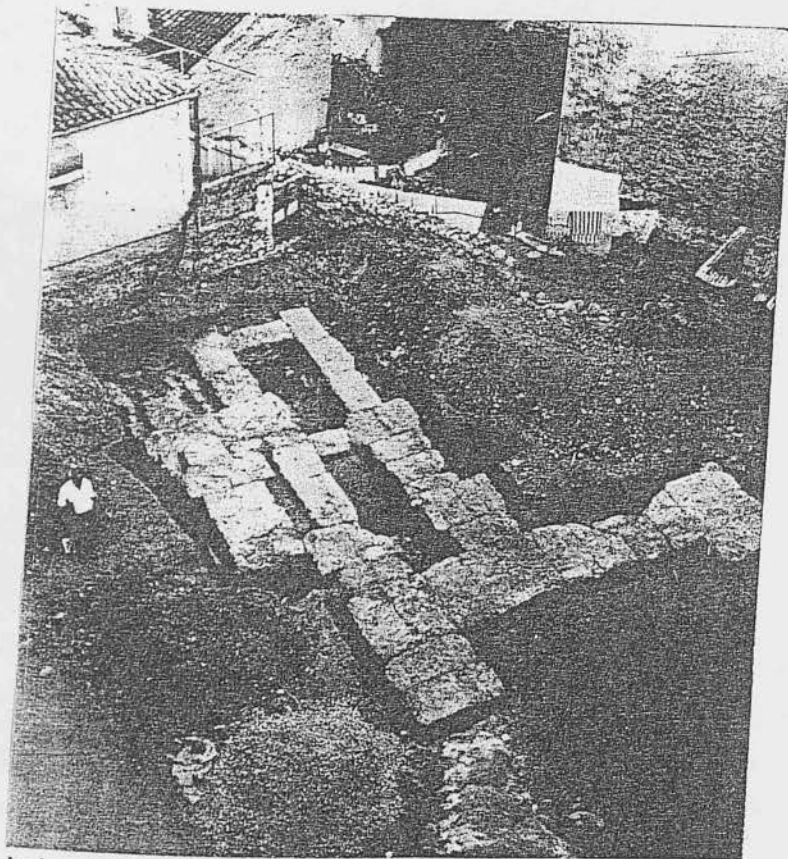
Τμήμα τείχους κατά μήκος
της οδού του Αγίου Λουκά (1971)

Πέρα όμως τούτου άλλο τείχος κάλυπτε τη βόρεια πλευρά της πόλης. Αυτό άρχιζε από τη βορειοδυτική γωνία της ακροαμίας και κατευθυνόμενο βορείως διερχόταν μπροστά από το σημερινό Γυμναστήριο, διέγραφε ημικύκλιο προς τα βορειοδυτικά μέχρι των σημερινών πηγαδουλιών και ενωνόταν με το εσωτερικό τείχος στην βόρεια αυτού πλευρά του λόφου του Αγίου Λουκά.

3. ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΗ

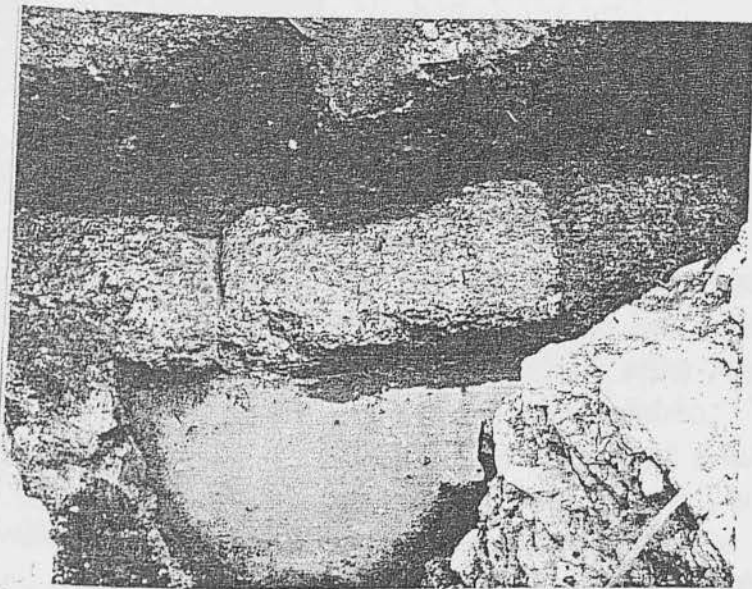
Στα προαναφερθέντα ως νέα του περιβόλου της Λαμίας λείψανα τείχους, τα οποία αναγνωρίστηκαν εσχάτως, κατόπιν εκσκαφικών εργασιών σε διάφορα οικόπεδα, θα πρέπει να προστεθούν:

1. η αποκαλυφθείσα προσφάτως ισοδομική τοιχοποιία αρχαίου κτιριακού συγκροτήματος στο οικόπεδο Ιωάννου Παπλή, επί της οδού Γιαννακούρα, βορείως και παραλλήλως της οδού Πατρόκλου, (Βλέπε παρακάτω εικόνα)

Λείψανα αρχαίου τείχους και κτιρίου στο οικοπέδο Ιωαν. Παππή

2. ο αποκαλυφθείς υπό προωθητήρος του Δήμου Λαμιέων τοίχος εξ ορθογωνίων παρόλιθων, κατά το μέσο της οδού Βασακάρη και στο σημείο συναντήσεως της με την οδό Δυοβουνιώτου, (το διαμορφωθέν προσφάτως πλάτωμα)
 3. το τμήμα τείχους στο γωνιακό οικόπεδο Καρφή (Φειδίου και Λεωσθένους),
 4. Το τμήμα οχυρωματικού πύργου, ισοδομικώς κτισμένου εντός του οικοπέδου Κ. Παπαθανασίου (οδός Δροσοπούλου), και
 5. τα παρόμοια ωσαύτως λείψανα στο επί της οδού Χαντζοπούλου οικόπεδο Βασ. και Ηρακ. Μπελιάνη
- Τα κλασσικά αυτά λείψανα, τα οποία οπωσδήποτε ανήκουν στους οχυρωματικούς πύργους του τείχους και στο τμήμα αυτού, καθιστούν υποχρεωτική την μετατόπιση εκ της σημειουμένης υπό του Stahlin γραμμής του προς Αγιον Λουκά ανερχομένου περιβόλου της πόλεως. Τοιουτοτρόπως προσδιορίζεται ακριβώς και μετά βεβαιότητας η θέση του τείχους στο σημείο, όπου αποκαλύφθηκαν τα ανώτερα λείψανα. (Βλέπε παρακάτω εικόνα)

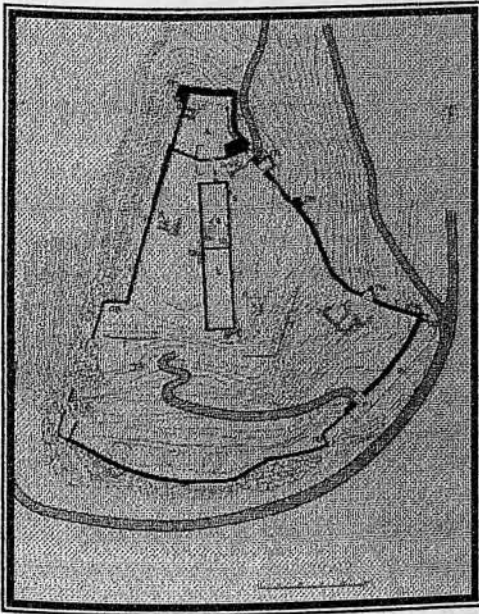
Λείψανα αρχαίου τείχους εντός του
οικοπέδου Μπεχιάνη

Οι παρά τις οδούς Θερμοπυλών και Λεωνίδου εκ του
οικοπέδου Ξυδιά εκσκαφικές εργασίες ανασυρθέντες ορθογώνιοι
πωρόλιθοι μεγάλων διαστάσεων και τα παρατηρηθέντα τμήματα
στο οικοπέδο Παπανάγνου μαρτυρούν αναμφισβήτητα ύπαρξη και
εκεί τείχους.

Τμήμα τείχους στο οικοπέδο
Παπανάγνου στην οδό Λεωνίδου

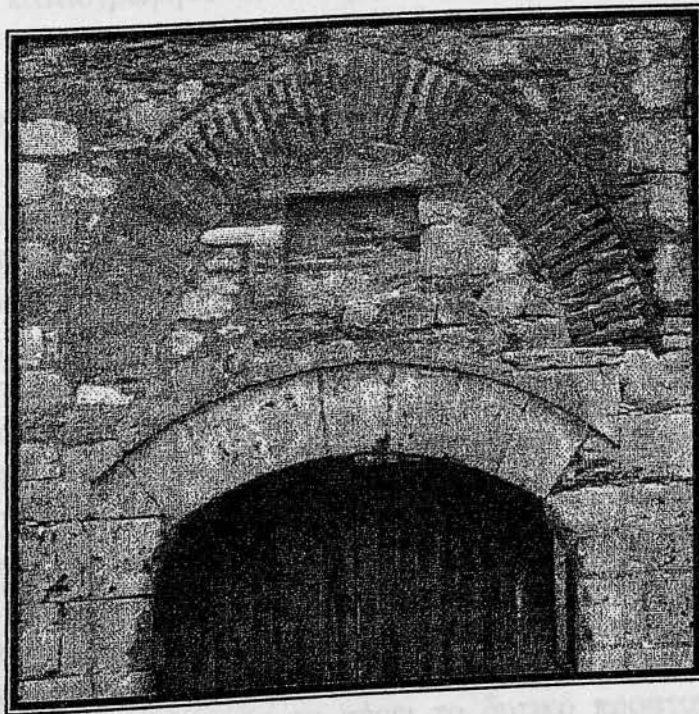
Δ5. ΠΥΛΕΣ ΚΑΙ ΠΥΡΓΟΙ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

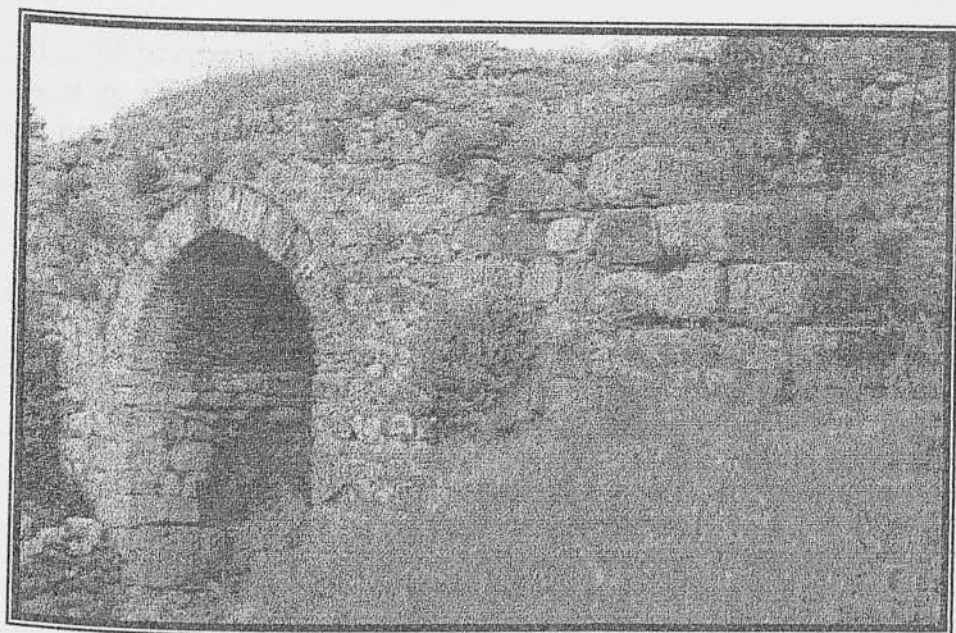
(Βλέπε σχεδιάγραμμα)

Το κάστρο έχει δύο πύλες, μια στα νοτοανατολικά, (Π1) από την οποία γινόταν η επικοινωνία με την κάτω πόλη, και μια στα βορειοανατολικά, που γινόταν η επικοινωνία με την άνω πόλη, και μία στα βορειοανατολικά (Π2) που έδινε διέξοδο στα υψόμενα της Όθρυος. Η Νοτιοανατολική πύλη λεγόταν Σιδηρά και ήταν η κύρια είσοδος. Η προσπέλασή της απ' έξω γίνεται με ράμπα (Ρ) μήκους 55μ. και πλάτος 5 μ. Το ύψος της εσωτερικά είναι 2,95 μ. και το μήκος

της είναι 2,09 μ. Εξωτερικά έχει τοξωτό υπέρθυρο από πορόλιθους και πάνω από το πλίνθινο ανακουφιστικό τόξο. (Βλέπε παρακάτω εικόνα)

Στο τύμπανο που σχηματίζεται ανάμεσά τους υπάρχει τετράγωνη αβαθής κόγχη, όπου πιθανώς ήταν τοποθετημένο ανάγλυφο ή οικόσημο . Εσωτερικά έχει τοξωτό ημικυλινδρικό υπέρθυρο που βρίσκεται 1,60 μ. ψηλότερα από το εξωτερικό

Οι παραστάδες είναι ενισχυμένες εσωτερικά με παχή τοίχο όπου ανοίγονται δύο αβαθής κόγχες που επιστέφονται με τόξα από πλίνθους. Μικρή λίθινη κλίμακα συνδέει την πύλη με τον περιδρόμο. Θολωτό ημικυλινδρικό υπέρθυρο από πλίνθους έχει και η βορειοανατολική πύλη, στην οποία καταλήγει ο σύγχρονος δρόμος. Η νότια παραστάδα της πύλης αυτής καταστράφηκε κατά τη μεταφορά υλικών για την παράνομη εγκατάσταση στο εσωτερικό της ακρόπολης τηλεπικοινωνιακού σταθμού του ΟΤΕ.

Ο γάλλος περιηγητής Paul Lucas, ο οποίος πέρασε από τη Λαμία το 1706, μας πληροφορεί ότι πάνω από την πύλη από την οποία μπήκε στο κάστρο υπήρχε εντοιχισμένο ανάγλυφο. << Παρατήρησα ανάγλυφο σε λευκό μάρμαρο, που παριστάνει ένα πρόσωπο που κρατά μουσικό όργανο, πιθανώς λύρα και κοντά σε αυτό ένα άλλο μικρό πρόσωπο με κουκούλα, σε στάση ανθρώπου που πρόκειται να χορέψει.... >>

Το ίδιο ανάγλυφο αναφέρει ότι είδε και ο Ιωάννης Βορτσέλας το 1860, εντοιχισμένο πάνω από την βορειοανατολική πύλη. Υποστηρίζει μάλιστα ότι παριστάνει το Φοίνικα ή το Χείρωνα να διδάσκει μουσική ή χορό στον Αχιλλέα, ενώ άλλοι διατυπώνουν την άποψη ότι παριστάνει το Χείρωνα και τον Αχιλλέα που τιμούν τους νεκρούς με αγώνες. Η απώλεια του αναγλύφου αυτού, εμποδίζει κάποια ερμηνευτική προσέγγιση ' η πιθανότερη θέση του, παρά τις αντικρουόμενες πληροφορίες θα πρέπει να ήταν στην κόγχη της νοτιοανατολικής (κεντρικής) πύλης.

Το βόρειο τμήμα του κι εν μέρει το δυτικό προστατεύονταν από τον πύργο της βορειοδυτικής γωνίας (Π1) η κεντρική πύλη από την πυργοειδή εξοχή (Π2) της νότιας πλευράς και τον ορθογώνιο πύργο (Π3) της ανατολικής γωνίας η βορειοανατολική πύλη από δύο ορθογώνιους πύργους (Π4, Π5) στα αριστερά της και τις γωνιώδεις εσοχές στα δεξιά της.

Η βορειοανατολική πλευρά ενισχύεται από μια τριγωνική προεξοχή (Π 6) και η δυτική από δυο γωνιώδεις εξοχές και ένα προμαχώνα (ΠΡ) στο νότιο τμήμα της. Στα νοτιοδυτικά, φυσικό οχυρό αποτελούσε ο ίδιο ο βράχος της ακρόπολης. Σήμερα η ακρολαμία παρά τα ερειπωμένα τμήματα, τους κατεστραμμένους τοίχους του και τα εμβολικά κτίρια διατηρεί ολοζώντανη ακόμα αγριωπή πολεμική του έκφραση. Έκφραση η οποία εξακολουθεί να διευκολύνει του επισκέπτες εις την ανάμνηση των ιστορικών γεγονότων τα οποία διαδραματίστηκαν εντός και περίξ των τειχών αυτής.

Δ6. ΤΟΙΧΟΔΟΜΙΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

(Βλέπε προϋγούμενο διάγραμμα)

Ο περίβολος του κάστρου της Λαμίας δεν είναι έργο μιας συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου. Οικοδομήθηκε με την πάροδο των αιώνων από τους κατά καιρούς κυρίαρχους του οχυρού σύμφωνα με τον τρόπο δόμησης και τα αμυντικά συστήματα κάθε εποχής με πυρήνα τα λείψανα των τειχών της αρχαίας ακρόπολης.

Το παλαιότερο σωζόμενο τμήμα του (α) βρίσκεται στη βορειοδυτική γωνία της δυτικής πλευράς. Είναι χτισμένο κατά το πολυγωνικό σύστημα και χρονολογείται στον 5^ο αιώνα π.Χ. Πολυγωνικές πέτρες σε δεύτερη χρήση (α') συναντώνται στην προς Ν. συνέχεια του πολυγωνικού τμήματος και στη βορειοανατολική πλευρά κυρίως στο νότιο τμήμα της.

Το επόμενο χρονολογικά τμήμα, (β) χτισμένο κατά το ισόδομο τραπεζιόσημο σύστημα που χρησιμοποιείται συχνότερα την περίοδο 425 έως 375 π. Χ., απαντά στη βάση του βορειοδυτικού πύργου.

Τραπεζιόσχημες πέτρες σε δεύτερη χρήση (β') είναι ορατές στα δεξιά της βορειοανατολικής πύλης.

Το τρίτο σύστημα λιθοδομής είναι το ισόδομο ορθογώνιο, που σώζεται σε καλή κατάσταση στο τμήμα (γ) της βορειοανατολικής πλευράς, (γ) αμέσως μετά τον πύργο της ανατολικής γωνίας. Οι κατώτεροι δόμοι του σώζονται στην αρχική τους μορφή οι ανώτεροι και το συνεχόμενο προς τα βορειοδυτικά τμήμα του (γ') είναι κατασκευασμένα από οικοδομικό υλικό σε δεύτερη χρήση. Ισόδομα τμήματα συναντούμε επίσης στη βάση της δυτικής πλευράς. Από αυτά, το βορειότερο (γ) διατηρεί την αρχική του μορφή, ενώ στο νοτιότερο (γ') το υλικό έχει ξανά χρησιμοποιηθεί. Με τον ίδιο τρόπο είναι χτισμένο και το τείχος της πόλης, του οποίου η κατασκευή άρχισε την εποχή του Λαμιακού Πολέμου, τότε που ο Αντίπατρος ανακαίνισε την οχύρωση της πόλης (Διόδωρος Σικελιώτης), και ολοκληρώθηκε στους χρόνους της Αιτωλικής Συμπολιτείας.

Οι προσθήκες των παλαιοχριστιανικών και βυζαντινών χρόνων καθώς και οι επεμβάσεις των ξένων κατακτητών του Μεσαίωνα και κυρίως των Φράγκων και των Καταλανών που διακρίνονται σε όλο το μήκος του περιβόλου και χαρακτηρίζονται από μικρές πέτρες μεταξύ των οποίων παρεμβάλλονται κεραμίδια και αμμοκονίαμα έδωσαν σε γενικές γραμμές στον περίβολο την σημερινή του μορφή.

Κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας έγιναν νέες συμπληρώσεις και επιδιορθώσεις στο εσωτερικό του κάστρου και στον περίβολο, κυρίως στην ανώτερη ζώνη του, που απέκτησε πλάτος 4-5 μ. Την ίδια εποχή διαμορφώθηκαν οριστικά και οι πύλες. Χαρακτηριστικό γνώρισμα των Τουρκικών τμημάτων αποτελεί η χρήση του ασβεστοκονιάματος ως συνδετικού υλικού.

Δ7. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

(Βλέπε προϋγούμενο διάγραμμα)

Εσωτερικά ο χώρος του κάστρου διαιρείται σε τρία μέρη από δύο εγκάρσιους τοίχους. Πιθανότατα η διαίρεση αυτή έγινε από τους Φράγκους ή τους Καταλανούς και έδινε τη δυνατότητα εσωτερικής άμυνας σε περίπτωση παραβίασης της νοτιοανατολικής (κεντρικής) πύλης, λόγω της υψομετρικής διαφοράς των τριών αυτών τμημάτων του.

Το βόρειο τμήμα (ακροπύργιο) είναι το ψηλότερο και χρησίμευε ως τελευταίο καταφύγιο των υπερασπιστών του κάστρου.

(Βλέπε παρακάτω εικόνα)

Ο νότιος διαχωριστικός τοίχος που διατηρείται σε καλή κατάσταση και έχει στο επάνω τμήμα του περίδρομο και επάλξεις για την άμυνα των πολιορκημένων.

Η είσοδος στο Ακροπύργιο γίνεται από μία πύλη με τοξωτό υπέρθυρο από πωρόλιθους. Στα δεξιά της πύλης υπάρχει ένα μικρό κτίσμα με καμαρωτή οροφή, σήμερα επισκευασμένο, που θα πρέπει να χρησιμοποιούσαν οι Τούρκοι ως πυριτιδαποθήκη ή κρατητήριο.

Το νοτιοανατολικό τμήμα είναι επικλινές και διατρέχεται από δρόμο που συνδέει την κεντρική πύλη με το μεσαίο πλάτωμα. Τα δύο αυτά τμήματα χωρίζονται μεταξύ τους από ένα αναλημματικό τοίχο (Τ) που σώζεται αποσπασματικά, ο οποίος ξεκινούσε από το βορειοανατολικό τοίχο του περιβόλου και κατέληγε σε ένα μικρό πλάτωμα στη νοτιοδυτική γωνία. Το πλάτωμα αυτό χρησίμευε στο Μεσαίωνα ως προμαχώνας (ΠΡ) και ήταν εφοδιασμένο με μια δεξαμενή. (Δ) Λείψανα τοίχων στη γωνία αυτή πρέπει να ανήκουν σε τζαμί, του οποίου ο μιναρές εικονίζεται σε χαλκογραφίες του 19^{ου} αιώνα. Ο χώρος του κάστρου κατοικήθηκε την περίοδο της τουρκοκρατίας σύμφωνα με πληροφορίες του Τούρκου περιηγητή Εβλία Τσελεμπή (1668) και του γάλλου Paul Lucas (1706), που επιβεβαιώθηκαν από τις πρόσφατες ανασκαφές.

Την εποχή του Όθωνα κτίσθηκε στο κέντρο του μεσαίου πλατώματος στρατώνας (Σ) για τις ανάγκες των παραμεθόριων δυνάμεων, ο οποίος εξακολούθησε να χρησιμοποιείται έως τις αρχές του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Στον ανατολικό τοίχο του, εξωτερικά, σώζονται ακόμα οι κρίκοι στους οποίους δένονταν τα άλογα. Στην βορινή αίθουσα του ισογείου, που χρησίμευε ως στάβλος, διατηρούνταν ορατοί ανάλογοι κρίκοι μέχρι την αποκατάστασή της. Η στέγη του στρατώνα κατέρρευσε από έκρηξη της πυριτιδαποθήκης που συντάραξε ολόκληρη την πόλη μετά από πτώση κεραυνού στις 10 Αυγούστου 1871.

Ακολούθησε η ερείπωση του οικοδομήματος, στην οποία συνέβαλε και η διαρπαγή του καταρρέοντος υλικού του από τους κατοίκους της περιοχής για τις οικοδομικές τους δραστηριότητες.

Τη μέχρι πριν από λίγα χρόνια ομόφωνη άποψη περιηγητών και μελετητών για την κατεδάφιση του στρατώνα <<που καταστρέφει τη γραφική θέα του κάστρου>> αντέκρουσε η σύγχρονη αντίληψη.

Σχετικός μ' αυτό ο διάσημος γεωλόγος και αρχαιολόγος Philippon, ο οποίος επισκέφθηκε την πόλη κατά το έτος 1883 γράφει: <<Η γραφική θέα του Κάστρου καταστρέφεται από ένα στρατώνα, που έκτισαν στο ψηλότερο μέρος κατά την εποχή του Όθωνος>>.

Άντληση στοιχείων Δ6, Δ7, Δ8, : Μ. Φ. Παπακωσταντίνου Κάστρο
Λαμίας

Ο επισκεφθείς επίσης την Λαμία το έτος 1912 Γερμανός αρχαιολόγος - καθηγητής F. Stahlin αναφέρει σε σχετική μελέτη του : << Στο εσωτερικό του Φρουρίου έχει απαθαισθή η εποχή του Όθωνος με εν τετραγωνικό κιβώτιο κάποιου στρατώνος, ο οποίος καταστρέφει την γραφικότητα του Κάστρου >>.

Εξ άλλου ο Γάλλος αρχαιολόγος, Καθηγητής Yves Bequignon, ο οποίος το 1937 εξέδωσε σύγγραμμα περί της κοιλάδας του Σπερχειού, συμπληρώνει της γνώμης των άλλων ως εξής : << Σήμερα το μεγάλο πλάτωμα του Φρουρίου φέρει ένα στρατόνα κτισμένο από τον βασιλιά Όθωνα, ορατό δυστυχώς από παντού >>. Όμως η αισθητική του κτιρίου δεν πρέπει να υποσκελίζει την ιστορική του σημασία.

Δ8. ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΟΛΟΥ

Η αμυντική δυνατότητα της νοτιοδυτικής γωνίας του οχυρού, ολόκληρης της μεσημβρινής πλευράς και μικρού σχετικώς τμήματος της δυτικής, ενισχύετο από τον απότομο, φυσικό οχυρό, βράχο, επί του οποίου είναι κτισμένη η Ακρολαμία. Γι' αυτό δεν προέκυψε ανάγκη ανεγέρσεως πυργοειδών προβόλων. Αντιθέτως παρατηρείται ορθογώνιος πυργοειδής εξοχή κατά την ανατολική γωνία, όπου το ισοδομικό αρχαίο τμήμα. Έτσι παρείχετο ευχέρεια στους υπερασπιστές να αποκρούουν εκείνους, οι οποίοι προσέβαλαν την πλευρά αυτή και αποπειράθηκαν να παραβιάσουν την λεγόμενη σιδηρά (κεντρική) πύλη.

Ομοίως, επί της βορειοανατολικής πλευράς σώζονται καλά δύο οχυρωματικοί πύργοι και μια γωνιώδης εξοχή. Γι' αυτό καθιστατά περισσότερο αποτελεσματική η άμυνα, αφού οι επιτιθέμενοι θα χτυπόντουσαν και από πλάγια. Ιδιαίτερα σκόπιμη φαίνεται η ύπαρξη του αριστερού της βόρειας πύλης.

Είναι βέβαιο ότι εκ του δώματος του πύργου αυτού θα απεκρούοντο επιτυχώς οι αποπειρώμενοι εχθροί να εισέλθουν από την πύλη αυτή ενώ δεξιά θα εβάλλοντο από την κορυφή του μεγαλοπρεπούς τμήματος του τείχους. Αυτό παρουσίαζε γωνιώδη κάμψη προς τα έσω, παρείχε μεγαλύτερη ευχέρεια άμυνας στους ισταμένους επί της Β.Α. γωνίας υπερασπιστάς. Διότι ήταν αδύνατο με ευκινησία να

περιτρέχουν το τείχος και από του δώματος του εσωτερικώς κειμένου γωνιαίου πύργου, δεξιά το εισερχόμενο, να αποδεκατίζουν τους επιτιθέμενους.

Το δυτικό και βόρειο τμήμα προστατευόταν αποτελεσματικός από την πυργοειδούς δυτική γωνία του βόρειου τείχους, καθώς και από την κατά το μέσον της δυτικής πλευράς γωνιάδους εσοχής τούτου.

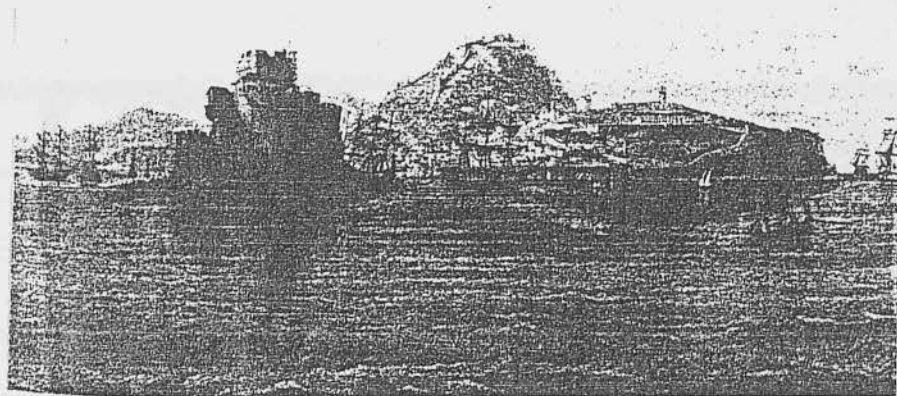
Δ9. ΣΤΡΑΤΩΝΑΣ

Ο οθωνικός στρατώνας κτίστηκε στο κέντρο περίπου του επίπεδου πλατώματος που υπάρχει στην κορυφή του λόφου του κάστρου, πιθανώς στη θέση παλιότερου ανακτόρου του πασά, κατά την περίοδο 1843 - 1863.

Άντληση στοιχείων Γ. Ντέλλας, Κάστρο Λαμίας

Δε γνωρίζουμε την ακριβή χρονολογία της κατασκευής του ούτε τον αρχιτέκτονα ή το μηχανικό που τον κατασκεύασε. Ο στρατώνας του Ναυπλίου, που έχει την ίδια μορφή με αυτόν της Λαμίας, είχε κτιστεί πριν από το 1841, όπως μαρτυρεί σχετική λιθογραφία.

Ομοιότητες του στρατώνα της Λαμίας με του Ναυπλίου
Πιστεύεται πως ο αρχιτέκτονας ήταν ο ίδιος

Έτσι μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο αρχιτέκτονας ή ο μηχανικός είναι ο ίδιος και ότι ο στρατώνας έχει γίνει βάσει των ίδιων σχεδίων. Ανάλογοι στρατώνες υπάρχουν και σε άλλες ελληνικές πόλεις, όπως η βορινή πλευρά του στρατώνα του Άργους που κατεδαφίστηκε το 1938 από το στρατό.

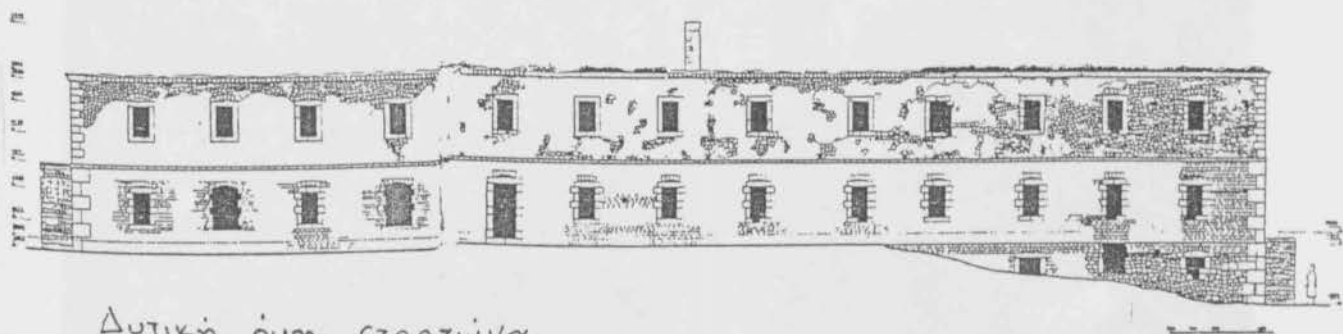
Μέχρι το 1941 χρησιμοποιούνταν ως στρατώνας, και σώζονται ακόμα οι κρικοί όπου έδεναν τα άλογα στην ανατολική πλευρά εξωτερικά (μέχρι τις εργασίες αποκατάστασης σωζόταν και στην βορινή αίθουσα του ισουγείου εσωτερικά). Κατά τον εμφύλιο πόλεμο κάτοικοι από τη γύρω περιοχή χρησιμοποίησαν την ξυλεία του στρατώνα για την κατασκευή παρατηρημάτων για να στεγαστούν.

Η ύπαρξη του στρατώνα του Όθωνα έχει άρρηκτα δεθεί με την ιστορία της πόλης της Λαμίας και, παρά την απλή αρχιτεκτονική του, αποτελεί μνημείο, σημείο αναφοράς και σύμβολο της πόλης.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ:

Το κτήριο του στρατώνα είναι ένα ορθογώνιο επίμηκες κτίσμα (διαστ. 13,50x66 μ.), διάφορο με υπόγειο σε τμήμα της κάτοψης στη νότια πλευρά προς την πλαγιά του λόφου. Είχε τετράριχτη ξύλινη στέγη με κεραμίδια, που δε σώζεται σήμερα.

Χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής του κτιρίου είναι η συμμετρική οργάνωση των δυο μακρών όψεων (ανατολικής και δυτικής) με δεκαεπτά παράθυρα και στους δυο ορόφους.

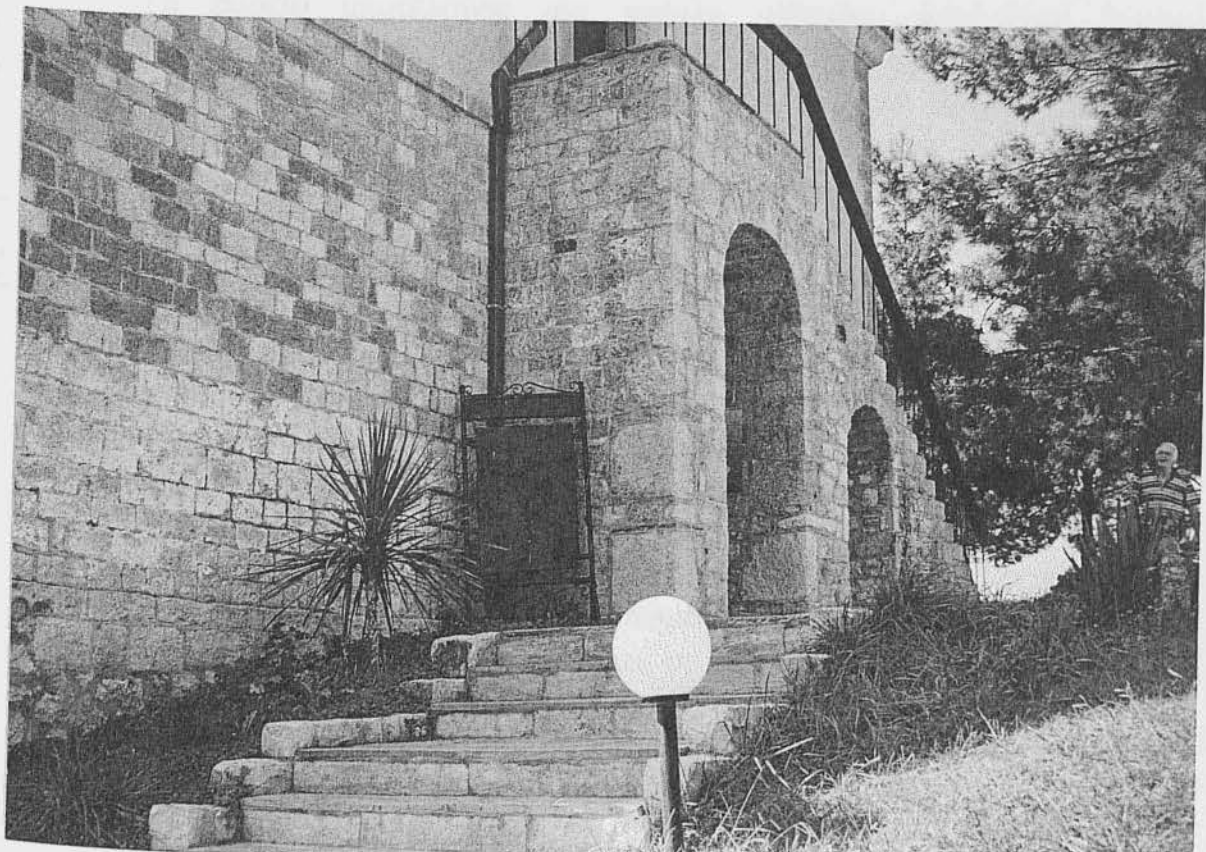

Δυτική όψη στρατώνα

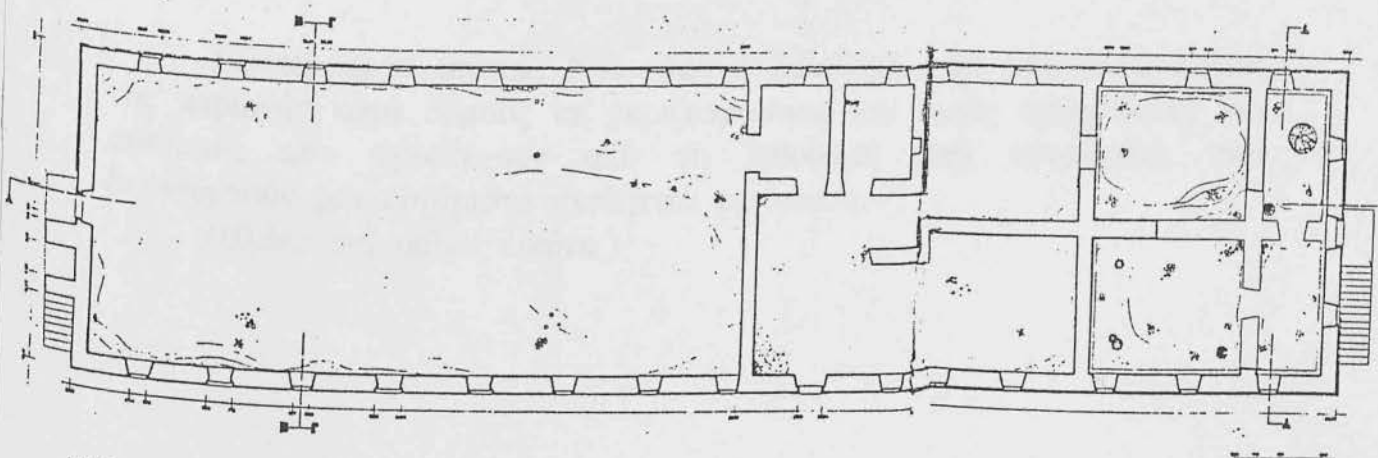
Στη δυτική όψη το μεσαίο ισόγειο άνοιγμα είναι η κεντρική είσοδος του κτιρίου. Η βόρεια όψη φέρει από μια είσοδο στο ισόγειο και στον όροφο, με πέτρινη εξωτερική κλίμακα, ενώ η νότια όψη έχει μια είσοδο στο υπόγειο (που βρίσκεται στο ύψος του φυσικού εδάφους) και μια στο ισόγειο, όπου οδηγεί πέτρινη εξωτερική κλίμακα.

Είσοδος του στρατώνα

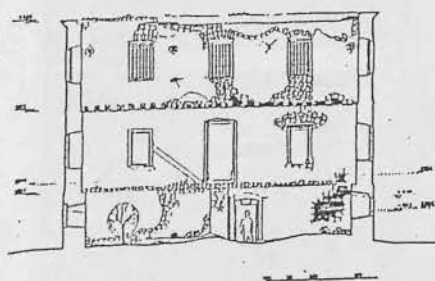

Η τελευταία φέρει δυο παράθυρα εκατέρωθεν της εισόδου του
 ισογείου και τρία παράθυρα στον όροφο.
 Η κάτοψη του χωρίζεται από εγκάρσιους προς τους επιμήκεις τοίχους,
 που φθάνουν μέχρι την οροφή του κτιρίου.

Κάτοψη Ισογείου στρατώννα

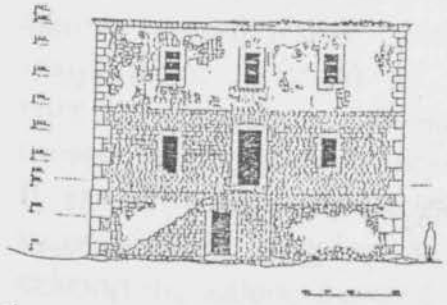
Το βόρειο αποτελούσε μια μεγάλη αίθουσα ορθογώνιο, διαστ. 29x13,50μ., με πιθανώς ξύλινες κολόνες παράλληλες με τη μεγάλη πλευρά και στο μέσο. Η αίθουσα αυτή στο ισόγειο προοριζόταν για στάβλους, ενώ στον όροφο προοριζόταν πιθανότατα για θάλαμος στρατιωτών. Το δεύτερο μεσαίο τμήμα φέρει στο ισόγειο δύο παράλληλους προς τις επιμήκεις πλευρές τοίχους σχηματίζοντας ένα διάδρομο. Προς την ανατολική πλευρά διαμορφώνονται τρεις μικροί χώροι, ένας από τους οποίους είχε υπολείμματα εστίας με καπνοδόχο. Η δυτική πλευρά αποτελεί το χώρο εισόδου του κτιρίου (όπου υπάρχει και η θύρα εισόδου). Το τρίτο μεσαίο τμήμα αποτελείται από δυο μακρόστενες αίθουσες παράλληλες με τις δυο επιμήκεις πλευρές του κτηρίου. Επικοινωνεί με το τέταρτο τμήμα με θύρα στο ισόγειο και με το δεύτερο με θύρα στο ισόγειο και με το δεύτερο με θύρα στο ισόγειο και στον όροφο. Το τέταρτο και νότιο τμήμα χωρίζεται με δυο καθέτους τοίχους που διαμορφώνουν τέσσερα δωμάτια στο υπόγειο με απευθείας είσοδο απ' έξω. Στο ισόγειο μειώνονται σε τρία και έχει πρόσβαση από εξωτερική λίθινη κλίμακα, ενώ στον όροφο οι εσωτερικοί τοίχοι γίνονται αρκετά λεπτοί και η πρόσβαση γινόταν μέσω εσωτερικής ξύλινης κλίμακας, όπως έδειχναν τα ίχνη της πάνω στο νότιο τοίχο

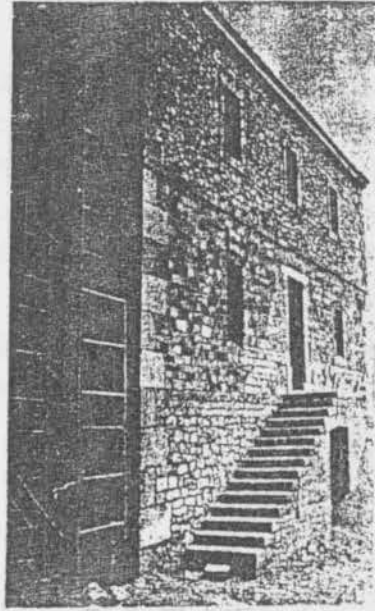
Εγκάρσια τομή στο χώρο με το υπόγειο

Εξωτερικά το ισόγειο έχει εμφανή λιθοδομή από λαξευτούς λίθους της περιοχής κατά δόμους σε γκριζοπράσινες και φαιές αποχρώσεις, και αριθμούς που προεξέχουν από τη λιθοδομή από κουρασάνι, που δημιουργούν μια ευχάριστη αισθητικά εντύπωση.

(Βλέπε παρακάτω εικόνα)

Νότια όψη στρατώννα

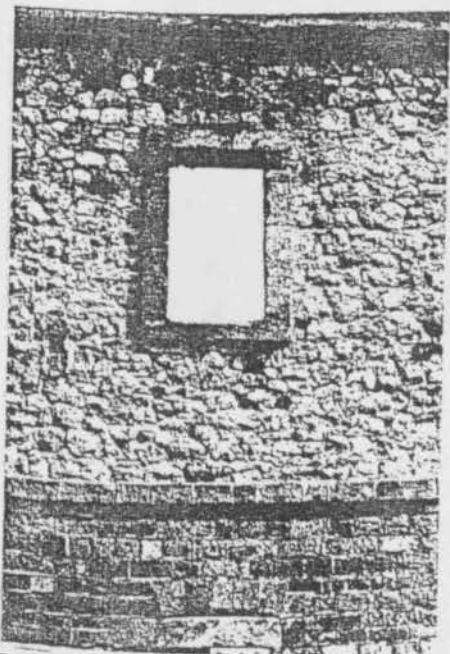

Οι γωνιόλιθοι και τα πλαίσια των εξωτερικών θυρών είναι από διαφορετικό λίθο, πιο σκληρό και σε απόχρωση γκρι - άσπρο.

Νότια είσοδος

Τα πλαίσια των παραθύρων είναι κατασκευασμένα από πορόλιθο σε απόχρωση μπεζ

Μεταξύ του ισόγειου και του ορόφου μεσολαβεί περιμετρική πώρινη προεξέχουσα ταινία, πλ. 15 εκ. Ο όροφος είναι εξωτερικά επιχρισμένος με σοβά με κοκκινομπέζ απόχρωση. Το υπόγειο εξωτερικά είναι από αλάξευτη λιθοδομή από γκριζωπό λίθο σε εξοχή ως προς το ισόγειο, που στο πάνω μέρος γίνεται λαξευτή με τέσσερις δόμους.

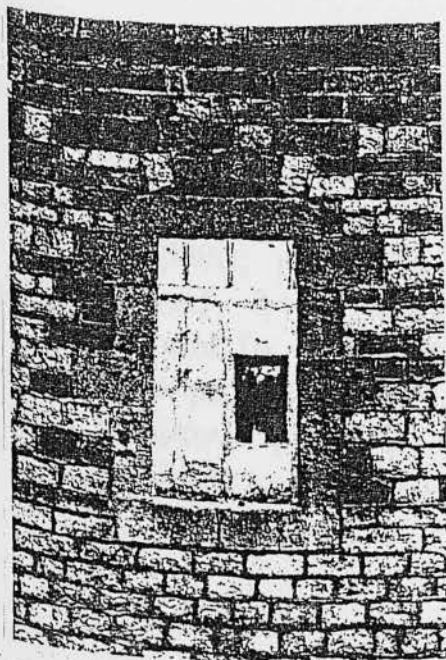
Η επίστεψη του κτιρίου γίνεται με γείσο ενδιαφέρουσας διατομής διπλής καμπυλότητας, επιχρισμένο, εκτός από τις τέσσερις γωνίες, που είναι από πελεκητούς λίθους όμοιους με τους γωνιόλιθους.

Τα πλαίσια των παραθύρων του ορόφου είναι από πωρόλιθο σε μικρή εξοχή.

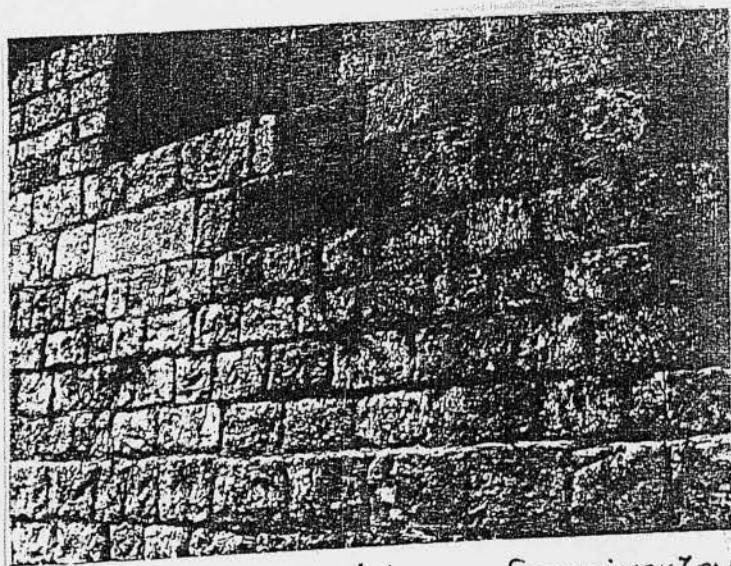

Άποψη του Διοχέλου - 1^ο ορόφου

Γειβο-παράθυρο ορόφου

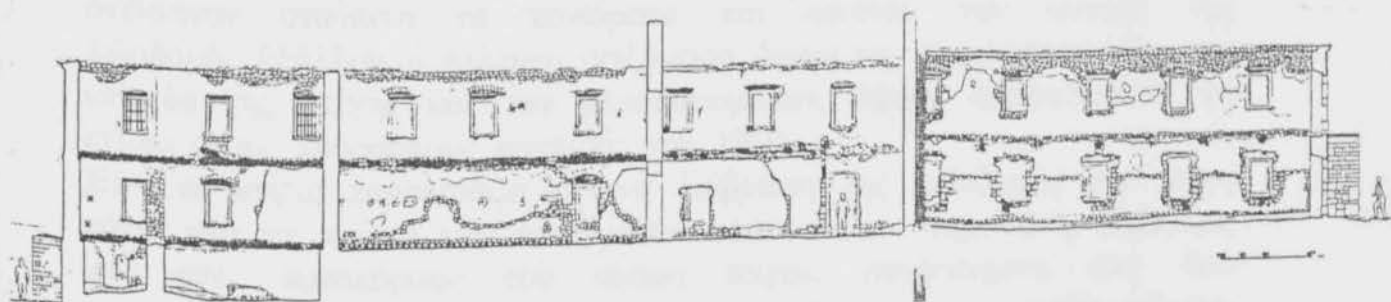

Κάτω από τα παράθυρα διακρίνονται
οι κρικοί για τα άλογα
ζήτρεα δεν υπάρχουν

Τα ανώφλια των ανοιγμάτων εξωτερικά είναι από ενιαίους πωρόλιθους, ενώ τα εσωτερικά ανώφλια φέρονται από ξύλινα δοκάρια. Πάνω από τα ανώφλια υπάρχουν ανακουφιστικά τόξα.

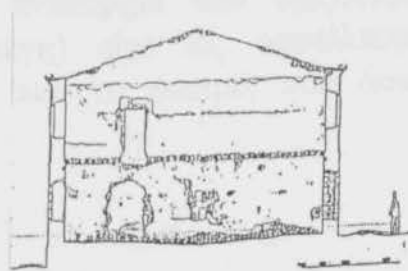
Δε σώζονται δυστυχώς τα ξύλινα κουφώματα των ανοιγμάτων (θύρες - παράθυρα) και δεν μπορούμε να γνωρίζουμε την ακριβή μορφή τους.

Οι τοίχοι είναι λίθινοι και τα πάχη των τοίχων είναι για μεν τους εξωτερικούς του υπογείου 1μ., του ισογείου 0,78μ., και του ορόφου 0,66μ., ενώ για τους εσωτερικούς από 0,80 έως 0,60μ. ανάλογα. Το καθαρό ύψος του ισογείου είναι 3μ. περίπου, ενώ του ορόφου 3,60μ. Το καθαρό ύψος του ισογείου είναι περίπου 2,70μ. Το συνολικό ύψος του κτιρίου μαζί με τη στέγη στο νότιο τμήμα θα πρέπει να ξεπερνούσε τα 12μ. και στη βόρεια τα 9μ. Όλοι οι τοίχοι, εκτός όσων αναφέρθησαν, ήταν επιχρισμένοι.

Κατά μήκος τομή

Η θεμελίωση του στρατόνα είναι ανόμοια. Το μεγαλύτερο μέρος της έδρασής τους είναι βραχώδες, οπότε δεν υπήρχε ανάγκη σημαντικής σε βάθος θεμελίωσης. Όμως υπάρχουν και τμήματα που η θεμελίωση φθάνει σε βάθος μέχρι και 2μ., λόγω της φύσης του εδάφους (ανάμεσα σε βράχια) ή λόγω ύπαρξης προγενέστερων κατασκευών σε κάποιά τμήματα. Τα μεσοπατώματα αποτελούνται από ξύλινα δοκάρια και πέτσωμα. Εκτός από τη μεγάλη αίθουσα και το νοτιότερο μέρος του τέταρτου τμήματος, τα ξύλινα δοκάρια εδράζονταν στους εξωτερικούς επιμήκεις τοίχους και στους παράλληλους με αυτούς εσωτερικούς.

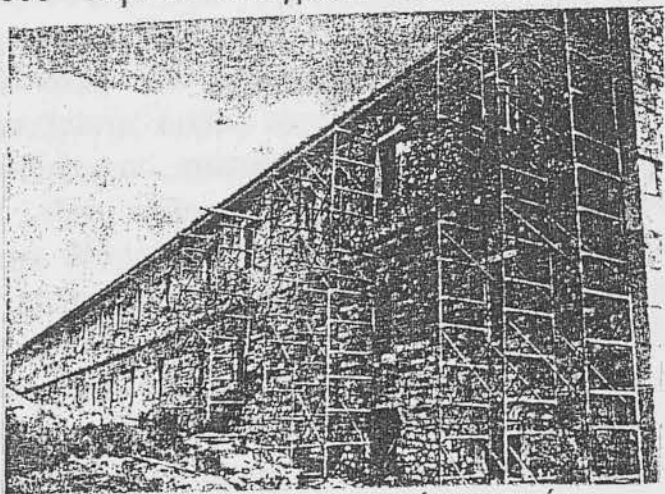

Εγκάρσια τομή στη μεγάλη αίθουσα

Πιθανότατα τα μεγάλα ξύλινα ζευκτά της στέγης φέρονταν απευθείας από τους εξωτερικούς επιμήκεις τοίχους. Δυστυχώς σήμερα δε σώζεται κανένα ξύλινο φέρον στοιχείο επιτόπου. Το κάτω δοκάρι του ζευκτού θα πρέπει να αποτελούνταν από διαδοχικά δοκάρια που θα ήταν δεμένα μεταξύ τους, καθότι είναι υπερβολικά δύσκολο να υπήρχαν ξύλινα δοκάρια μήκους 13μ. Τα μόνα ίχνη που μας δείχνουν τον τρόπο κατασκευής των μεσοπατωμάτων και της στέγης είναι οι οπές από τα δοκάρια στους τοίχους, οι ξυλοδεσιές. Η στέγη ήταν τετράριχτη (Όπως αποδεικνύει το οριζόντιο γείσο της στέγης και οι τριγωνικές απολήξεις των εγκάρσιων εσωτερικών τοίχων του κτιρίου) και η επικάλυψη της από κοιλόκυρτα κεραμίδια βυζαντινού τύπου. (Όπως δείχνουν τα ελάχιστα κεραμίδια που είχαν απομείνει πάνω στο γείσο μέχρι πρόσφατα.)

Η αφαίρεση της στέγης και των μεσοπατωμάτων είναι βασική αιτία για την επιδείνωση της κατάστασης του κτιρίου. Η βροχή και οι καιρικές συνθήκες, στις οποίες ήταν για πολλά χρόνια εκτεθειμένοι οι τοίχοι, διέβρωναν σταδιακά τα κονιάματα και μείωναν την αντοχή της λιθοδομής. Εξάλλου η έλλειψη οριζόντιου δεσίματος της κατασκευής, στα επίπεδα της στέγης και των μεσοπατωμάτων, άφησε απροστάτευτο το κτίριο στους πρόσφατους σεισμούς του 1980.

Έτσι το κτίριο παρουσιάζει έντονη διάβρωση της λιθοδομής στο ύψος πάνω από τα πρέκια των ανοιγμάτων του ορόφου, σημαντική απόκλιση από την κατακόρυφο του νότιου τοίχου, συνοδευμένη από δυο κατακόρυφες ρωγμές στα δυο ακραία ανοίγματα που επιδεινώθηκαν σημαντικά μετά το σεισμό.

Νέες κατακόρυφες ρωγμές δημιουργήθηκαν στους επιμήκεις τοίχους και στα σημεία σύνδεσης με τους εγκάρσιους τοίχους, που δημιουργήθηκαν από τη λειτουργία των εγκάρσιων τοίχων ως έμβολα στους επιμήκεις. Είναι βέβαιο ότι η ανυπαρξία των οριζόντιων ξύλινων διαφραγμάτων (μεσοπάτωμα και στέγη) είχε ως αποτέλεσμα τη μη ανάληψη των οριζόντιων ωθήσεων από το σεισμό, που άσκησαν οι εγκάρσιοι τοίχοι στους επιμήκεις.

Άλλες φθορές παρουσιάζονται στα πλαίσια των παραθύρων όπου είχαν αφαιρεθεί οι πωρόλιθοι και τα ξύλινα μικρά δοκάρια στα ανώφλια των ανοιγμάτων. Μερικοί εσωτερικοί τοίχοι κυρίως στον όροφο είχαν καταρρεύσει, υπήρχαν μάζα και είχαν φυτρώσει φυτά και δένδρα στο εσωτερικό του κτιρίου πριν από την έναρξη των εργασιών.

Η ερήμωση και η εγκατάλειψη όλου του χώρου του κάστρου τα τελευταία χρόνια συνέλαβαν στην υποβάθμιση του μνημείου. Οι λίγες στερεωτικές εργασίες, που έγιναν από την Αρχαιολογική Υπηρεσία το 1958 - 1960 και αφορούσαν την ανατολική, νότια και δυτική πλευρά του κάστρου και την ανατολική πύλη για άρση της ετοιμορροπίας, λίγο βοήθησαν στην ανάδειξη και αξιοποίηση του μνημείου και του χώρου του κάστρου ευρύτερα.

Δ10. ΥΔΡΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΛΑΜΙΑΣ

Είμαστε στη θέση να υποθέσουμε σήμερα ότι στην δυτικής πλαγιάς του λόφου, του Κάστρου, κατεβαίνει προς το ρεύμα Πηγαδουλίων - Δημοτικού Θεάτρου υπόγεια σήραγγα. Αυτό συνάγεται από τμήματα σήραγγος, τα οποία ανεγνωρίστησαν επί της αυτής σχεδόν προς την Ακρολάμιαν ευθείας κατά την εκσκαφή οικοπέδων.

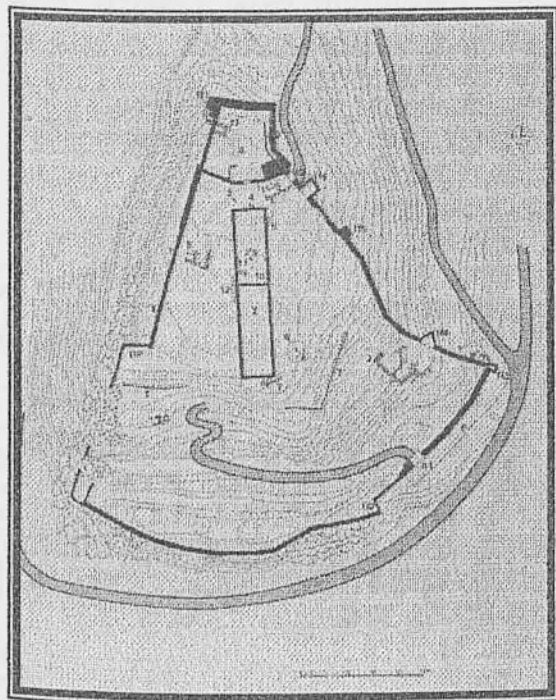
Συγκεκριμένως κατά την εκσκαφή του οικοπέδου Καραδήμα Σταματίου, επί της οδού Εκκλησιών υπερκείμενης οικίας του Καρανζαλη.

Παρόμοια τμήματα διεπιστώθησαν παλαιότερα κατά την ανέγερση οικιών που ευρίσκονται επί των οδών Χειμάρας και Ποσειδώνας, πλησίον του Κάστρου προς την θέσιν του σημερινού Δημοτικού Θεάτρου σήραξ συνέδεε τούτο με το έτερον φρουριακόν συγκρότημα, το οποίον ευρίσκετο εις τον απέναντι λόφο. Αλλά και αν ακόμη αυτό δεν συνέβαινε πρέπει οπωσδήποτε δια της αυτής σήραγγος να υδρεύετο υπογείως το Κάστρο με το ύδωρ του ρεύματος Πηγαδουλίων, το οποίον κατά την αρχαία εποχή θα ήταν άφθονο αφού και σήμερα νοτιότερα του Θεάτρου διατηρούνται εν λειτουργία «οι Επτά Βρύσες».

Ο τρόπος αυτός της υδρεύσεως θα καθίστατο αναγκαίος εις τας περιπτώσεις πολιορκίας της Ακρολαμίας και εφ' όσον το νερό, το αποθηκευμένων εντός κονστέρνας (δεξαμενής), θα εξαντλούνταν.

Άντληση στοιχείων Δ10. : 1) Τρ. Παπαναγιώτου Μνημεία Λαμίας

Δ11. Ανασκαφές - Αναστηλώσεις

Εκτεταμένες αναστηλωτικές εργασίες πραγματοποιήθηκαν το 1958 - 1959 για την επισκευή και στερέωση των ετοιμόρροπων τμημάτων της τοιχοποιίας και την αναστύλωση του πύργου. Το 1994 συμπληρώθηκε μερικώς και στερεώθηκε η βορειοανατολική πύλη.

Οι πρώτες επιφανειακές έρευνες στο χώρο του Κάστρου έγιναν το 1974 από την ΙΔ' Εφορεία Παροϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και είχαν ως αποτέλεσμα τον εντοπισμό και την περισυλλογή πολλών πρωτοσελλαδικών, μεσοελλαδικών και μυκηναϊκών οστράκων. Ακολούθησε

δοκιμαστική ανασκαφή βόρεια του στρατώνα που αποκάλυψε μια μεσοελλαδική ταφή (1900 - 1600 π.Χ.) και έναν τοίχο μεσοελλαδικού ή μυκηναϊκού οικοδομήματος. Τα σημαντικά αυτά ευρήματα, τα μόνα μέχρι στιγμής ίχνη κατοίκησης στην ακρόπολη πριν από τον 5ο αι. π.Χ. εποχή στην οποία χρονολογείται το αρχαιότερο τμήμα του τείχους, οδήγησαν στην υπόθεση ότι το Κάστρο της Λαμίας είναι δυνατόν να αναζητηθεί μια από τις πόλεις του βασιλείου του Αχιλλέα που αναφέρονται στον Κατάλογο των Πλοίων (Ιλιάδα, Β. 680), ίσως η ομηρική Άλος.

Μεταξύ των ετών 1985 - 1989, με αφορμή τις εκσκαφές στα πλαίσια των εργασιών ανάπλασης - διαμόρφωσης του χώρου, διεξήχθησαν επείγουσες σωστικές ανασκαφές που αποκάλυψαν σποραδικά οικοδομικά λείψανα κυρίως της περιόδου της τουρκοκρατίας και ελάχιστα παλαιότερα, των οποίων η ακριβής ταύτιση δεν είναι δυνατή λόγω της περιορισμένη έκτασης των ανασκαφών.

(Βλέπε διάγραμμα)

Πάντος θα πρέπει να σχετίζονται με την κατοίκηση του Κάστρου λείψανα τοίχων από αργούς λίθους, βρέθηκαν στον ανυφορικό δρόμο που οδηγεί από τη βορειοανατολική πύλη στο εσωτερικό του Κάστρου (στο διάγραμμα το 1), στη νοτιοανατολική γωνία που ανοίκουν σε οικοδόμημα με εννέα ορθογώνιους χώρους. (στο διάγραμμα το 2), και γύρο από το στρατώνα (στο διάγραμμα το 3 - 8). Στο εσωτερικό της βόρειας αίθουσας του στρατώνα βρέθηκαν κατά τις εκσκαφές τμήματα τοίχων (στο διάγραμμα το 9) τμήμα δεξαμενής (στο διάγραμμα το 10) και τάφος (στο διάγραμμα το 11)

Έξω από το δυτικό τοίχο του στρατώνα και σε επαφή με αυτόν βρέθηκαν δεκατέσσερις τάφοι κεραμοσκεπείς καλυβίτες και κτιστοί κιβωτιόσχημοι μεταβυζαντινών χρόνων, ορισμένοι από τους οποίους, ήταν μερικώς κατεστραμμένοι από θεμελίωση του κτιρίου. (Στο διάγραμμα το 12). Οι νεκροί ήταν ενήλικες και παιδιά, ένας ή περισσότεροι σε κάθε τάφο, με τα κρανία στα δυτικά και τα χέρια σταυρωμένα στο ύψος της κοιλιάς. Τα κτερίσματα ήταν ασήμαντα ή ανύπαρκτα κατά περίπτωση. Τέλος, στη βορειοδυτική γωνία του Ακροπυργίου αποκαλύφθηκε τετράγωνο κτίσμα νεότερων χρόνων. (Στο διάγραμμα το 13)

Από τις ανασκαφές αυτές, εκτός από την κεραμική, προήλθαν και άλλα κινητά ευρήματα μεταξύ των οποίων: Βυζαντινό μολυβδόβουλο, μαρμάρινη τουρκική επιγραφή, κιονίσκος, πήλινες καπνοσύριγγες, υφαντικά βάρη, σιδερένια καρφιά, δύο σιδερένιες μπάλες κανονιού, σιδερένια κράνη και χάλκινο βραχιόλι.

Βυζαντινά ευρήματα

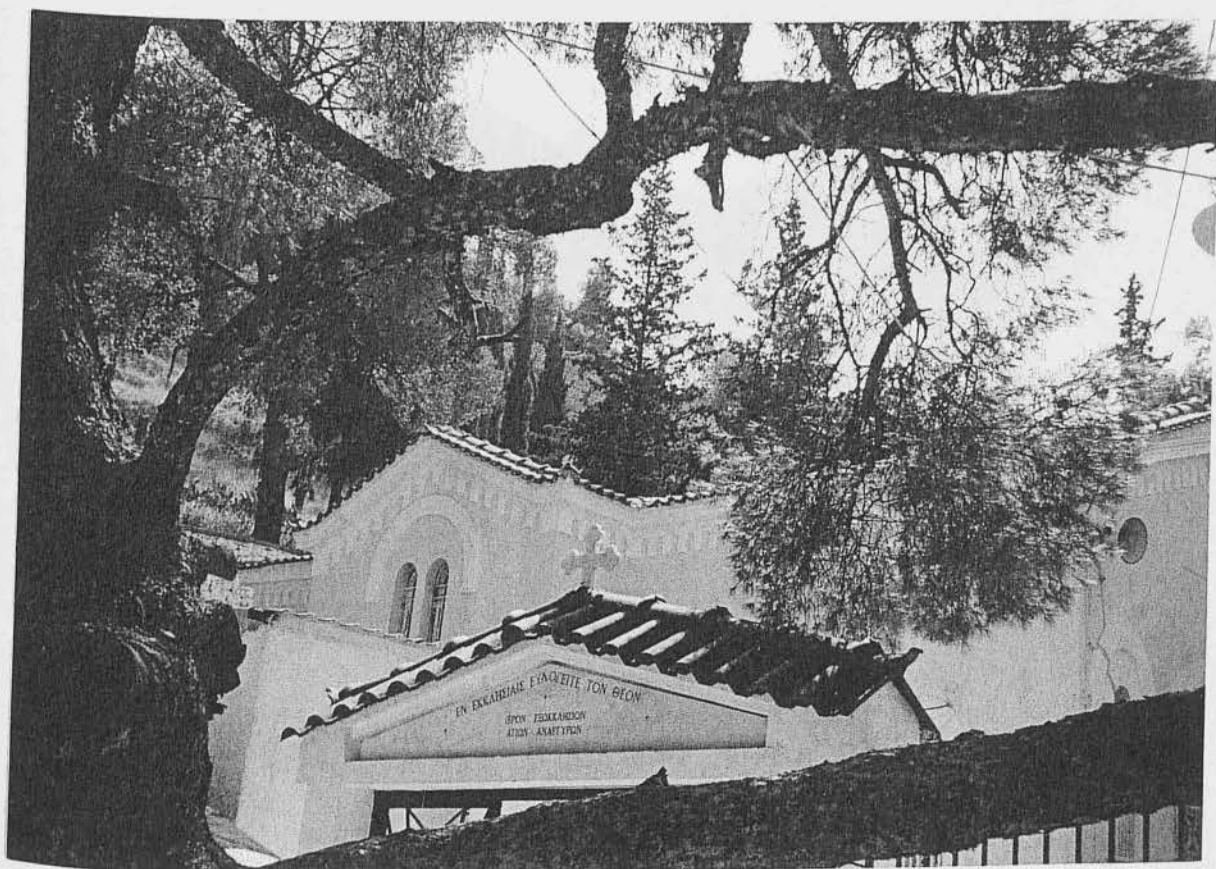
Άντληση στοιχείων του Δ11, Δ12, : 1) Μ. Φ Παπακωσταντίνου
2) Δ. Πικιώνης.

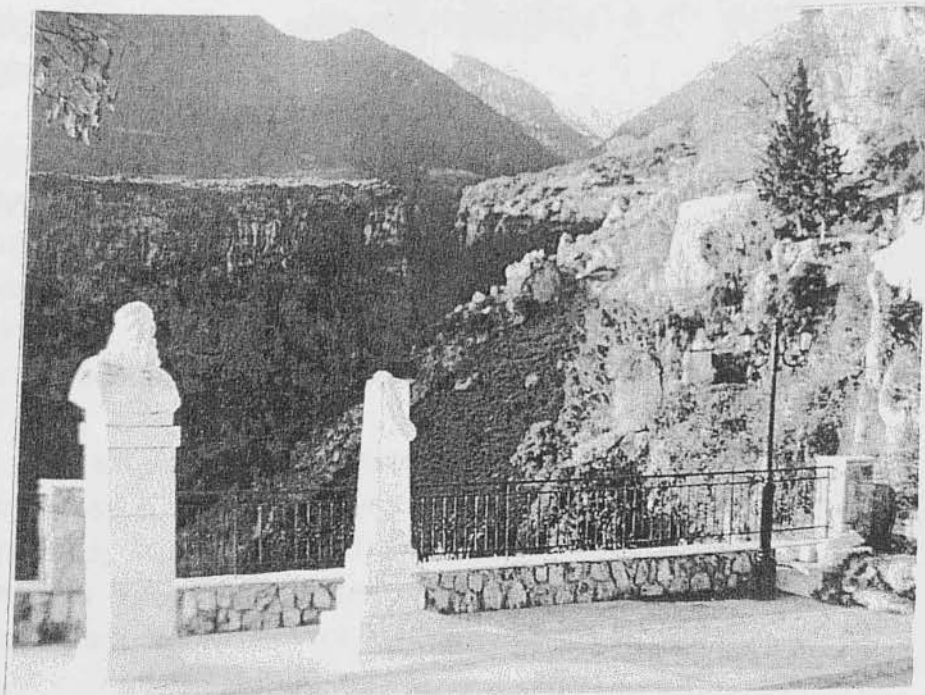
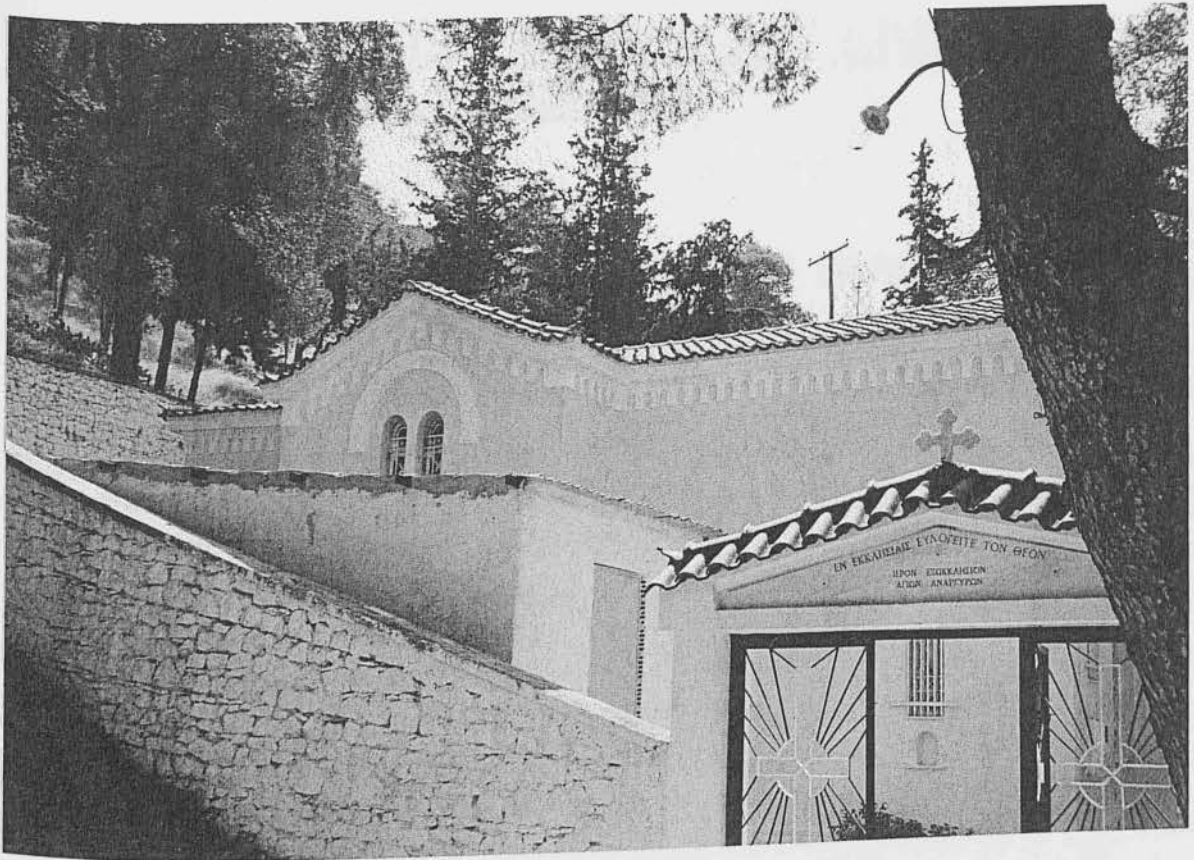
Δ 12. Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΑΡΧΟΝΤΙΚΗΣ

Στις νότιες πλαγιές του Κάστρου, λίγο χαμηλότερα από το βράχο της νοτιοδυτικής γωνίας του, βρίσκεται το σημαντικότερο σωζόμενο δείγμα της μεταβυζαντινής ιστορίας της πόλης, ο ναός της Παναγίας Αρχοντικής. Πληροφορίες για την ονομασία, το χρόνο ανέγερσης και την αγιογράφησή του μας δίνει η επιγραφή που βρίσκεται πάνω από τη νότια θύρα του: Σύμφωνα με αυτή, ο ναός είναι καθιερωμένος στα Εισόδια της Θεοτόκου, χτίστηκε το 1760 πάνω στα ερείπια παλαιότερης εκκλησίας που κάηκε από τους Τούρκους στα τέλη του 17^{ου} αιώνα, με τη φροντίδα του άρχοντα Δημητρίου Παπαδημητρόγλου στο οποίο οφείλει το όνομά της, και αγιογραφήθηκε το 1762.

Το κτίριο έχει κάτοψη ορθογώνιου παραλληλογράμμου και χωρίζεται από μια σειρά κίωνων σε δύο άνισα κλίτη. Η οροφή του είναι ξύλινη, οριζόντια και καλύπτεται εξωτερικά από δίκλινη στέγη. Ο νάρθηκας στα δυτικά αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη.

Αξιόλογος είναι ο ζωγραφικός διάκοσμος του ναού που σώζεται σε καλή κατάσταση και περιλαμβάνει σκηνές από τη ζωή των Πρωτόπλαστων και την Καινή Διαθήκη, καθώς επίσης μορφές αγίων και τη <<σαρκοφάγων του Μεγάλου Αλεξάνδρου>> πάνω από την είσοδο.

Ε. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΑΝΟΙΓΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Ε 1. ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΩΝΩΝ ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΚΑΙ ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΣΕ ΜΟΥΣΕΙΟ

Η αξιοποίηση του κάστρου της Λαμίας στοχεύει στο να δοθεί νέα ζωή στο μνημείο με πολλαπλές λειτουργίες και έντονη συμμετοχή των κατοίκων της πόλης και των επισκεπτών, τόσο στη γνώση της ιστορίας της πόλης, των μνημείων της και της φρουριακής αρχιτεκτονικής γενικότερα, όσο και στην ανάμειξη νέων πολιτιστικών δραστηριοτήτων σ' έναν υποβαθμισμένο σήμερα πυρήνα, αλλά και στη δημιουργία ενός ενδιαφέροντος χώρου αναψυχής. Η έλλειψη αρχαιολογικού μουσείου στην πόλη και οποιουδήποτε διαθέσιμου κτιρίου ή χώρου για να δεχθεί μια τέτοια λειτουργία οδήγησε κυρίως στην πρόταση για μετατροπή σε μουσείο, γραφεία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και χώρους για πολιτιστικές δραστηριότητες, του οθωνικού στρατώνα και του κάστρου της Λαμίας.

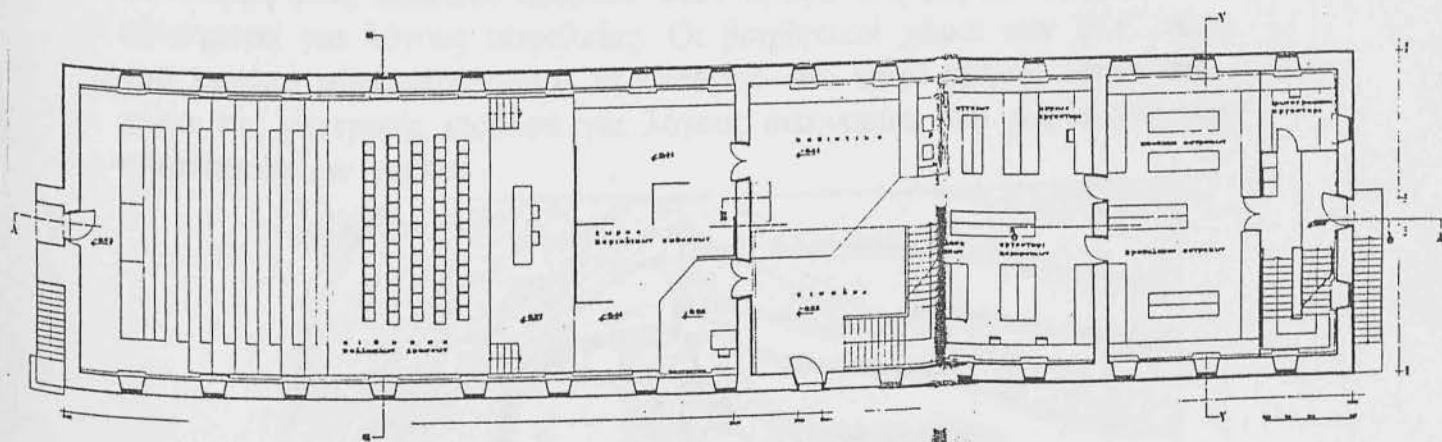
Το πνεύμα που κατευθύνει την πρόταση ανάπλασης του χώρου του κάστρου είναι ο σεβασμός του ιστορικού περιβάλλοντος και συνεπώς η ελάχιστη, αν όχι η μηδαμινή, αλλοίωση των στοιχείων που σώζονται σήμερα και η ανάδειξή τους.

Πριν από οποιαδήποτε επέμβαση στο κάστρο η μελέτη πρότεινε τη λήψη όλων των σωστικών και επειγόντων μέτρων για την εξασφάλιση του μνημείου από περαιτέρω φθορές και ασφάλεια των επισκεπτών, όπως καθαρισμός μπαζών, αντιστήριξη ετοιμόρροπων τμημάτων, ανασκαφική έρευνα, στα σημεία τουλάχιστον που θα γίνουν κάποια έργα και στο εσωτερικό του στρατώνα. Τέλος, για την καλύτερη ανάδειξη του κάστρου η μελέτη πρότεινε την απομάκρυνση του σταθμού του Ο.Τ.Ε.

Το κτιριολογικό πρόγραμμα συντάχθηκε έπειτα από συνεργασία με την Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων Λαμίας και τις δημοτικές αρχές. Προηγήθηκε λεπτομερής αποτύπωση από τους μελετητές και έγινε προσπάθεια προσαρμογής των ζητούμενων λειτουργιών στους διαθέσιμους χώρους. Έτσι προβλέπονται :

- Αντληση στοιχείων Ε : 1) Γ. Ντέλλας Κάστρο Λαμίας
2) Μ. Φ. Παπακωσταντίνου

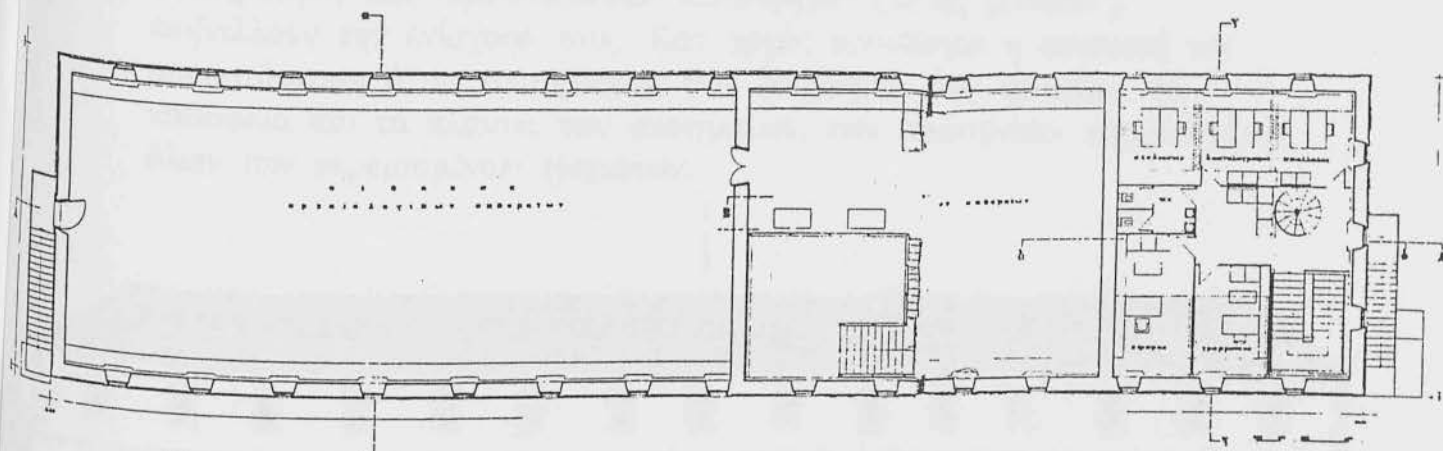
- ✓ Είσοδος με χώρο υποδοχής στο μουσείο και στην αίθουσα εκδηλώσεων, καθιστικό, αναψυκτήριο για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών, εκδοτήρια εισιτηρίων και πώληση καρτών.
- ✓ Αίθουσα ευρημάτων αρχαίας ελληνικής και ρωμαϊκής τέχνης.
- ✓ Αίθουσα βυζαντινών και μεταβυζαντινών ευρημάτων.
- ✓ Αίθουσα εκδηλώσεων για σεμινάρια, προβολές, διαλέξεις, συνέδρια, εορταστικές, πολιτιστικές, θεατρικές και μουσικές εκδηλώσεις και χώρο περιοδικών εκθέσεων αρχαιολογικών ευρημάτων και έργων τέχνης.
- ✓ Βοηθητικοί χώροι W.C.
- ✓ Γραφεία Αρχαιολογικής Υπηρεσίας (γραφεία εφόρου, γραμματέα, διοικητικών υπαλλήλων, επιστημονικών βοηθών, σχεδιαστών, αρχιτέκτονα, βιβλιοθήκη, βοηθητικοί χώροι).
- ✓ Εργαστήρια - αποθήκες : μετάλλινων αντικειμένων, μαρμάρων, ψηφιδωτών, φωτογραφικό αρχείο και αποθήκες οστράκων, αγγείων κ.τ.λ. Έγινε προσπάθεια εκμετάλλευσης των δυνατοτήτων του οθωνικού στρατόνα και ανεξαρτητοποίησης των δραστηριοτήτων που θα ενταχθούν στο κτίριο. Έτσι, η μεγάλη αίθουσα του ισογείου, στο πρώτο τμήμα της κάτοψης, μετά από εκσκαφή, κατάλληλη διαμόρφωσή της και κατασκευή ανισόπεδων (για καλύτερη λειτουργία ως αίθουσα διαλέξεων κ.τ.λ.) μετατρέπεται σε αίθουσα πολλαπλών χρήσεων.

Κάτοψη Ισογείου

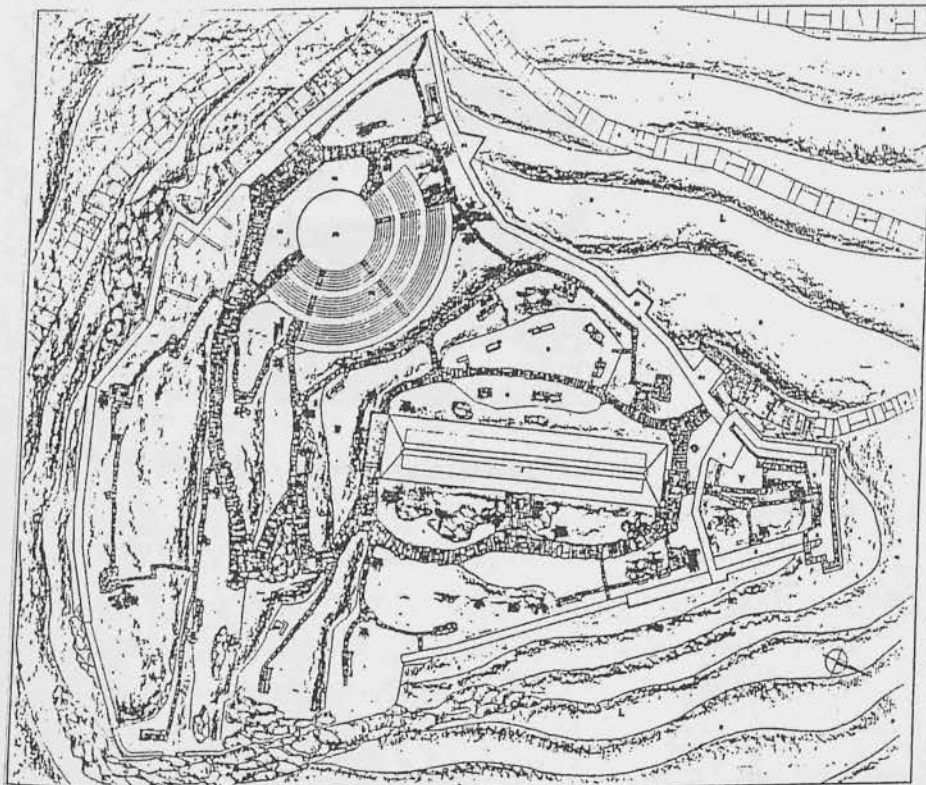
Εκτός της σύνδεσής της με την κεντρική είσοδο του κτιρίου έχει και ανεξάρτητη είσοδο από τη βόρεια όψη, που της δίνει τη δυνατότητα ανεξάρτητης λειτουργίας αλλά και δεύτερης εξόδου ασφάλειας. Το τέταρτο τμήμα που έχει ανεξάρτητες εισόδους, από νότια προτάθηκε για γραφεία της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στον όροφο και σε πατάρι του, επεκτείνονται μέχρι και το τρίτο τμήμα και με δυνατότητα εσωτερικής επικοινωνίας με το μουσείο.

Το υπόγειο προτείνεται για λεβητοστάσιο, μηχανοστάσιο και άλλες βοηθητικές εγκαταστάσεις. Οι αίθουσες του ορόφου στο πρώτο και το τρίτο τμήμα προτείνονται για έκθεση αρχαίων και βυζαντινών ευρημάτων, με επικοινωνία μεταξύ τους (μέσο του δευτέρου τμήματος του ορόφου) και με την είσοδο από τη μεγάλη κλίμακα (που συνδέει κατακόρυφα το ισόγειο και τον όροφο) στο δεύτερο τμήμα επίσης.

Κάτοψη ορόφου

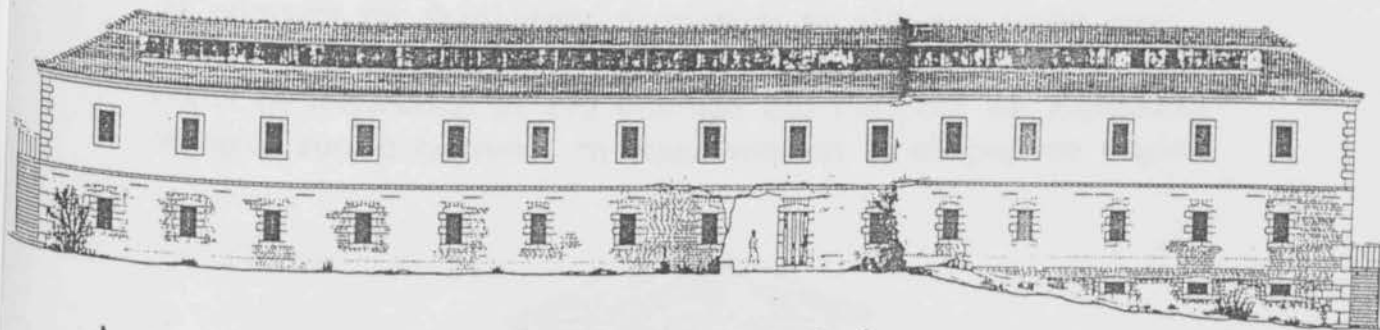
Η ύπαρξη μιας επιπλέον εισόδου στον όροφο στη βόρεια αίθουσα εξυπηρετεί για λόγους ασφαλείας. Οι βοηθητικοί χώροι των W.C. όλου του κτιρίου συγκεντρώνονται στο ισόγειο στο τρίτο τμήμα, δίπλα στο χώρο της κεντρικής εισόδου για λόγους οικονομίας του χώρου και των εγκαταστάσεων γενικά.

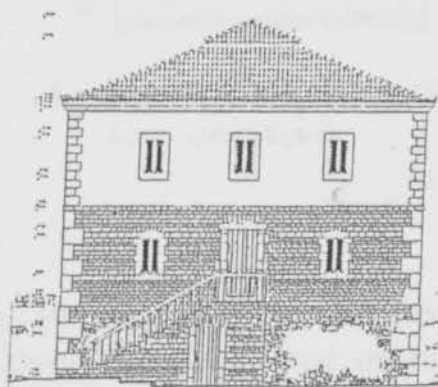
Η πρόταση ανάγλυφο 88

Ε. 2. ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΦΕΡΟΝΤΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ - ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Οι φθορές των φερουσών λιθοδομών και οι ανάγκες για την εξυπηρέτηση των προτεινόμενων λειτουργιών (όπως μουσείο) επιβάλλουν την ενίσχυσή τους. Κατ' αρχάς προτάθηκε η επισκευή και αποκατάσταση όλων των φθορών των λιθοδομών στα ανώφλια, τα κατώφλια και τα πλαίσια των ανοιγμάτων, των εξωτερικών κλιμάκων και όλων των γκρεμισμένων τμημάτων.

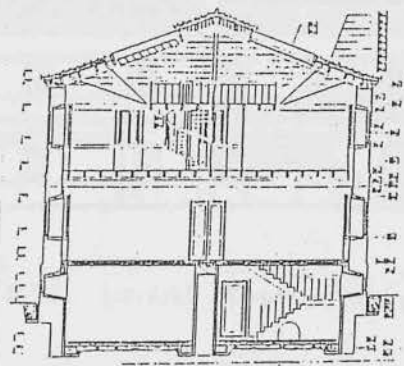

Δυτική όψη (η πρόταση)

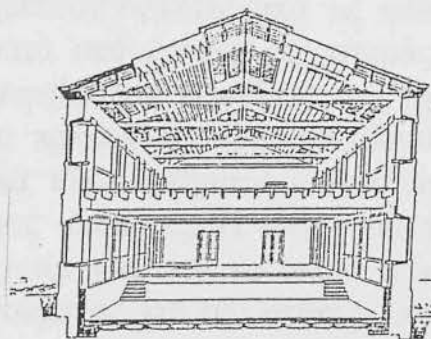
Νοτια όψη (η πρόταση)

Προτάθηκε η ενίσχυση των τοίχων του υπογείου με εκτοξευμένο σκυρόδεμα (στο ύψος του δαπέδου του ισογείου)

Προοπτικό στην αίθουσα
πολλαπλών χρήσεων

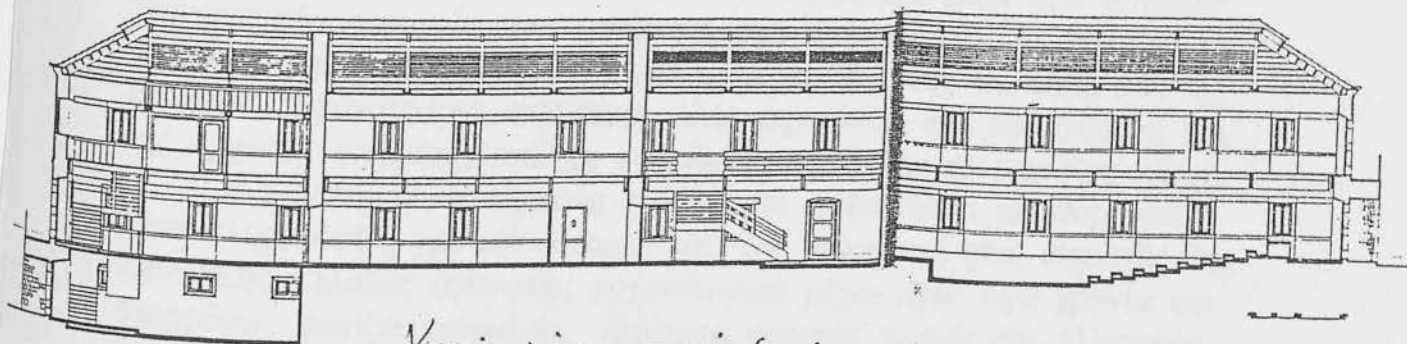
Η ενίσχυση της θεμελίωσης υλοποιείται με πλευρικά τοιχία στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων και με περιμετρικά δοκάρια στο υπόλοιπο κτίριο σε συνδυασμό με ένα σύστημα από εγκάρσια και παράλληλα δοκάρια, που στερεώνουν τη θεμελίωση και το έδαφος του κτιρίου.

Εγκάρσια τομή στο χώρο
του υπογείου

Εξομαλύνονται όλες οι λιθοδομές και ενισχύονται με ενέματα από κονιάματα και οριζόντια διαζώματα από οπλισμένο σκυρόδεμα. Στα σημεία σύνδεσης των εγκάρσιων λιθοδομών με τους επιμήκεις, όπου παρουσιάστηκαν κατακόρυφες ρωγμές στον τελευταίο σεισμό, ενισχύονται με εκτοξευμένο σκυρόδεμα. Το σχεδόν κατεστραμμένο γείσο προτάθηκε να γίνει από οπλισμένο σκυρόδεμα, λειτουργώντας ως διάζωμα στο ύψος της στέγης με ειδικό ξυλότυπο για απόδοση της αυθεντικής μορφής του.

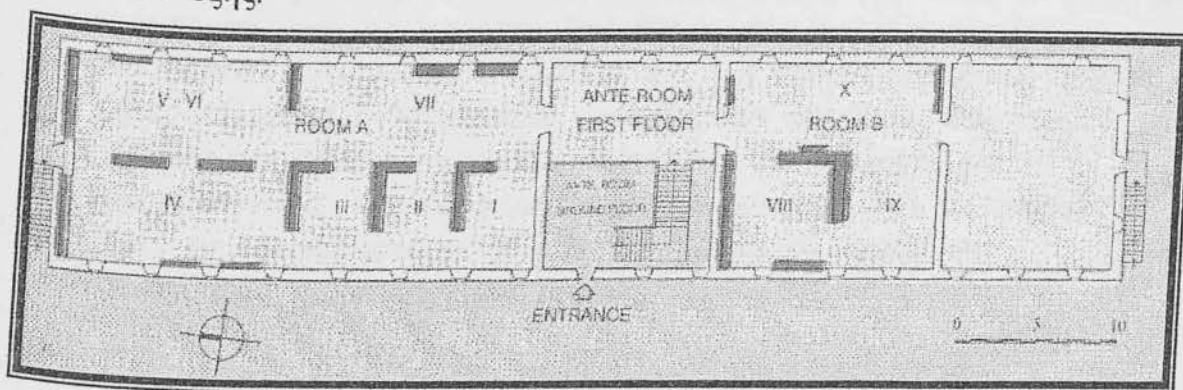
Το σημαντικότερο όμως πρόβλημα του κτιρίου είναι ο τρόπος κάλυψης του μεγάλου ανοίγματος 12 - 13 μ. Οι νέες λειτουργίες της αίθουσας πολλαπλών χρήσεων και του μουσείου δεν μας επιτρέπουν νέα φέροντα στοιχεία στο μέσο του ανοίγματος. (Βλέπε παρακάτω εικόνα)

Κατά μήκος τομή (πρόταση)

Η σύγχρονη εξάλλου τεχνολογία προσφέρει άπειρες δυνατότητες. Το πρόβλημα όμως να είναι δυνατή η ένταξή τους σε παραδοσιακά υλικά, σε συνδυασμό με την απαίτηση για υψηλή φέρουσα ικανότητα. Οι φορείς από συγκολλητές σανίδες (μήκους 12μ.) που αναφέρθηκαν εξυπηρετούν αρκετές από τις απαιτήσεις της νέας χρήσης και επιλέχθηκαν έπειτα από έρευνα της αγοράς. Η καλύτερη αντοχή του σε πυρκαγιά δίνει μεγαλύτερη ασφάλεια στις χρήσεις του κτιρίου για μουσείο και αίθουσα πολλαπλών χρήσεων. Ιδιαίτερη βαρύτητα όμως δόθηκε στα αισθητικά πλεονεκτήματα έναντι των άλλων νέων υλικών που διέθεταν ανάλογες ιδιότητες. Η συγγένεια του υλικού με το ξύλο, από το οποίο προέρχεται και από το οποίο ήταν κατασκευασμένα τα δοκάρια του μεσοπατώματος και της στέγης, έπαιξε ρόλο στην τελική αποδοχή του.

Στον πρώτο όροφο του οθωνικού στρατώνα, όπου στεγάζεται από το 1994 το Αρχαιολογικό Μουσείο Λαμίας, εκτίθενται ευρήματα που έφεραν στο φως κυρίως οι ανασκαφές της ΙΔ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων στη Φθιώτιδα από της ιδρύσεώς της το 1973 και εξής.

Τα αντικείμενα αυτά είναι αντιπροσωπευτικά όλων των αρχαίων γεωγραφικών περιοχών που εμπίπτουν στα όρια του νομού, δηλαδή, της Μαλίδας, της Αινίδας, της Ανατολικής Λοκρίδας, της Φωκίδας και της Βοιωτίας. Χρονολογικά καλύπτουν όλες τις φάσεις της προϊστορίας και της αρχαίας ιστορίας, από τη νεολιθική μέχρι και τη ρωμαϊκή εποχή.

Η επιστημονική σημασία του υλικού αυτού είναι μεγάλη, γιατί δίνει πληροφορίες για την ιστορία και τον πολιτισμό μιας περιοχής της Κεντρικής Ελλάδας άγνωστης αρχαιολογικά μέχρι πριν λίγα χρόνια και συγχρόνως φωτίζει ορισμένες ελάχιστα γνωστές πτυχές της ελληνικής ιστορίας.

Η παρουσίασή του γίνεται κατά χρονολογικές και κατά θεματικές ενότητες και συνοδεύεται από εποπτικό υλικό, χάρτες, επεξηγηματικά κείμενα, σχέδια και φωτογραφίες.

Προθάλαμοι ισογείου και πρώτου ορόφου.

Εκτίθενται έργα γλυπτικής, αγάλματα, επιτύμβιες στήλες, αρχιτεκτονικά μέλη, επιγραφές.

Μεγάλη βόρεια αίθουσα (ΑΙΘΟΥΣΑ Α)

Περιλαμβάνει αντικείμενα των εξής χρονολογικών ενοτήτων :

1. Νεολιθική περίοδος.
2. Πρωτοελλαδική περίοδος.
3. Μεσοελλαδική περίοδος.
Στις ενότητες αυτές εκτίθενται όστρακα, αγγεία, εργαλεία, ειδώλια και κοσμήματα, που προέρχονται από θέσεις που έχουν ερευνηθεί ανασκαφικά (Λιανοκλάδι, Ελάτεια κ.α.) ή από επιφανειακές έρευνες.
4. Υστεροελλαδική ή Μυκηναϊκή περίοδος. Οι επιμέρους θεματικές ενότητες αφορούν στην κοσμηματοτεχνία, τον οπλισμό, τη σφραγίδογλυφία, την κοροπλαστική, την κεραμική και τα ταφικά έθιμα, με αναπαρασταση σε μακέτα θαλαμωτού τάφου και ανακατασκευή κιβωτιόσχημου τάφου.

5. Υπομυκηναϊκή - Γεωμετρική περίοδος. Ανακατασκευές και αναπαραστάσεις των χαρακτηριστικών τάφων της εποχής (κιβωτιόσχημοι, ταφικοί πίθοι, θολωτός), από όπου προέρχεται το μεγαλύτερο μέρος του υλικού, το οποίο παρουσιάζεται θεματικά.
6. Αρχαϊκή περίοδος. Αφιερώματα και αρχιτεκτονικά μέλη από ιερά της Λοκρίδας (Καλαπόδι - Ναός Απόλλωνα και Ελαφηβόλου Αρτέμιδας, Κυπαρίσσι, Αλες).

Νότια αίθουσα (ΑΙΘΟΥΣΑ Β)

Περιλαμβάνει τρεις ενότητες : VIII - IX - X. Κλασική - Ελληνιστική - Ρωμαϊκή περίοδος.

Εκτίθενται ευρήματα από τάφους, από δημόσια και ιδιωτικά κτίρια κυρίως του 4^{ου} αιώνα π. Χ. και των ελληνιστικών χρόνων. Οι επιμέρους θεματικές ενότητες αφορούν στην κεραμική, την κοροπλαστική, την οικονομία, τα ταφικά έθιμα κ.τ.λ.

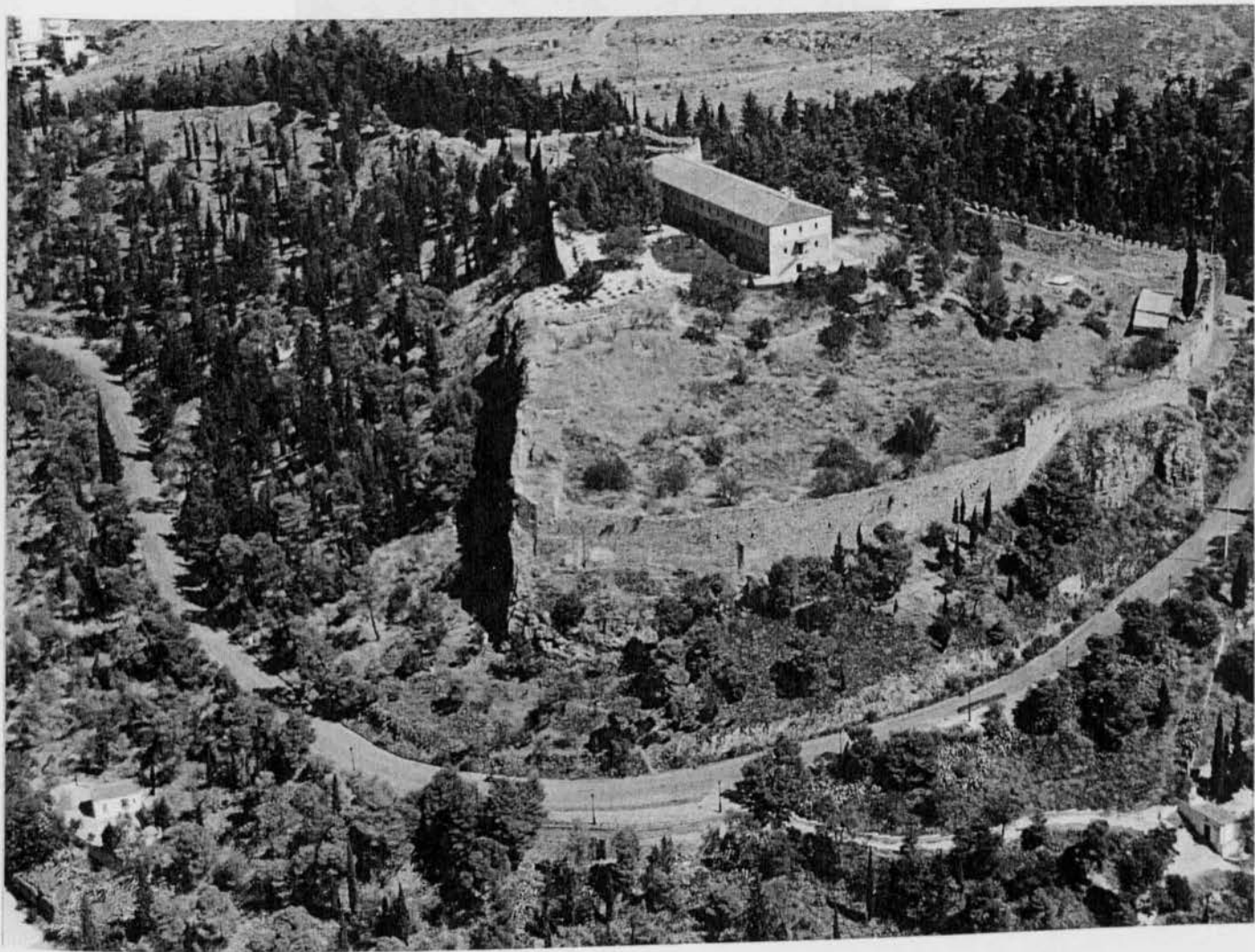
Αναπαράσταση αρχαίου σπιτιού με τα στοιχεία κατασκευής του (κεραμίδια, ψηφιδωτά, αγωγοί κ.τ.λ.) καθώς και τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης (μαγειρικά σκεύη, αγγεία, εργαλεία).

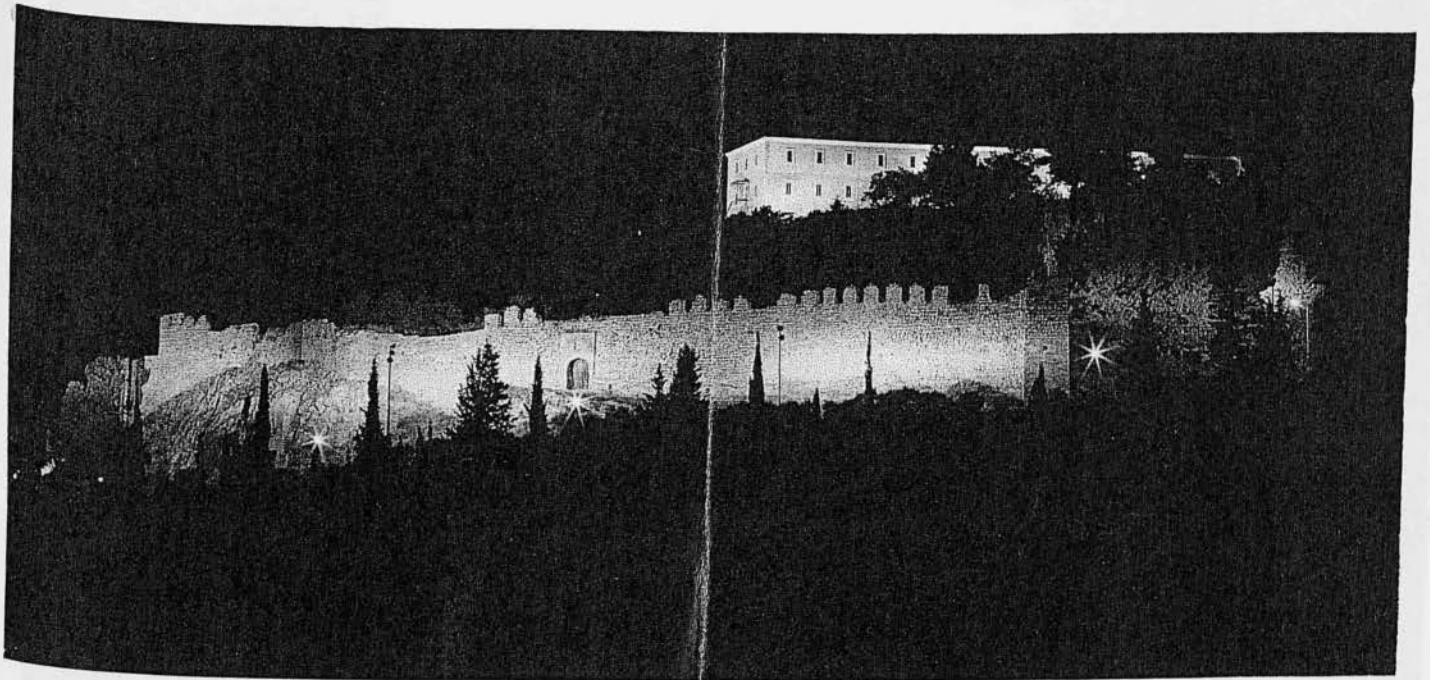
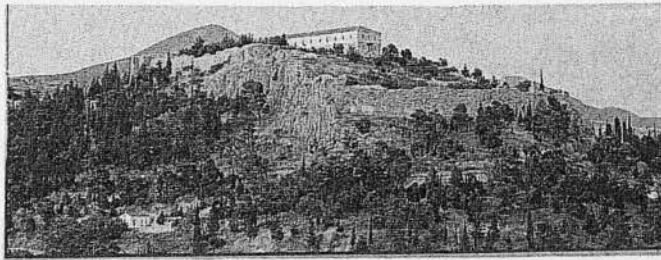
Στο Ακροπύργιο και στη βορειοδυτική γωνία του κεντρικού πλατώματος, σε στεγασμένους χώρους, φυλάσσονται επιτύμβιες στήλες, λίθινα αντικείμενα που σώζονται αποσπασματικά, πήλινες λάρνακες και από τη Στυλίδα και ταφικοί πίθοι από τα νεκροταφεία της Λοκρίδας (Μεγαλοπλάτανος, Λιβανάτες).

ΣΤ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Για την αξία της μελέτης μου, άλλοι είναι οι αρμοδιοί να κρίνουν πάνω από μένα. Ωστόσο μέσα από τις σελίδες της ξεποβάλλει η εικόνα του ζωντανού ανθρώπου για τον οποίο η έρευνα και η συγγραφή δεν ήταν ούτε επαγγελματική δραστηριότητα, ούτε απλή πνευματική ενασχόληση, αλλά έγινε αληθινός τρόπος ζωής για μάθηση - έρευνα - μελέτη.

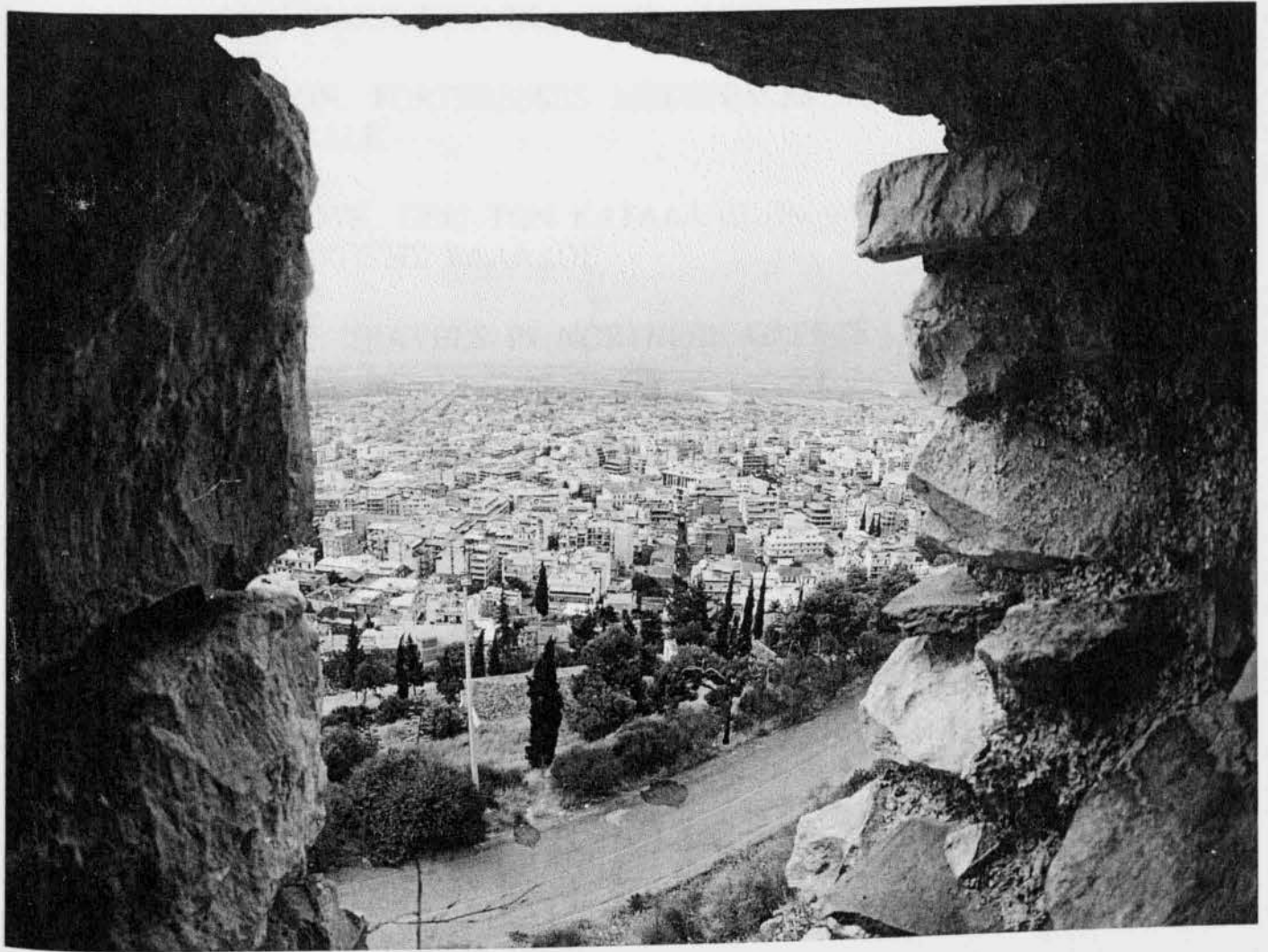

PIRAEUS

VIEW FROM THE ACROPOLIS

THE CITY OF PIRAEUS IS ONE OF THE MOST BEAUTIFUL AND HISTORIC PORTS IN THE WORLD. IT IS LOCATED ON THE SOUTHWESTERN TIP OF THE PENINSULA OF ATTICA, GREECE. THE CITY WAS FOUNDED IN 480 BC BY THE AEGEAN TRADER, KALLIBOTROS.

PIRAEUS IS ONE OF THE MOST IMPORTANT PORTS IN GREECE. IT IS THE MAIN PORT OF ATHENS AND IS CONNECTED TO THE CITY BY A RAILWAY AND A ROAD. THE CITY IS ONE OF THE MOST BEAUTIFUL AND HISTORIC PORTS IN THE WORLD.

PIRAEUS IS ONE OF THE MOST IMPORTANT PORTS IN GREECE. IT IS THE MAIN PORT OF ATHENS AND IS CONNECTED TO THE CITY BY A RAILWAY AND A ROAD. THE CITY IS ONE OF THE MOST BEAUTIFUL AND HISTORIC PORTS IN THE WORLD.

PIRAEUS IS ONE OF THE MOST IMPORTANT PORTS IN GREECE. IT IS THE MAIN PORT OF ATHENS AND IS CONNECTED TO THE CITY BY A RAILWAY AND A ROAD. THE CITY IS ONE OF THE MOST BEAUTIFUL AND HISTORIC PORTS IN THE WORLD.

PIRAEUS IS ONE OF THE MOST IMPORTANT PORTS IN GREECE. IT IS THE MAIN PORT OF ATHENS AND IS CONNECTED TO THE CITY BY A RAILWAY AND A ROAD. THE CITY IS ONE OF THE MOST BEAUTIFUL AND HISTORIC PORTS IN THE WORLD.

PIRAEUS IS ONE OF THE MOST IMPORTANT PORTS IN GREECE. IT IS THE MAIN PORT OF ATHENS AND IS CONNECTED TO THE CITY BY A RAILWAY AND A ROAD. THE CITY IS ONE OF THE MOST BEAUTIFUL AND HISTORIC PORTS IN THE WORLD.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ◆ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΦΘΙΩΤΙΣ 1957 (ΤΣΙΤΣΑ ΣΕΡΑΦΕΪΜ)
- ◆ ΦΡΟΥΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΕΥΧ. 1/1973
- ◆ Α. ΒΟΝ. FORTERESSES MEDIEVALES DE LA GRECE CENTRALE
- ◆ Υ. ΛΙΟΥΚ. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑΛΑΝΙΚΩΝ ΦΡΟΥΡΙΩΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
- ◆ LEAKE. TRAVELS IN NORTHERN GREECE
- ◆ Υ. ΒΕΚΙΓΝΟΝ. LA VALEE DU GREECE
- ◆ " COLLECTION GRECQUE.
- ◆ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΗΛΙΟΣ
- ◆ ΜΕΓΑΛΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
- ◆ ΤΡ. ΠΑΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ. ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ
- ◆ Δ. ΠΙΚΙΩΝΗΣ. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ
- ◆ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΠΕΡΙΦ. ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΑΝΑΤ. ΣΤΕΡΕΑΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ Ρυθμιστική πολιτική χρήσεων γής.
ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ.
- ◆ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΙΤ. ΣΧΟΛΗ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ
με θέμα " ΦΤΗΙΟΤΙΣ " των ΓΙΩΤΗ - ΚΙΝΤΗ
- ◆ Η ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΦΘΙΩΤΙΣ (ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ ΝΙΚ. 1922)
- ◆ ΦΘΙΩΤΙΚΗ ΠΡΟΣ ΝΟΤΟ ΤΗΣ ΟΘΡΥΟΣ (ΒΟΡΤΣΕΛΑ ΙΩΑΝ.)
1907
- ◆ Μ. Φ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΛΑΜΙΑΣ,
ΕΚΔ. ΤΑΠΑ, ΑΘΗΝΑ

- ◆ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ (ΕΚΔΟΣΗ 1997)
- ◆ ΛΑΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ (ΓΕΩΡ. ΑΛΕΞ. ΠΛΑΤΗ 1973)
- ◆ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΑΜΙΑ (ΔΗΜ. Γ. ΓΑΡΔΙΚΗ)
- ◆ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟ (ΕΥΘ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ 1996)
- ◆ ΙΣΤΟΡΙΑ & ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ (ΤΡΙΑΝΤ. ΠΑΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ) 1971
- ◆ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΛΑΜΙΑΣ (ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΠΑΙΚΟΥΣΗ)
ΟΜΦΑΛΟΣ & ΔΥΝΑΜΗ ΣΤΗ ΠΑΛΙΑ ΡΟΥΜΕΛΗ
- ◆ ΚΑΣΤΡΑ - ΤΑΞΙΔΙΑ (ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΦΥΛΛΑΔΙΟ)
- ◆ ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΛΑΜΙΑΣ (ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΤΕΛΑΣ)
- ◆ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΚΑΣΤΡΑ & ΠΥΡΓΟΙ (Ι. Θ. ΣΦΗΚΟΠΟΥΛΟΣ)
1981.
- ◆ Τ. ΝΕΡΟΥΤΣΟΣ " Α΄ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΔΙΕΕ 1899 "
ΣΕΛ. 189
- ◆ Δ. ΖΑΚΥΝΘΗΝΟΣ " LE DESPOTAT GREC DE MOREE "
ΤΟΜ. 1 ΣΕΛ. 161
- ◆ Α. RUBIO Y LIUCH ΣΕΛ. 6

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΟΥ ΦΑΝΑΡΙΟΥ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ:

ΠΟΠΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΑΚΟΥ ΒΑΡΕΛΙΔΟΥ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ:

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΤΣΑΜΑΡΛΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΠΑΠΠΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ